Олег ЧОРНОГУЗ

КНИГА ВЕСЕЛИХ ПОРАД

Гумор і сатира

ПЕРЕДМОВА

Книга, що претендує на настільну, заслуговує, очевидно, на передмову. Книга без передмови — те ж саме, що кінокартина без кіножурналу. Варто вам зустрітися з таким випадком, як ви одразу почуваєтесь обкраденим.

— А де кіножурнал? Що за неподобство? Може, я ради кіножурналу й прийшов сюди.

Те ж саме буває і з читачем. Інколи він бере в руки книгу, щоб тільки познайомитися з її передмовою, а передмови нема. Читача одразу огортає сум. Йому здається, що його обдурюють.

Я не збираюся ні обдурювати, ні обкрадати дорогого мені читача й тому передмову пишу сам. Без допомоги будь-якого доктора чи кандидата наук. Призначення передмови? Якщо читач не все зрозуміє з "Книги веселих порад", то в цьому, безперечно, йому допоможе передмова.

Пропонуючи свою скромну працю на суд сучасного читача й критика та своїх колег, я мав на меті звернути увагу на шість таких пунктів.

Пункт перший. Поради мої, порівняно з окремими нашими романами, — коротенькі, жваві, захоплюючі. Подаючи й розробляючи докладно кожну з них, я опирався не лише на те, що давно вивчено й описано, а

на свій багатий життєвий досвід. У цьому читачі можуть переконатися, прочитавши будь-яку з моїх порад.

Пункт другий. Я повинен попередити читачів: мої поради цікаві тим, що в них нікому не нав'язую своєї думки, не пропоную вивчати напам'ять кожну пораду чи окремий її абзац. Бо це не рецептурник. Але скажу: користуючись цією "Книгою" як домашнім посібником (книга для цього й писалась — книга для дому, книга для сім'ї), ви можете сміливо наслідувати приклади з моїх порад, робити виписки, конспектувати окремі тези чи положення, а згодом перевірити це на власному досвіді.

Пункт третій. Перегортаючи "Книгу веселих порад", вам не обов'язково запасатися спеціями: перцем, лавровим листям чи каніфоллю, як це ви робите, читаючи "Українські страви" чи поради відомого собаковода. Тут ви не знайдете рецептів виготовлення салатів із помідорів, буряків та хрону, яєчні, омлетів, супів, бульйонів, борщів, м'ясних, молочних, рибних страв, страв із домашньої птиці й дичини, соусів, гарнірів, компотів, тортів, борошняних виробів, напоїв домашнього приготування: кваші, варенухи, медовиків, спотикачів, тернівки, малинівки, вишнівки, мусельця, мокрухи, бурячихи, морелівки із меляси.

Не зустрінете в "Книзі" порад, як самому виготовити запчастини до автомашини "Запорожець", трактора ХТЗ чи холодильний агрегат до "Донбасу-8". Зате, придбавши за невелику плату таку книгу, можете дізнатися про походження вашого прізвища чи навчитесь грати в більярд.

Не гортайте даремно "Книги", якщо вас цікавить питання: "Виготовлення кришок для домашнього консервування, дерев'яного ополоника чи макогона".

У моїй "Книзі" ви не знайдете, навіть у підтексті, таких порад, які вам може дати майстер-перукар ("Як стати гарною?"). Даремно

потратите час, якщо шукатимете порад, як стати молодим чи вберегтись від лисини. Не дізнаєтесь, як водити без намордника боксера або чим годувати тримісячну лягаву. Але скажу чесно, що мої поради (хоч не пов'язані зі скороварками чи з тим, як пошити спідницю так, щоб вона трималася на одному гудзику) не менш корисні, ніж поради перукаря чи кухаря. Тут ви не дізнаєтесь, як уберегтись від лисини, але натрапите на пояснення, навіщо за лисого виходять заміж. Можливо, вам ніколи не вдасться навчитись готувати картоплю по-уланівськи чи крученики по-козацьки, але достеменно знатимете, як поводитися в черзі й про що розмовляти з дружиною.

Пункт четвертий. Цінні мої поради тим, що в них є камуфляж. Слово, здається, французького походження, як папа (не римський), бульйон. Що означає "камуфляж по-українськи", не берусь точно сказати. Та й це не так важливо. Важливо, що я так думаю, і, певен, той камуфляж у моїх порадах є.

Пункт п'ятий. Якщо ви повністю будете дотримуватися моїх порад, як букви закону, то зможете зробити чималеньку кар'єру, вирости в очах своїх ближніх, навчитесь, як з'їсти ненависного вам начальника з допомогою карася чи рака. А це вже не так мало. А якщо глянути в корінь, то це чи не вартіше того, як стати "сама собі модистка" чи виростити чуприну в 75-річного діда.

Пункт шостий. Книга призначена для найширшого кола читачів: її можуть читати не тільки майбутні рецензенти, а й навіть упорядники четвертого тому "Україна сміється". Закінчуючи передмову, вважаю за свій обов'язок висловити щиру подяку моїм майбутнім рецензентам — нашим відомим критикам: Юрію Івакіну, Борису Буряку, Віталію Дончику, Івану Зубу, Володимиру Пугачу, Борису Мінчину, Володимиру П'янову, Анатолію Янченку, Юрію Ячейкіну та, безумовно, Маргариті Малиновській.

Прошу пробачення в тих, кого тут не названо, і в тих, хто найближчим часом збирається виїхати на плечах сатири в критики. Їм

теж красно дякую, бажаю здоров'я, творчих успіхів. Гадаю, вони обізвуться на сторінках "ЛУ" з рецензією (позитивною) на мою "Книгу", і я, зрозуміло, тоді зможу знайти їх і обговорити їхню статтю при зустрічі в "Енеї".

Вдячний також видавництву, яке взялося видати "Книгу" й тим самим увіковічнило себе. Щиру подяку висловлюю: директорові видавництва, головному редакторові, завідувачу редакції прози, редакторові, коректорам, лінотипісту, головному бухгалтерові та касиру. Останні двоє, на мій погляд, стоять найближче до літераторів і оцінюють наш труд цілком об'єктивно.

Автор

ВЕСЕЛІ ПОРАДИ

ЯК РОЗГАДУВАТИ СНИ

Певен, що в наш атеїстичний вік це питання хвилює багатьох. Якщо я не правий, то скажіть мені, чому й досі від своїх знайомих ми чуємо:

— Слухай, ти не можеш сказати, що міг би означати такий сон? Нібито я йду по рівній бруківці, дивлюсь, а то вже не бруківка, а звичайнісіньке болото. І воно мене засмоктує, засмоктує. Що б це означало?

— Гонконгзький грип. Згадаєш моє слово, через день-два захворієш. Пий горілку з перцем і їж цибулю й часник, — каже ваш знайомий.

І ви тієї ж миті відчуваєте, що вас і справді ломить, проймає то жар, то холод. Минає день, другий, а грипу нема. Є інше — догана на роботі за випивку. От піди і вгадай, до чого був той сон. А все чому? Ліквідували сонники. Перше, пам'ятаю, приснився сон: пес, приміром, укусив, але кров не пішла. Розгорнув сонник на потрібній сторінці,

глянув і засяяв: поцілунок друга. Якщо собака, то поцілує друг, якщо сучка — то жінка. От на півдня і є роботи. Все згадуєш, хто ж тебе вкусив: сучка чи песик.

Сонник — то велике діло. Без сонників не проживеш і в атеїстичний вік. Бо сни, як відомо, сняться навіть тим, хто страждає на безсоння. То як же відгадувати ті сни? Перш за все, сон треба запам'ятати; по-друге, щоб він збувся (якщо це гарний сон), то, вставши з ліжка, нізащо не дивіться у вікно. Якщо поганий сон, негайно кидайтесь до шиби і вивчайте краєвид. І той поганий сон як рукою зніме. Отже, віднині ви свої сни можете регулювати. Але постає інше питання: як дізнатись — гарний сон чи поганий?

Вам сниться пес із ланцюгом на шиї. Ланцюг прикутий до будки і собачого полумиска. Це гарний сон. У будці тепло, затишно, гріє сонечко, повіває легенький вітерець, і пес спочатку їсть із череп'яного полумиска, а потім з олов'яного. Далі, дивись, і мідну миску хтось йому підставив. Це чудесний сон.

Якщо на собаці ще й золотий ошийник, прикрашений медалями з останньої собачої виставки, то це сон-мрія. Після такого сну можна спокійно сідати в метро, бігти по ескалатору, сідати в ліфт і навіть у таксі. Ніяка неприємність на вас не чекає.

Добре, коли сняться сходи. А краще, коли драбина. Не лякайтесь, як раптом побачите, що ви по ній деретеся вгору без голови. Голова ж ваша не на в'язах, а під пахвою чи прив'язана до ноги. Головне, аби ви дерлись угору. Це сон добрий. Не страшно, якщо несподівано спіткнетесь і полізете по драбині рачки. Ще краще, коли замість ніг і рук у вас виростуть лікті. Якщо це приснiться, вважайте, що сон у руку.

Непогано, коли сняться крісла. Особливо, коли спочатку малесеньке-малесеньке, а тоді все більше й більше. Це гарний сон. Якщо сняться

штани, та ще й протерті в одному місті, а крісла з більшого стають все меншими й меншими, то сон — не доведи господи.

Погано, як сняться ті ж самі сходи чи драбина, але голова у вас не під пахвою, а на плечах. Ноги — не лікті, а замість щаблів — павутинки бабиного літа. Це сон неприємний. Після такого сну можна негайно писати заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.

Недобре, якщо сниться той самий пес із позолоченим ланцюжком, але він не мирно дрімає, а б'є лапою по черепку й намагається перегризти ошийник. Якщо це йому не вдається — півбіди. Якщо ж обриває ланцюг і перекидає надщерблений полумисок — біда. Після такого сну не варто перебігати вулицю в недозволених місцях, іти на червоне світло й проситись у профспілкову відпустку.

Милий сон, якщо сниться лазня і вас тазиком ніхто не б'є по голові. Ви стоїте серед голих одягненим (у сні таке ж буває) і намилюєте самі собі шию. Після такого сну можна відвідувати наради, займатися самокритикою, кидати репліки під час зборів і ходити до молодиць. Погано, коли сниться та ж лазня, але ви голий серед одягнених і вас усі б'ють по голові тим же тазиком та одночасно намилюють шию і регочуть. Після такого сну не варто купатись у річках, озерах, басейнах, а також ходити по карнизах сімнадцятиповерхового будинку.

Мабуть, немає такого сновидця, який би не запам'ятав сон, у якому він хоче від чогось утекти. І не може. Це не страшний сон, і лякатись його не слід. Це гарний сон, бо, як відомо, самому від себе не втекти, хоч дехто й намагається.

Дуже неприємно, коли сниться жінка. Зодягнута в чорне, або ще гірше — взагалі не одягнена. Тут передчасно не радійте. Бо це, по-перше, сон, а по-друге, поганий. Бо ж відомо: жінки нікому не приносили щастя. Тим більше — чужі. Того тижня бійтесь гречки і не вживайте гречаної каші з вишкварками чи з козячим молоком.

Цього, гадаю, досить. Я навів приклади найпоширеніших снів. Інші, як на мій погляд, уваги не варті. Бо решта зв'язана з дріб'язками, сімейними та службовими. На кар'єрі такі сни не позначаються, їх не слід і запам'ятовувати. Може, знайдуться товариші, які не погодяться з моїм трактуванням снів і почнуть запевняти, що в житті все навпаки. Не вірте їм. То говорять або заздрісники, або люди, які більше вірять у забобони, ніж ви, і в них від того вже запаморочення. Чи варто прислухатись до їхнього базікання?

ЯК ПОВОДИТИСЯ В КІНО

Я не зупинявся б на цій пораді, якби не бачив у тому життєвої потреби. Тим більше є товариші, які переконані, нібито кіно так владно входить у наше життя, що відтісняє на другий план театр, оперу, філармонію, цирк і навіть пінг-понг. Воно, мовляв, уже так заполонило душу кіноглядача, що він, як табличку множення, знає, хто такий Олександр Довженко й Марчелло Мастрояні, Клод Лелюш і Марина Владі, дядечко Яковченко і Анук Еме, Сергій Параджанов і Марсель Марсо, Бергман і Мокімото.

Будь-коли й будь-де він (кіноглядач) може розповісти вам, хто з них кінорежисер, а хто кіноактор. Хто як грає і яке в нього хоббі. Не буду з цього приводу сперечатись. Може, й так. Може, глядач усе це й знає. А от як поводитися в кіно, то, я вас можу запевнити, знає не кожен. А все тому, що в нас і досі перед початком кіносеансу або ж у перерві між кіножурналом і кінокартиною не читається лекція на тему "Кіноглядач і його поведінка під час демонстрування фільму".

Поскільки це важливе питання випустили з планів своєї роботи товариші з кінофікації та працівники культури, я, — на громадських засадах, зрозуміло, — вирішив цю місію взяти на себе.

Моя перша порада: як тільки ви зайшли до кінозалу, негайно сядьте. Бажано — на своє місце. І, звичайно, в своєму ряду. Тоді зніміть шапку

(якщо ви її носите), скиньте пальто чи плащ і покладіть на спинку стільця, що попереду вас. Якщо товариш чи товаришка безцеремонно почне лягати на ваш одяг, зробіть йому (їй) зауваження. Бажано голосно. У кінозалі завжди треба розмовляти дуже голосно, бо інакше вас не почують.

Роздягнувшись і добре вмостившись, лізьте до кишені. Своєї. Якщо ви жінка — то до сумочки. Діставайте бутерброд (хліб із сиром чи ковбасою) і їжте. Добре до ковбаси з хлібом іде часник. Отож не забудьте прихопити з собою один-два зубчики. Коли ви не взяли бутерброд, то жуйте кекс, облизуйте ескімо або лузайте насіння. Соняшникове, підсмажене на олії.

Як тільки на екрані з'являються титри, починайте читати. Теж голосно. Бажано так, щоб вас чули аж в останньому ряду. Читайте назву фільму, чиєї студії цей фільм, читайте, хто які ролі грає, потім коментуйте всі події, що відбуваються на екрані. Це, як не дивно, у кінозалах роблять не всі. Більше того, трапляються маловиховані типи, які починають шикати, або, простіше кажучи, затуляти коментаторові рота. Не дають чоловікові розкритись до кінця.

А як на мій погляд, то нехай товариш поговорить. Адже від цього подвійна користь: ви зайвий раз засвоїте, що відбувається на екрані, й дасте змогу сусідові чи сусідці показати себе.

Якщо ви надумаєтеся зупинити його чи її одразу ж після того, як з'являться перші титри, то так і знайте, що далі вже ви не дізнаєтесь, яка студія завжди робить гарні фільми, а яка погані, на чиї фільми варто ходити, а чиї краще дивитися по телевізору.

Тому не лайтеся з товаришем, не робіть йому ніяких зауважень. Хай читає, хай коментує, розповідає, що буде далі, хто кого підріже, а хто кого вб'є.

— Ось цей тип виживе, — покаже він на екран, — навіть після семи ножових ран. А он того, що стоїть коло кабаре, задавить "мерседес".

Потім несподівано він на всю залу зарегоче, й ви на собі відчуєте, як впливає на нього сучасне кіно, зрозумієте, яка перед вами чи за вами емоційно наснажена душа. Чи варто стримувати її поривання? Мабуть, ні. Бо не встигнете ви до пуття оцінити його, як він із вдячності до вас, щоб ви не бились марно в догадках, не перенапружували мозок, розповість, за що саме вбили сторожа чи генерала.

— А ось цей субчик… Ось цей, що в плащі, поцупить картину "Монна Ліза".

Потім від нього ви дізнаєтесь, чим закінчиться перша серія і з чого почнеться друга. Бо товариш уже бачив цей фільм двічі, але після цього піде ще раз. Якщо ви несподівано завовтузитесь, почнете нервувати, він вам порадить не переживати й не брати нічого близько до серця. Бо це, по-перше, кінофільм, а по-друге, в ньому грають ті ж артисти, що вже грали, якщо ви пригадуєте, в "Фантомасі" й "Анжеліці". Пояснить, де саме Жан Маре, а де Мішель Мерсьє. Якщо це наш фільм, то покаже вам Івана Миколайчука. Розповість, як йому довірили головну роль у "Тінях забутих предків".

— До речі, ви знаєте, що "Тіні" у Франції йшли під іншим заголовком — "Вогняні коні", — схопить вас за плече той товариш. — Цей фільм здобув у світі найбільше призів, дипломів і медалей, а в нас ніхто не міг додивитись до кінця.

Ви починаєте прислухатись, але раптом помічаєте вільне місце в передньому ряду. Підводитеся. За вами схоплюється ще десяток-другий кіноглядачів. Починають пострілювати спинки стільців. Із темряви вискакує адміністратор. Адміністратор — вона, жінка. У кінозалах чомусь завжди жінки за адміністраторів.

— Товариші, сідайте, — кричить адміністратор. — Ще не кінець. Це тільки така музика!

— А я хочу пересісти, — кажете ви.

— Як це ви хочете пересісти? — дивується вона. — А якщо всі отак почнуть під час сеансу пересідати? Ви уявляєте, що буде в залі?

— Та, бачите, он у першому ряду є вільне місце, а я того… короткозорий, — кажете ви.

У цей момент у залі зчиняється гамір.

— Не дадуть спокійно кіно додивитись! — зітхає один.

— Сідай уже! Чого ти стовбичиш? — вигукує інший.

Ви відходите до стіни й намагаєтесь пошепки щось пояснити адміністратору. Адміністратор вас не слухає й каже вам, що в кіно треба сидіти на одному місці з самого початку й до кінця. А ви, виявляється, і цього не знали. Нарешті адміністратор не витримує й каже:

— Ну, хіба вам доведеш? Ідіть уже сідайте, але щоб це було востаннє…

Ви обіцяєте й кидаєтесь до облюбованого вами місця. У цей час у залі спалахує світло, й ви ще встигаєте прочитати: "Кінець першої серії".

— А будь ти проклята, — кажете ви самі до себе, але вас хапає адміністратор за руку.

— Ви ще й досі не можете заспокоїтись? — питає вона. — Ганяєте по залу, людей нервуєте, ще й лаєтесь. Мабуть, за мітлою скучили? Це я вам можу організувати. Тротуари все одно нікому підмітати...

На щастя, кіноглядачі виносять вас на своїх плечах аж на вулицю.

— Фу-у! — полегшено зітхаєте ви.

А до ваших вух долітає:

— Ну й народ пішов! Не народ, а дикуни. Гунни! Половці! І коли вони вже навчаться поводитись у кіно, як люди?..

А й справді — коли?..

ЯК ВІТАТИСЯ

Якби життя не підказало мені цієї теми, я б ніколи не взявся за перо. Тим більше, що про це так багато написано в "Правилах поведінки". "За встановленим звичаєм, першим вітається чоловік із жінкою, молодший зі старшим, підлеглий з начальником". Або: "Молода жінка чи дівчина перша вітає чоловіка похилого віку". Тут усе ясне. Але де написано, як саме вітатись?

Крім того, все написано поверхово, без знання психології людей. Для прикладу наведу такий випадок. Молодий спеціаліст, без достатнього життєвого досвіду, без відповідних знань, закінчивши інститут чи технікум, прийшов на роботу. Познайомився зі своїм шефом, а наступного дня вперше зустрів його в коридорі. Що він робить? Уповільнює ходу, зіщулюється, наче кішка, що помітила, як насувається дощова хмара, серце в нього злякано теленькає.

Як йому бути в цьому випадку? Як привітати першого свого начальника? Сказати "привіт" чи підбігти, схопити його руку й довго

трясти? А може, краще шаснути в якісь бічні двері? Вдати, що не помітив, шефа? Справді ж бо, як?

На мій погляд, шефа (назвемо його умовно — Петро Семенович) обов'язково слід привітати, хочете ви цього чи ні. І ні в якому разі не пробувати сховатися за найближчими дверима. А що, коли то жіноча туалетна?

Залишитесь на місці — й Петро Семенович поцікавиться: "Чого це ви перед початком робочого дня вчащаєте в жіночі туалетні?" Що ви скажете на це? Зізнаєтесь, що хотіли сховатись від шефа. А чого? Злякались. Що ж, Петро Семенович з рогами чи уражений радіацією?

Уявляєте, до чого все це може спричинитись? Ваш перший день роботи на цьому підприємстві може стати останнім.

Отже, треба вітатись. Але як? Піднести високо руку над головою, крикнути: "Я вас вітаю, шеф"? Чи, може, руку зігнути в лікті і, тримаючи на рівні власного вуха, гукнути: "Привіт, старина!"? А може, кинутись шефові в обійми чи поплескати його по плечу? Ні перше, ні друге, ні третє... То ж як вітати шефа підлеглому?

Варіант перший. Підлеглий з начальником зустрічаються в коридорі. Підлеглий тієї ж хвилини підбігає до начальника, хапає його праву руку своєю правою, а своєю лівою підтримує правий лікоть Петра Семеновича й ніжно та легесенько потискує пухленьку (якщо худа — то худеньку, як дощечка) долоньку й каже: "Добрий день, Петре-е Се-ме-но-о-ви-чу!" Коли дивитися збоку, то враження повинно бути таким, ніби ви зустріли батька після п'ятнадцятирічної розлуки.

Варіант другий. Приклад той самий. Коридорний. Біжите до Петра Семеновича підтюпцем. Його руку хапаєте одразу обома руками й довго трясете. Тулуб (ваш) при цьому повинен перетворитись на знак запитання.

Варіант третій. У кабінеті. Переступаєте поріг, підбігаєте до столу й дивитесь в очі так, щоб Петро Семенович не витримав, підвівся й простягнув вам перший руку. Її можете хапати так само, як при першому і при другому варіанті. На свій вибір.

Але ні в якому разі, перегнувшись коромислом через стіл, не намагайтесь поцілувати Петра Семеновича в губи. Це йому може не сподобатись. Не годиться цілувати й у лисину. Пам'ятайте, така форма вітань допускається лише під час ювілеїв, і то після третьої чарки. Тоді ви можете цілувати Петра Семеновича, скільки вашій душі завгодно й куди хочете. Але й тут за умови, якщо Петро Семенович випив не менше, ніж ви. В іншому разі може ляснути вас по губах і сказати:

— Ти б хоч свої тлусті варяниці обтер.

Негайно обтирайте. Рукавом. Своїм. І приступайте до діла. Цілувати можна мовчки, як кохану. Можна й примовляти: "Ви для мене, Петре Семеновичу, як рідний тато. Не думайте, що це в мені горілка говорить. Ні. Це вам кажу я, бо ближчої людини від вас для мене в світі не існує".

Варіант четвертий. Зустріч у ресторані чи в погрібку. Несподівано помітивши Петра Семеновича, намагайтесь негайно щезнути з очей і не лізти до нього зі своїми вітаннями.

Це зробити слід так, щоб ви думали, ніби він вас не помітив, а він думав, ніби ви його не помітили. Бо це той варіант, коли ваш шеф не тільки не хоче з вами вітатись, а й бачити вас не бажає.

Хочете ви цього чи ні, та раптом помічаєте, що, де б ви не з'являлись, там з'являється й Петро Семенович. Ви бігаєте по тих самих погрібках чи ресторанах, що й він, і неодмінно потрапляєте йому на очі.

Як у цих випадках вітатись? Ніяк. Тут треба вміти щезати. Якщо ви цього не зробите, то Петро Семенович не витримає, сам підійде до вас і, замість привітання, кине грубо й зло:

— Ти що, Ковтюх, стежити за мною надумав? Так от знай, що я нашим зарубіжним гостям показую історичні місця Києва. Й себе нікому паплюжити не дозволю. Навіть отаким жовчним типам, як оце ти.

Не додумайтесь після цього сказати йому "здрастуйте!". Це один із небагатьох випадків, коли начальство забуває чомусь привітатися з вами. Хоч у правилах сказано: "В товаристві вищестоячий начальник повинен неодмінно першим вітатися зі своїм співробітником". Вважайте, що Петро Семенович про цей пункт забув.

ЯК ДИВИТИСЯ В ОЧІ?

Перш за все потрібно з'ясувати — в чиї очі? Бо ж відомо, що очі бувають різні: очі начальника, очі підлеглого, очі товариша, очі незнайомого, очі коханої, очі дружини і, нарешті, очі тещі.

Бувають ще очі в котів, собак, лисиць, вовків, гадюк, вужів, мурах, мавп, крокодилів, ведмедів, зайців і свиней. Як дивитися в ці очі, ясно і без поради. Якщо перед вами свиня (дика) чи кобра, то, зрозуміло, найкраще в такі очі дивитись через сітку чи вікно клітки. Це ж стосується бегемотів, пантер, шакалів, гієн і диких собак динго.

Що ж до людських очей, то їх теж можна розглядати, але уже через скельця окулярів — звичайних чи кольорових. У кого стопроцентний зір, той може дивитись і без допомоги діоптрій.

Але нас цікавить питання, як саме дивитися в очі. Чи на всіх однаково, чи, може, по-різному? Безперечно, по-різному. Я гадаю, що ви без моєї поради розумієте: в очі Петра Семеновича, скажімо, не можна

дивитись точнісінько так само, як в очі антилопи гну чи будь-якого представника з породи сумчастих.

Не можна заглядати з однаковою цікавістю в очі гюрзи й сусідки, що постійно зазирає в шпарку ваших дверей. Якщо в сусідчині очі треба дивитися доброзичливо, то гюрзу намагайтесь гіпнотизувати, хоч би як вона шипіла на вас.

По-різному дивляться в очі осла й навуходоносора. На осла ви повинні дивитися з любов'ю, на навуходоносора — зі співчуттям.

Не однаковими очима (є такий вираз) ви дивитеся в очі своєї жінки і в очі жінки свого приятеля. Погляд у бік власної дружини звичайний і трохи байдужий, а погляд у бік дружини друга нагадує погляд Нарциса.

Зовсім по-іншому ви зобов'язані дивитися в очі підлеглого. Їх слід вивчати. Вивчати поглядом кібця, який помітив біля нірки ласку. Для цього бажано посадити підлеглого в куток і там уже вивчати. Те ж саме можна проробляти з власною дружиною, якщо вона не проробляє цього з вами.

Якщо гіпопотама, тигра, гібона, вепра, вовкодава ви можете розглядати в чорних, зелених, синіх, оранжевих окулярах, то цього, безперечно, не можна робити з Петром Семеновичем, дружиною та її мамою. Не доведи господи почепити чорні окуляри на ніс, зайти в кабінет Петра Семеновича, глянути на нього згори вниз і при цьому випалити: "Ну, як ся маєш?" Чого коштуватиме вам ця фамільярність, дізнаєтесь після експерименту. Не дозволяється вивчати очі Петра Семеновича й під кутом у тридцять, сорок і більше градусів.

Може трапитись, що ви одягли окуляри, то дивіться, щоб під час роботи ці окуляри не злізли вам на ніс, а ви глянули на Петра Семеновича поверх них, трішки нахиливши голову. Так можна дивитись тільки на зубробізона, й то, якщо він далеченько. І останнє. Перед

коханою ви часто-густо опускаєте очі і з якихось, відомих тільки вам причин, червонієте і боїтесь зустрічатися з нею поглядом. Цього нізащо не робіть перед своїм шефом. Якщо побоювання дивитись в очі ваша кохана розцінить як вашу захопленість, то начальник розцінить цей погляд по-іншому: остання анонімка, що прийшла на нього, — діло ваших рук.

Отож, начальству дивіться завжди в очі тепло, ніжно і благально.

ЯК ЗРОБИТИ, ЩОБ ЧОЛОВІКИ НА ЧУЖИХ ЖІНОК НЕ ДИВИЛИСЬ

Спецпорада для жінок

Перед тим, як дати вичерпну відповідь на це питання, треба поставити ще одне: "Чому чоловіки на чужих жінок дивляться більше, ніж на своїх?" Відповідаю: тому, що кожна чужа жінка — не ваша жінка. А якщо не ваша, то й невідома, як потойбічний світ. А невідоме, як відомо, завжди прекрасне. То як же домогтись, щоб ваш чоловік дивився тільки на вас? Перш за все поводьтесь так, нібито ви і його жінка й нібито чужа. Друге — не розкривайтесь, як тюльпан, до кінця. Бо рожеві пелюстки швидко поопадають і від вас залишиться казна-що. Третє — не тримайте чоловіка близько біля себе...

Окрім цього, існують й інші умови, за яких чоловік любить свою жінку більше, ніж чужу. Я їх під великим секретом від чоловіків подаю спеціально для жінок.

Умова перша. Ви десь років на сорок молодші від свого чоловіка. Успіх майже забезпечений. Такий чоловік на чужу жінку й не гляне, з вас очей не спускатиме. Він не відійде ні на крок і доглядатиме вас краще, ніж свою власну "Волгу".

До цього спонукають його дві підстави. Перша — якщо ви з ним поїдете до моря чи подастеся у круїз навколо Південної Африки, то пасажири, та й члени екіпажу, неодмінно запитають вас:

— Скажіть, а ваш тато дуже строгий? Чи не зустрітись би нам сьогодні під сузір'ям Козерога?!

Або:

— Будьте добрі, скажіть, ви в тата остання донечка чи ще є такі ж гарні, як ви?..

Вважайте, що ви свого добились: чоловік не тільки не відходитиме від вас, а й вас не відпускатиме від себе. Звичайно, якщо раптом не засне.

Друга підстава — він оберігатиме вас і від чужих поглядів і від дурних запитань на зразок:

— Скажіть, а ваш дідусь до пенсії чим займається?

Або:

— Це ваш дідусь по маминій чи по татовій лінії?

Ці питання страшніші перших. Від них можна й на інфаркт розжитись. Не вам, зрозуміло. Вам це не загрожує. Вас інфаркт у цьому віці і в таких умовах не вхопить. Тому вам переживати нічого: ви ж самі бачите, що ваш чоловік від вас очей не відводить. Закоханий більше, ніж у чужу жінку.

Умова друга. Може трапитись, що ви не маєте отих "сорок років", то зобов'язані мати хоч мінімум характеру. Треба, щоб чоловік захопився

вами. Йому потрібно прищепити любов до миття посуду, підлоги, вибивання килимків, навчити його користуватись пилососом, пральною машиною, познайомити з кращими рецептами приготування щуки фаршированої, коропа тушкованого, карасів у сметані. Тобто створити йому такі умови, щоб від любові до цього діла в нього залишилось рівно стільки часу, скільки вимагає одна жінка. Рідна.

Добившись цього, вважайте, що ви добились всього. Поки чоловік вивчає рецепти чи вибирає пилососом пилюку з килимків, ви поспішаєте в перукарню. Він чистить каструлі, ви наводите манікюр. Ви з'являєтесь несподівано на кухні, як пролісок після першого весняного дощу, і все тут сяє: зачіска на вашій голові сяє, обличчя ваше сяє, у руках чоловіка каструля сяє, усмішка на його устах сяє. Він не стримується й запитує:

— Рідна моя, невже це ти? — Кидається до вас в обійми, ніби вперше в своєму житті. Не приголублюйте. Не розчулюйтесь, пам'ятайте про "мінімум характеру" і кажіть: "А це що за телячі радощі?"

Тримайте його в напрузі.

Умова третя. Зробіть так, щоб чоловікові весь час здавалося, як я уже казав, що ви нібито його жінка і нібито не його. Для цього потрібно частіше виводити чоловіка на люди. Щоб він бачив, як із вас чужі чоловіки не зводять очей.

— Оце взяла тебе з собою, — пояснюйте йому, — бо як сама вийду, так проходу не дають. Пристають, як до вдови. Ще йдуть слідом і патякають: "Ох і ніжки! Ох і стан! Ну, найсправжнісінька тобі королева Шантеклера!"

Подеколи це потрібно втовкмачувати чоловікові в голову, нехай задумується. Після цього ви в його очах покращаєте. А коли несподівано побачить, що хтось на вас і справді кидає косі погляди, то не стримається й скаже:

— Тепер із тобою в місті хоч не з'являйся. Бач, як отой телепень стриже тебе очима.

Або:

— Чого отой бовдур витріщив на тебе свої балухи?

Спіть спокійно. Ваш чоловік таки ваш. Після цього ви йому скажіть, щоб він вас ще й зустрічав, коли ви повертаєтеся з роботи, бо, мовляв, якийсь субчик вам проходу не дає. Весь час під'їжджає на власній машині, обіцяє щодня відвозити додому, постійно підкреслює, що в нього двокімнатна холостяцька квартира і що він хотів би з вами поїхати на лоно природи… Вважайте, що ваш чоловік пропав. Для чужих жінок, зрозуміло. Тепер він щовечора простоюватиме перед прохідною вашого підприємства й дивитиметься на кожного власника автомашини, як на людину, якій залишилось прожити до вечора.

Умова четверта. Намагайтесь робити все те, що й ваш чоловік. Це ж дозволяється. У нас рівноправність. Залишайтеся з співробітниками після роботи, випийте чарочку, а додому прийдете — скажіть, що на носі річний звіт чи були профспілкові збори. Зберіться з подружками і завітайте в ресторан. Чоловіка бажано з собою не брати. Захопіться художньою літературою, читанням періодики, розв'язуванням кросвордів чи вдарте ввечері на дитячому майданчику з хлопцями "в козла". Одне слово, спробуйте помінятись ролями.

Є ще одна умова — п'ята. Я її залишаю невизначеною. Визначити її раджу вам. Розкажіть, а як ви домоглись, що ваш чоловік дивиться тільки на вас? Поділіться секретом і разом зі своїми зауваженнями надішліть мені. При переробці й доповненні книги автор врахує це і додасть до своїх чотирьох умов і вашу п'яту.

ЯК З'ЇСТИ БЛИЖНЬОГО

Це питання нині хвилює багатьох. Скептики, певен, сумніваються в можливості здійснити це оригінальне мірроприємство. Але я з усією відповідальністю хочу сказати, що це зробити легше, ніж зготувати відбивну по-київськи чи салат олів'є.

Та перед тим, як перейти безпосередньо до цього хвилюючого питання, хочу пояснити, чому найчастіше люблять з'їдати не звичайних смертних, а, як установлено, керівників чи начальників: починаючи від завідувача облздоровідділом і кінчаючи директором комунальної бані.

Перш за все тому, що начальник від вас, якщо ви не начальник, відрізняється тим, що має: персональну машину, персональний кабінет, персональний телефон, персональну й молоду секретарку та кур'єршу тьотю Пашу.

У кар'єристів, підлабузників, бездар, неуків усе це викликає заздрість. Їм здається, бо самі вони цього ніколи не відчували, що кожному начальникові добре живеться, легко дихається, в нього залізні нерви, здорове серце, нема цирозів, запалення нирок і кров'яного тиску. Насправді ж над головою начальника постійно висять грозові хмари з градом, блискавиці з громом і почеплений на жіночій волосині дамоклів меч. Під ногами каміння, підводні рифи, і десь далеко — загадкові ревізори та інспектори. Проте, незважаючи на ці страхи й несподіванки, йому (керівнику) заздрять, його ненавидять і, як закон, намагаються з'їсти. Багатьом це вдається.

Щоб запобігти цьому, я й присвятив свою пораду доброму племені керівників (серед них у мене є особисті знайомі), які, будучи чесні й довірливі, ще й досі потрапляють до тих начальникоїдів і на їхні примітивно розставлені гачки, перемети та сіті з приманкою. Через кілька абзаців я докладно розповім, як це робиться, але спочатку трохи історії.

Звичка з'їдати один одного з'явилася ще в допрометеївський період. До того часу, поки Прометей не вкрав у батька Зевса вогню, люди їли людей живцем. Як роздобули вогонь на свою голову, почали один одного смажити, варити, тушкувати й навіть висушувати на тараню.

У вік атома, розщепленого ядра, нейтронів, протонів, нейлонів, плафонів усе почало інтенсивно вдосконалюватися. Людей почали їсти в інший спосіб: живцем, але непомітно (вік прогресу, кібернетичних машин і голкотерапії). Усі нинішні методи перерахувати одній людині просто не під силу. Невідомо, чи з цим справиться й така наука, як кібернетика. Тому обмежусь тільки одним питанням: як з'їсти свого ближнього, якщо він керівник?

Способів є десять:

1. Закритий. За допомогою "кабіни"...

2. Любительський. За допомогою домашньої птиці: курки, гуски, качки, індички.

3. Екзотичний. За допомогою недомашньої птиці: дикої курки, дикої качки, дикої гуски, бекаса, перепілки, фазана, рябчика і глухаря.

4. Мисливський. За допомогою косуль, оленів, лосів, зайців, диких кіз та диких свиней.

5. Рибальський. За допомогою риби: карася вареного, смаженого, щуки фаршированої, осетрини заливної, ікри кетової та потрійної юшки.

6. Оригінальний. За допомогою раків. Свіжих.

7. Свинячий. За допомогою свині чи поросяти.

8. Ювілейний. За допомогою календаря і годинника.

9. Механізований. При допомозі "Волг", "Москвичів", газиків.

10. Цілком секретний.

Найефективніший із них десятий. Слід сказати, що десятий спосіб хоч і найважливіший, але немає такої сили, яку б не годилось підкріпити хоч одним із вище наведених способів.

Тепер перейдемо до розшифрування названих способів.

Закритий. Якщо до вас у район, райцентр, колгосп, радгосп приїжджає начальник перевіряти скаргу чи стан яйценесучості на птахофермі, його перш за все потрібно нагодувати. Пам'ятайте: сита людина не така зла, як голодна. Вона добрішає, стає менш прискіпливою й нудною.

Для цієї маніпуляції (так, здається, сказати можна) начальника запрошуйте в "кабіну". Такі "кабіни" є при кожній райцентрівській чи містечковій чайній. Запрошувати бажано в сусідній район. Для чого це робиться, я не берусь гадати, але точно знаю, що чинити треба саме так. Запрошуйте і їдьте. Не волами, безперечно, і не кіньми, а машинами. Легковими: "Волга", "Победа" (якщо після капремонту), газик. "Запорожцями" і "Москвичами" старого й нового випуску їздити не рекомендується.

Прибувши (не приїхавши, а прибувши), негайно зачиняйте начальника в оту "кабіну". Після цього починайте його повільно споювати. Безумовно, не молоком і не крем-содою.

Примітка. Начальник може впиратися:

— Дякую, але я не п'ю.

Або:

— Вибачте, але поки не перевірю скарги, то й каплі в рот не візьму.

Або:

— Повірте мені, я не можу… В мене серце… печінка, шлунок.

На все це слід відповідати так:

— В усіх серце, в усіх печінка, в усіх шлунок.

Або:

— Дякувати будете після того, як закусите.

Або:

— І це ви, наш новий керівник? Щось не схоже! Ваші попередники так не поводились: не цуралися нижчих себе… Вибачте, але якщо ви їстимете там, де всі, то негайно втратите авторитет. Вас люди не поважатимуть. Вони ж перші скажуть: "Хіба це начальник? Аби це справжній начальник, то не їв би разом із нами…"

Після цього начальник неодмінно здасться. Негайно ж наливайте йому додаткову чарку і приказуйте: "Оце по-нашому! Оце ми розуміємо! Одразу видно козацьку душу! Тільки для цього треба не оцією двадцятип'ятиграмовою чаркою пити, а фужером чи склянкою".

Міняйте посуд і наповнюйте його коньяком із шампанським.

Цей напій називається "Люба Мері". "Столична" з шампанським має назву "Північне сяйво", спирт із томатом теж — "Мері", але не люба, а "Кривава Мері".

2. Любительський. Привозите начальника на спецптахоферму. Хай він собі походить по господарству, погомонить із пташницями. Як тільки наговориться, садовіть у ту ж машину й відвозьте... в ліс. Там, якщо ви справді хочете з'їсти начальника, повинна вже бути птиця: смажена, варена і так, шматками. Хай їсть і запиває. Мінеральною водою.

Примітка. Якщо дія відбувається на лоні природи, то неодмінно слід узяти з собою фотоапарат. Щоб зробити парочку "етюдиків". Можна й некольорових. Начальника фіксувати слід тоді, коли він чарку підносить, зрозуміло, не до вух. Можливо, начальник справді не п'є (печінка, серце, виразка шлунка, гіпертонія, мікроінфаркт тощо), попросіть, хай хоч зробить вигляд:

— Пригубте! Отак! А тепер айн момент... Все, можна закусувати... Гадаю, вийде чудесне фото про ваш приїзд. Буде на згадку.

Начальника слід фотографувати крупним планом. Або ж так, щоб він був на першому плані. Для контрасту. Він у центрі, ви по боках. У нього в руках фужер (склянка), у вас чарочки чи просто виделки.

3. Екзотичний. Майже те саме. Дія відбувається теж у лісі, десь у гущавині, за шлагбаумом, на якому табличка з написом: "Державний заповідник. В'їзд заборонено".

У заповіднику вирощують фазанів, глухарів, рябчиків. Начальникові, замість чарки, спочатку підносять рушницю. Він пробує вцілити хоч у щонебудь із згаданих делікатесів. Це йому не завжди вдається. Але до столу, чи то пак на килим, що простелений на галявині, його запрошують неодмінно.

Примітка. Фотознімок робиться в іншому ракурсі. Начальник на задньому плані, на повний зріст. На голові — капелюх чи картуз, прикрашений кількома пір'їнами. Фазанячими. На шиї рушниця, на поясі — патронташ і головами донизу ще не обскубані фазани, рябчики, тетеруки. На устах посмішка. Чарка не обов'язкова.

4. Мисливський. Дуже нагадує третій, але тут уже в заповіднику розводять кіз, вепрів, лосів, косуль, оленів.

Примітка. Поза теж майже та сама. У картузі (капелюсі) пір'я. Можна гусяче, куряче. Рушниця на шиї. Права рука на прикладі, ліва на дулі (у цьому місці "дуля" не як груша, а як цівка). Ноги. Одна нога на шиї, або ще краще — на спині вбитого лося, оленя чи дикої кози (що ви вже там уполювали), друга нога за спиною (звичайно, не вашою) за спиною жертви, що на землі. Посмішка? Оптимістична.

5. Рибальський. Начальника вивозять до колгоспного чи радгоспного ставка. Замість рушниці вручають спінінг або бамбукову вудочку. Він намагається зловити коропа чи карася. Черв'яки нехай наживлює сторож...

Примітка. "Етюдик" бажано робити в човні. З дідом Трохимом — колгоспним сторожем. Ви на весь зріст, посеред човна, а дід Трохим — сидячи на кормі. Ви з вудочкою. Вигляд: роздивляєтесь тільки що пійманого коропа. Великого. Дід посміхається. Ви ж ні.

6. Оригінальний. Цей спосіб ще називається "пекти раків". Усе відбувається на тому ж ставку. Бригада рибалок ловить раків, а ви печете. У вогні.

Примітка. Який етюд? Ви сидите в центрі серед раколовів (є ж риболови — чому не можна "раколови"?). Поруч відро з раками. Перевернуте в бік об'єктива. Горить багаття. Ваші руки на колінах. Своїх. У кожній руці по раку. Всі задоволені. Посміхаються. Ви теж.

7. Свинячий. Вам підносять молочних поросят. Це може бути в кабіні, коло ставка, в лісі, коло озера. Поросят бажано запивати "Петрівською" або "Старкою". Добре йдуть до "Житомирської гіркої" або коньяку "Україна" чи "Дойна".

Примітка. Ви, як і на попередній фотографії, у центрі. В руках виделка й ніж. Поза: збираєтесь оте порося різати. Крупний план. Посмішка не обов'язкова.

8. Ювілейний. Несподівано дізнаєтесь, що в начальника день народження. Підносите золотий будильник. Бажано з зозулькою, дарчим написом: "Спи спокійно, дорогий Петре Семеновичу!".

Примітка. Хтось із товаришів тисне начальнику руку — щиро осміхається. Всі дивляться на вас. Будильник на рівні вашої голови. План середній.

9. Механізований. Супроводжуєте начальника туди, звідки він приїхав. Позад його машини кавалькада кращих машин району. Кавалькада має нагадувати автодорожний пробіг. Але сюди не входять спецмашини: "швидка допомога", поливні, підмітальні, пожежні, ветеринарні, бензовози, молоковози та, безперечно, автофургони "Хліб" і "Жива риба".

Примітка. Начальник за баранкою автомашини. Лікоть трохи висунуто у вітрове скло. Картуз зсувати набік не слід. Цигарка в зубах теж зайва. Погляд зосереджений. На задньому плані вервечка машин. Легкових. Панорама.

10. Цілком секретний. Не при допомозі друкарських машинок "Україна", "Олімпія", "Оптима" чи "Колібрі", а звичайної харківської, китайської авторучки або найкраще — гусячого пера. Пишете лист в одну з вищих інстанцій. Якщо начальник — директор лазні, пишете

завідуючому комунгоспу. Якщо начальник — директор м'ясокомбінату, то Міністерству м'ясо-молочної промисловості й т. д.

У листі повідомляєте, що начальник Н. не встиг ще й місця нагріти, а он уже чим займається. Неодмінно пишіть, що примушував вас діставати балик, коньяк, кетову ікру, без дозволу ловив у колгоспно-радгоспних ставках рибу: коропів, карасів, сазанів. Без дозволу бив у державних заповідниках рябчиків, фазанів, косуль, оленів, кіз і свиней. Диких. Усе це широко ілюструйте фотоетюдами. У кінці листа просіть усі витрати списати на начальника, а його погнати з роботи. Вкажіть, хто все це може підтвердити. Ставте підписи. Сусідів або співробітників. Ні в якому разі не посилайте листа анонімно. Тепер це не проходить. Лист опускайте безпосередньо з поштовий вагон і тільки тоді йдіть додому. Лягайте спати і вважайте, що свій громадський обов'язок ви виконали з честю. Можете бути певні: начальника з'їли, забитих косуль і свиней спишуть на нього. На вашій совісті тільки раки. Але на них розцінок поки що нема. Спіть спокійно.

ЯК ПИСАТИ МЕМУАРИ

Мемуари писати дуже важко. Навіть важче, ніж одному редакторові видавництва написати всі анотації до тематичного плану.

Чому ж так важко писати мемуари? По-перше, мемуари, як правило, пишуться тоді, як той чи ті, про кого ви збираєтесь писати, неодмінно помруть, а ви маєте дізнатися, чи визнали їх після смерті за видатних і ввели до УРЕ. Якщо так, то вважайте, що один шанс із десяти на вашому боці.

По-друге, повинні померти всі ваші ровесники, або, як ще їх називають, сучасники поета (полководця, художника, композитора тощо). Інакше сучасники почнуть звинувачувати вас у недостовірності чи перекручуванні викладених вами фактів.

По-третє, треба вмудритися прожити вік свій так, щоб пережити навіть геніїв. А це, судячи по кількості мемуарних книг, удається не кожному. Тепер ви зрозуміли, чому так мало в нас мемуарної літератури й чому так важко писати її?

Хто ж пише мемуари? Мемуари пишуть різні люди: політики, полководці, видатні діячі культури, актори, композитори, художники і гумористи.

Як же пишуться мемуари? Ну, перш за все, маючи відповідні для мемуаристики роки, вам необхідно мати ще й папір і хоча б харківську авторучку "Золоте перо". Бо, як відомо, мемуари, на відміну від гетьманських універсалів, пишуться не на пергаменті і не гусячим пером.

З чого ж починати мемуари? Безперечно, з опису першої (цілком випадкової) зустрічі з поетом, скажімо, С. чи з гумористом, скажімо, В. Але ні в якому разі не з того, що ви вже при житті поета записували його жарти в ресторані "Еней".

Пишіть, що вперше ви з ним зустрілися в більярдній. Якщо це літератор — то, звичайно, в Будинку літераторів, якщо художник — то в Будинку художників, якщо композитор — то у видавництві "Музична Україна".

Для кого пишуться мемуари? Звичайно, було б наївно думати, що всі сили кинуто лише на те, щоб віддати данину поету С. чи гумористу В. Мемуари переважно пишуться для самого себе, а якщо з ними уважніше познайомитися, то, як закон, і про себе.

Як описувати головного героя? Дуже просто. Чим простіше, тим краще. Приблизно отак: "Ніколи не міг подумати, що цей, на перший погляд, невеличкий на зріст чоловічок і є поет С. Я його уявляв кремезним, широкоплечим велетнем..." Або: "Дотепи з нього так і

сипались. Я дивився на нього й боявся, що він ось-ось захлинеться. Але ні. Дотепи били з нього, як б'ють струмені фонтана в парку біля університету імені Т. Г. Шевченка".

Як ви познайомилися з головним героєм? Цього ви точно не повинні пригадувати. Пишіть краще отак: "Уже нині й не пригадую, де ми з ним уперше познайомились. Чи це трапилось у фешенебельно-провінційному готелі "Жорж" чи в Одеських катакомбах, де ми були на екскурсії. Пам'ятаю одне: він мене впізнав одразу. Ніколи не думав, що він отак просто, як звичайний смертний, підійде до мене, покладе свою руку на моє плече й скаже: "Так оце ви такий, Юро!"" Це якщо вас, автора мемуарів, звуть Юркою. А якщо вас звуть Васею, то звучатиме трохи інакше: "Так оце ви такий, Васю. Ніколи не думав, — оглядаючи мене з ніг до голови, сказав він, — що ви отак пишете. Гарно пишете. Читав. Так і тримати".

Що писати далі? Далі потрібно зробити невеличкий екскурс у поетове дитинство. Бо поет, як відомо, ще з колиски мріяв стати моряком. "Якось він утік із дому в Одесу й незабаром влаштувався на теплоході "Іван Франко" (нині — "Леся Українка") звичайним юнгою. Уже пізніше, десь через рік, під час нашої зустрічі, він про це розповідав мені особисто. І тоді я уявив собі, — пишете ви, — обірваного хлопчика-селюка, який без шматка хліба в кишені бреде таврійськими степами у великий і загадковий світ — Одесу".

Чи відіграли ви якусь роль у житті героя? Безперечно. Саме дякуючи вам і з'явилась на світ його геніальна поема… Але давайте все по порядку. Ви ж, звичайно, добре пам'ятаєте, як у скрутний для поета час йому захотілося назавжди кинути перо і влаштуватись працювати на таксі. Та ви (не хто інший, а саме ви) не дозволили йому так вчинити. Вчасно підтримали його, навіть підказали сюжет для його безсмертної поеми "Весна не жде". Щоправда, дружина поета в своїх спогадах чомусь запевняє, що згаданий твір з'явився на світ дякуючи їй, а не вам. Але чи варто на це звертати увагу? Хіба ми не знаємо жінок? Вони глибоко переконані, що все створено в ім'я них або дякуючи їм.

Чи варто писати про його творчість? Обов'язково. Почніть приблизно так: "Пам'ятаю, він щось писав. Що саме — я вже не пригадую, але знаю, що писав. Саме тоді почав уже писати і я. На той час у мене було чи то три чи то п'ять романів. Якось сиджу, коли чую — хтось стукає у шибку. Я до вікна. Дивлюсь — він.

— Що, — питаю, — тебе принесло так пізно?

— Гумореску, — відповідає, — написав. Ту саму, до якої ти мені підказав сюжет. Хочеш послухати?

Я його вислухав, зробив кілька слушних зауважень, і гумореска після цього стала популярною. Нею буквально зачитувались усі: від студентів-заочників до футболістів-любителів. Професіоналів у нас тоді ще не було.

Ця гумореска мені добре запам'яталася. Забув, щоправда, її назву, але добре пригадую, що читали її на всіх вечорах, де читався уривок і з моєї повісті "Життя під сонцем"".

Як викласти розділ про дивацтво гумориста? Як відомо, всі великі люди — диваки. Гуморист В. не був винятком. "Гуморист, треба сказати, він був досить цікавий. Талант щедрий. Особливо любили його друзі. Пригадую, з першого свого гонорару він одному із нас позичив 10 карбованців, другому — 20, третьому — 30, четвертому — 40, п'ятому — карбованець тридцять дві, шостому… Ні, шоста була вона — поетеса Леся К… Лесю він посадив на таксі, а гроші дав не їй, а таксисту. То були останні 5 карбованців, і гуморист В. попросив водія авто, щоб той відвіз Лесю додому. А сам позичив у мене до наступного гонорару три копійки на трамвай, але пішов пішки, бо трамваї уже не ходили.

Отаким веселим і живим закарбувався він у моїй пам'яті. До речі, тих трьох копійок він мені й досі не віддав".

ЯК ВИБИРАТИ ІМ'Я

Це питання, безперечно, хвилює кожного, хто збирається стати батьком чи матір'ю. Питання, як на мій погляд, не таке вже й дрібне. Бо й справді, яке ім'я дати дитині? Чим керуватися? З чого починати?

Перш за все, слід забути про будь-які сімейні традиції, якщо вони якимось дивом збереглись у вашій сім'ї. Все то пережитки минулого. Тепер нові часи, нові імена. Не варто в ці дні згадувати батька Арсена чи діда Андрія, а тим більш прадіда Данила. Не треба згадувати й маму, бабу, прабабу. Не варто задумуватись і над майбутнім. Хай вас не хвилює вже тепер, як поставиться ваш син чи донька до підібраного вами імені. Це їх не цікавить. Вони ще до цього не доросли. Єдине, що в ці щасливі для вас дні має вас цікавити, так це "Книга власних імен" та поради знайомих.

"Книга імен" запропонує вам чималенький список, і ви зможете знайти сяке-таке ім'я для нащадка. Але моя вам щира порада: не заглядайте туди. Не мине й дня, як до вас завітають ваші знайомі, що дві, а то й цілих три ночі не могли заснути. Все думали, яке б ото вашій дитині ім'я підібрати.

— Чи, може, все ото даремно? — з острахом цікавляться вони. — Ти що, з отієї книжки, батьку, надумав своїй дитині ім'я підбирати? А ми ж для чого? Ми тобі друзі чи ми тобі хто? Викинь книжку, поки не пізно.

Ви, ніяковіючи, відкладаєте книгу вбік.

— Закинь її, — радять ваші знайомі, — Що ти з нею носишся, як із крашанкою! Ось тобі справжні імена. Це моє, це Митькове, це тьотя Фрося написала, це Гарик, це Жорик. Чи, може, ти вже без нас придумав, так кажи!

— Та жінка хоче, — починаєте ви так, ніби щойно когось ненавмисно підрізали. — Не я, а жінка хоче, як син народиться, то назвати Назаром, якщо донька — то Соломією…

— Що? — скрикують усі троє чи четверо, скільки там уже до вас прийшло. — Нам не почулось? Ти так оце сказав, як ми почули, чи ти ще нічого не сказав?

— Та це все жінка. Дід у неї був Назар. Замість батька їй. Вона ж у мене сирота, так от це вигадала. У дідову пам'ять. Виховував, мовляв, у люди вивів.

— Забобони, — кидає хтось.

— Факт, пережитки. Ніби тому дідові тепер не все одно… Ти що, перед жінкою по шнурочку ходиш?

— Та ні… Що ви?..

— А в тебе своя думка є? В тебе своє ім'я є?

— Та я думав. На батькову честь — загинув на початку війни…

— Ну й правильно. Ото на батькову честь і називай. А то вигадають — Назар! Хто тепер із таким іменем ходить? Тьху! Називай на честь батька й не вигадуй. Чи, може, жінка не погоджується?

— Та погоджується.

— Ну й чудесно! Значить, ім'я вже є. Свій список можна рвати? Чи не так? То як же зватимуть твого спадкоємця?

— Тимофій!

— ??

А по хвилі:

— Ну, ти вибач. Це, звичайно, ваші сімейні справи. Вам видніше. Але ми радили б і про дитину подумати. Ти подумав, як воно, беззахисне, піде в світ із таким іменем? Тимофій! Тиміш! Уявляєш?!

— Збожеволіти мало! — підтримує друга жінка. — Що люди про батьків подумають? Оце вже буде балачок.

— Оригінальне щось треба, — знову друг. — Щоб відбивало наш дух, епоху. А ти — Назар, Тимофій! Що ж ти кожному стрічному пояснюватимеш, на чию честь ти так свою дитину назвав? На честь діда чи баби? Не сміши людей…

— Гаразд, — здаєтесь ви. — А які у вас пропозиції?

— У нас? Ось список. Я, наприклад, пропоную назвати його іменем відомого співака. Звичайно, не нашого. Ну, якогось французького чи італійського. Скажімо, Антоніо. Чим погано? Або на честь Жана Маре. Моїй жінці цей артист дуже подобається. Для доньки — Лола. Гарно? І взагалі, яке кому діло, Лола чи Жан?..

Ото довго не дискутуйте, згоджуйтесь одразу. Знайомі завжди діло кажуть. Беріть у них список і поспішайте в пологовий будинок. Список передайте через санітарку чи медсестру разом із записочкою:

"Люба! Всі пропонують назвати сина (як буде син) Жюлем. Якщо донька — то Лолою. Гадаю, наші знайомі мають рацію. Назар і Тимофій — архаїзми. Не сподобаються ці, то вибери зі списку, що додаю. Цілую. Твій Вася".

Оскільки я теж батько і мені теж знайомі пропонували список імен, то я хочу його винести на широкий суд, щоб наші товариші й друзі не сушили собі голів. Ось цей список:

Жіночі імена: Чоловічі імена:

Жюля Жюль

Ія Мюль

Лола Пріам

Піама Люс

Люсі Гарик

Гонората Жорик

Ферфуфа Роллан

Естера Ірек

Сосіпатра Анжел

Паола Руслан

Кюнна Кизил-Кум

Якщо ж ви вважаєте, що цей список неповний, не відчаюйтесь, ваші знайомі доповнять. Останнє, що я вам пораджу, це не забудьте за гармонію імені й прізвища. Це дуже важливо. Подаю приклади:

Нінель Кукурудза, Травіата Пацюк, Жульєна Миска, Анжела Кендюх, Вольдемар Копистка, Гонората Пузир, Геракл Гарбуз, Жузі Коза, Неда Баран, Аттіла Шкапченко й Аполлон Козолуп.

Якщо ця гармонія є, вважайте, що ім'я ви вибрали правильно. Діти вам дякуватимуть. Особливо, як підростуть.

ЯК ДІЗНАТИСЬ ПРО ПОХОДЖЕННЯ СВОГО ПРІЗВИЩА

Майже науковий трактат

Вважатиму неповноцінною свою книгу, якщо бодай хоч коротко не зупинюсь на походженні наших прізвищ. Подавати пораду, як підібрати ім'я, й зовсім не сказати, як дізнатись про походження свого прізвища, — значить обікрасти читача, не задовольнити його допитливої душі. Тим паче, що прізвища хвилюють нас інколи більше, ніж імена. Бо як не як, імена нам дають, як ми вже знаємо, сусіди, родичі, знайомі, рідше батьки, а ще рідше діди чи прабаби. То вже прізвища, якось так повелось, дістаються не від знайомих, а саме від батьків, дідів чи навіть від прапрадідів. І спробуй тепер після стількох епох і воєн встановити, чи у вас таке ж прізвище, як було в прапрадіда, а чи дійшло до наших днів у іншому вигляді, а може, й змінилось за вимогами часу чи самого власника того прізвища. Бо тепер, скажімо, кожне змінює своє прізвище, як йому заманеться, і часто на шкоду собі.

Тому я раджу: перед тим, як збираєтеся змінити своє прізвище, подумайте, чи не міняєте шило на швайку. Можливо, ви й досі не догадуєтесь, яке благородне походження має ваше прізвище. Щоб ви впевнились, що це справді так, то пропоную вам кілька прикладів, за допомогою яких ви зможете визначити генезис свого прізвища і пересвідчитесь, що воно у вас не таке вже звичайне, як на перший погляд здається.

ЯК ДІЗНАТИСЬ, ЧИ ВИ ВИПАДКОВО НЕ ІТАЛІЄЦЬ

Приклад перший. Ваше справжнє прізвище, як твердить батько чи мати, — Мирон Деко. А якщо його прочитати навпаки, та ще написати разом, то виходить, що ви ніякий не Мирон, а ДЕКОМИРОН. Отже, ваші далекі предки, це, безсумнівно, італійці — сучасники Джованні Боккаччо (Воссассіо), Мікеланджело і Тіціана.

То питається, чи варто міняти таке прізвище?

Приклад другий. Ви Антон Канава. Три "а" в одному прізвищі, звичайно, забагато, як замало одного "о" в імені. Що ж слід робити? Перше "а" в прізвищі заміняєте на "о" разом із наголосом. Тепер прізвище вимовляється Конава. Відчуваєте — зовсім інший нюанс! А до імені Антон додаєте "іо". Правда, цього вашого поривання часто не розуміють формалісти із загсу. Але якби не вони, бюрократи, ви, мабуть, і не догадались, яке б мали пікантне прізвище: Антоніо Конава — наче тезко видатного італійського скульптора — представника класицизму — Антоніо Канова (1757–1822 роки).

Приклад третій. Прізвище змінюється за допомогою додавання, точніше, дописування. Це можна зробити без чиновника із загсу чи секретаря сільради. Головне підібрати відповідне чорнило. Якщо у вашому паспорті стоїть Мазач чи Кирпач, вважайте, що до італійця вам — дві літери. Дописуйте "чо". Не "чао", а саме: "ч" і "о", й носіть собі на радість, а іншим на втіху: "Мазаччо" чи "Кирпаччо". Якщо у вас прізвище Пізан, то робіть "Пізанно".

Приклад четвертий. Про прізвища, усне звучання яких має особливу вагу. Такі прізвища в основному не пишуться, а вимовляються. Пояснюю. У вас прізвище — Мина Квасоля. Маючи таке ім'я та й прізвище, ви чомусь проклинаєте своїх батьків (а вони той день, коли ви народилися), ненавидите себе, своїх родичів і того Діда, що вмудрився під час російсько-японської війни стати повним георгіївським кавалером. Саме на честь діда Мини вас і нарекли цим страшним (для вас) дореволюційним іменем. Ви нині повинні через це страждати, згадувати батька й матір, а заодно й діда — георгіївського кавалера, словами, які

навіть у порадах писати заборонено. А тим часом чините ви так даремно, бо, мабуть, і не здогадуєтесь, що такому співзвуччю між іменем та прізвищем може позаздрити артист із капели гітаристів чи клоун столичного цирку. Лише вслухайтесь у своє прізвище. Вимовте його ніжно й з любов'ю, особливо в присутності інтелектуала чи науковця. Не встигнете й рота затулити, як він підбіжить до вас і запитає:

— Скажіть, ви випадково не родич італійського скульптора Міно Фазолі?..

Ви раптово ніяковієте. Бо, між нами кажучи, ви, безперечно, родич, але далекий. Прізвище дуже трансформувалось.

— Я це одразу помітив, — запевнить вас інтелектуал. — Бачите, я саме працюю над темою "Італійське Відродження й Україна". Досліджую зв'язки, торгові відносини. Особливо акцентую увагу на сфері впливу України на Італію. Ваше прізвище мені запам'яталося.

Якщо після цього поцікавиться, чи у вас дома випадково немає чогось такого (ну, скажімо, кардинальської мантії чи весла від гондоли), одразу не відповідайте. Вдайте, що вам трохи ніяково й навіть неприємно. Бо товариш, уперше у вашому житті, так точно, безпомилково (от що значить освічена людина!) розгадав справжнє походження вашого прізвища, хоч як ви й маскувалися! Після цього скажіть: "Треба подумати", — і негайно мчіть в "академку", дізнайтесь хоч, хто такий отой Міно Фазолі, коли він жив і чим займався.

Носій прізвища Пиколом — прямий нащадок папи римського Пія II. Справжнє прізвище обох — Пикколоміні. Але це так, між іншим.

ЯК ВИЗНАЧИТИ, ЧИ ВИ ВИПАДКОВО НЕ ФРАНЦУЗ

Переднє слово. Як не дивно, з французами у нас справи гірші, ніж з італійцями. Французи є. А от прізвищ значно менше, ніж скажімо, італійських, німецьких чи турецьких. Це, певне, пояснюється в першу чергу тим, що Франція з нами не межує, хоч зв'язки у нас давні, починаючи від Анни Ярослава Мудрого і кінчаючи Борею Штаньком із Томашполя, який торік їздив у Париж по туристській путівці…

Приклад перший. На Україні поширене прізвище Гроха. Якщо послухати Аделю з Кобеляк, то довідаєтесь, що в її жилах тече чиста французька кров одного з фельдмаршалів часів Наполеона Бонапарта, який під час першої Вітчизняної війни переховувався в Хоролі, де перше жила прабаба Аделі. Від фельдмаршала й пішло прізвище Аделі Грохи, яке волосний писар, будучи малограмотним, записав у "метрику" — Аделя Гроха. Хоч насправді вона француженка й повинна писатися: А де ля Гроха. З наголосом на останньому "а".

Приклад другий. Прізвище Філіпченко. Одразу відчувається, що воно не українського походження. Бо в українців є Пилип (Пилип із конопель), а не Філіп. Закінчення "ченко" запозичено в українців. Філіп — навпаки — чуже нашій мові, або, як кажуть, слово іншомовного походження. Тому не важко здогадатися, що справжнє прізвище Філіпченка свого часу було Філіп. Приміром — Жерар де Філіп. Те ж саме стосується прізвищ Філіпчук, Філіпенко.

ЯК ДІЗНАТИСЯ, ЧИ ВИ ВИПАДКОВО НЕ НІМЕЦЬ

Приклад перший. Якщо у вас прізвище Вітер, можете бути певні: ви таки німець. До цього варто лише придбати літеру "н" і вписати її третьою ліворуч, або замінити "т" на ту ж "н". Після цього ви вже не якийсь там Вітер, а, в першому варіанті — Вінтер, у другому — Вінер. Вінер Норберт — американський вчений, німець за походженням.

Приклад другий. Нащо вже типові українські прізвища Деригус чи Дериніс. Але й вони, як виявляється, мають свої секрети. Власники їх,

певен, і не підозрюють, що варто їм викинути літеру "и", як вони стають: Дергус чи Дерніс.

Друкувати замітки, інформації, якщо вони вам вдаються, можна під таким псевдонімом: Ван (тобто Ваня) Дергус. Або ще краще так: Ван дер Гус. Але цього, мені так здається, не дозволить зробити найліберальніший редактор, якщо він вас особисто знає. Не дивуйтесь: редактори залишаються редакторами. Хіба з них хто знався на людських душах, хоч усі вони, без винятку, вважають себе інженерами цих душ.

ЯК ДІЗНАТИСЯ, ЧИ ВИ ВИПАДКОВО НЕ ТУРОК

Переднє слово. Чимало минуло часу, як Україна перестала воювати з турками. Козаки перевелися, а от імена й прізвища турецькі залишилися: драгомани, сагайдаки, бузулуки, килимники, кунтуші тощо. І тому не дивно, якщо хтось із ваших знайомих раптом заявляє:

— А ти знаєш, що я з турецьких яничар?

Або:

— Та він же турок!

Або:

— Тобі відомо, що моя баба була Ага і в селі її називали Османша?

Так заявляють переважно ті, що знають, хто вони й звідки. Але багато власників чистокровних турецьких прізвищ і досі перебувають у блаженному невіданні. Просто неймовірно! Я вважатиму злочином, коли багатьом їм не розкрию таємниць і не розповім, звідки вони пішли й чиї вони діти.

Приклад перший. Мій однокашник по університету носив прізвище Алік Кнур. До нашого знайомства він, виявляється, й не знав, що він прямий нащадок турецького меддаха.

— Та ти знаєш, — якось кажу йому, — хто ти такий, звідки в тебе таке ім'я та прізвище? Оце вчора прочитав статтю одного дуже вченого Федотюка "Звідки походять наші прізвища?". Так виявляється, що слово "Алік" на Україні поширилось під час турецько-татарських наскоків і походить від турецького "Алі". Отже, ти ніякий не Алік і ніякий не Кнур. Справжнє твоє прізвище Алі Нур або навіть Алі Нурі. Викинь до біса оту літеру "к" і все зрозумієш.

Він несподівано кинувся на мене. Заграла турецька кров. Обхопив обома руками й ледве не задушив. А тоді, наче шайтан, з криком "ага-ла-а" кинувся вниз. По сходах.

— Не забудь загоріти й пофарбуватися, — кинув я йому вслід.

Та не знаю, чи почув він мене. Бо якось випадково побачив його з вікна трамвая, то він і досі ходить блондином.

Приклад другий. Досі терзаються в здогадках носії прізвищ Кріт, Тхір. І жоден із них, скільки б не ламав голову, звідки у нього таке прізвище, не знає, що вони турецького походження. Тільки вбогі вигадники та бліді, як турецькі євнухи (якщо мова йде про турків, то й порівняння повинні бути турецькі), фантазери неспроможні на більше, як замінити літеру "і" на "о". Тхір — Тхор, Кріт — Крот. Ще й сердяться і поправляють вас, коли ви без злого наміру, ненавмисне напишете — Тхір чи Кріт, вони неодмінно вам скажуть:

— Я не Тхір, а Тхор.

У той час, коли треба не сердитися, а дякувати, що вас пишуть "Тхір". Бо ви й справді Тхір, і прізвище ваше походить не від Putorius[1]

— з родини куницевих, що має хутро з грубо обідраною темною остю, а від справжнього турецького імені, з якого десь в анналах історії випала й загубилась одна лише літера "а". От її, літеру, й слід ставити поруч із "к" чи "т", щоб вийшло: Каріт чи Тахір.

Приклад третій. Михайло Фіра або, як кажуть близькі й знайомі, — Міша Фіра. Так от, Міша Фіра — не Фіра, а Аріф. Ашім Аріф! А ви, виявляється, чисте турецьке прізвище читаєте зліва направо, а не справа наліво. А турецькі прізвища й читаються, як у народі кажуть, по-турецьки: Ашім Аріф.

Відчуваєте, скільки тут музики! Вимовляєте його, й вам здається, наче граєте на зурні або ллєте воду з турецького кувшина. Так і хочеться додати до цього слова "бей" чи "ага", щоб звучало ще миліше: Ашім Аріф-бей!

Отож, за роботу, товариші. Якщо вам захочеться змінити своє прізвище, то ви більше не битиметесь, ніби курка в пітьмі, міняючи прізвища на свій страх і сміх. Тепер у вас під рукою солідна й науково обгрунтована порада, яка може вам замінити статтю чи дисертацію. Якщо ж формалісти із загсу виставлятимуть свої претензії й доводитимуть протилежне, то не забувайте, будь ласка, вказувати їм на це першоджерело.

ЯК ЗАПРОШУВАТИ В ГОСТІ

Запрошують у гості, як відомо, тоді, коли вашому знайомому чи товаришеві щось потрібно. Як тільки подзвонить або зустріне й скаже: "Зайшов би якось", — так і знайте: йому щось треба від вас. Не може бути, щоб отак ні з того ні з сього запрошував.

Запрошують у гості й тоді, коли випадково зустрічаються. Саме на таких запросинах ми і зупинимось.

— А чому це ви до нас не заходите? — починають ваші знайомі.

Й тут, не даючи їм відповіді, негайно переходьте в наступ і ви:

— А ви чого? Негарно. Слово честі, негарно. Ніколи не думали, що ви та й так зазнаєтесь. Як переїхали з Опішні в Київ, так уже ніби й не земляки.

— Та стривайте! Дайте слово сказати, — проситься ваш земляк чи знайомий.

— Не дам, — кажете ви. — Бо так робити не можна. Хто ж до нас ходитиме, якщо ми самі себе забуваємо. Хто? Я вас, земляче, питаю!

— Розумієте… — знову він.

— Розумію, — це вже ви. — Я все розумію. А от моя жінка (вона не дасть збрехати) не хоче цього розуміти. Чого це Чупруни, — так і каже, — до нас не заходять? Може, чогось образились?!

— За що? На вас ображатись, так це треба свинею бути. Цієї неділі неодмінно будемо у вас. Ви нікуди часом не збираєтесь?

— Оце завжди так виходить, — починайте здалеку. — Ви завжди збираєтесь тоді, коли нас нема. Це ви просто смієтеся з нас. Слово честі. Ми ж цієї неділі якраз теж у гості запрошені. Можна було б і не йти, бо якщо між нами кажучи, то це не люди, а… І не хочу цим словом рота паскудити. Але йдемо. Бо, як між нами, то від цієї людини дещо залежить. По роботі. А жінка в нього… Ну, справжня мегера. Бачили б ви її очі — балухи з орбіт вилазять. Справжня жаба-зеленуха. Ще й халат зелений носить…

У цей мент помічаєте, що й у жінки вашого земляка очі не кращі. Починаєте клясти себе в душі… "І смикнув мене чорт за язика". Так воно

вже в природі ведеться. Варто вам про чиїсь зуби чи очі згадати, як, дивитесь, у вашого знайомого чи знайомої вони такі самі. Та не розгублюйтесь, а спокійнісінько, намагаючись говорити в тому ж тоні, кажіть:

— Так оце йдемо. Бо в нього жінка все може. Замовте шкуру мамонта — з-під землі викопає. Потрібне вам опудало макаки (це я для прикладу, не ображайтеся) — завтра принесе. Свинячі роги їй легше дістати, ніж вам звичайну соску в аптеці… Так приходьте, не забувайте…

Адресу при цьому називати не обов'язково. Навіть коли ви переїхали на нову квартиру на тому тижні. Потисніть руку, мило посміхніться і йдіть. Якщо ж несподівано земляк схаменеться й скаже:

— О, ледь не забув, а де ж ви живете?

Не пробуйте непритомніти. Це вам нічого не дасть. Удайте, що ви дуже здивовані.

— Ти глянь! А я хіба вам не казав? От голова, і як це я? Півгодини добрих убили на дрібниці, а про головне забули.

Тепер присядьте. Якщо під вами сніг, малюйте схему на снігу. Пісок? Малюйте на піску. Малюйте й розказуйте, як до вас потрапити. А як нема ні снігу, ні піску, то шукайте клаптик паперу, бо інакше вони до вас не втраплять нізащо в світі. По-перше, ви живете в чорта в зубах, по-друге, туди ніякий транспорт не ходить, по-третє, наймати таксі — це дати із себе здерти шкуру. Це при умові, якщо таксист вас туди повезе. По-четверте, їхати треба з самого ранку, то до вечора можна й добратись. Приїдете — орієнтуйтесь по калюжі. Це майже поруч із вами. Не калюжа — Індійський океан: узимку не замерзає, влітку не висихає. Після цього починайте клясти міськкомунгосп, а заодно поцікавтесь у

земляка, чи він випадково не знає, до якого часу це триватиме. Для повного уявлення розкажіть два-три епізоди про калюжу.

Можна й такі:

— Повірте, не брешу, у тій калюжі вже два епілептики втопились. Вас випадково не переслідує ця чорна хвороба? Ну, слава богу. Бо можете захлинутись одразу. Машина, бува, заїде, так ніс трактором вирвуть, а кузов там залишається. А ви хочете таксі брати? Хто вас туди повезе? Та це ще не біда — півбіди, — розказуєте ви якомога правдивіше. — Обійдете цю калюжу, то одразу беріть очі в руки — під ноги вдивляйтесь. Бо якщо не оглядатиметесь, то скрутите собі в'язи: дітиська познімали з люків чавунні плити, здали на металолом. У нас сусіда з тринадцятої квартири впав, то вже рік, як ходить із скрученою вбік головою. Ніяка медицина виправити не може.

Після цього не забудьте нагадати про мікрорайонних псів, що гасають невпорядкованими вулицями, як вовкодави. Всі без намордників, а чужих нюхом чують за кілометр. Але найстрашніше не це. Найстрашніше те, ради чого ви ото сьогодні вибрались у центр: дістати хімікатів. Бо від блощиць і тарганів уже спасу нема.

— Ну, нічим не виводяться, хоч сядь та й плач. Чого вже не пробували: й каштани клали, й торф. Виварювали черепки з лопухами. Настоювали тирсу на бурячисі, заливали смолою, оцтом. Варили звіробій на нітрогліцерині, не кажучи вже про дуст і сірчану кислоту. На день-два наче щезнуть, а тоді звикають, і ніякий дуст не помагає. Вони ще й раді — з'їдають той дуст, аж за вушами лящить. Як їдять, то, буває, сусідам чути. Та що там багато розбалакувати, приїжджайте, самі побачите. Не встигнете лягти…

— Але ми не думаємо ночувати.

— Як це не думаєте? Не думаєте ночувати? А чого? Що, немає де спати? Слава богу й міськраді — маємо трикімнатну квартиру. Та й до нас як уже їхати, то на два дні, не менше. Це ж за містом. Повітря яке! Якби ще не дим із миловарного заводу та не ота погань, що спиртзавод у ставки випускає, то живи й про Крим не думай. Переночуєте неодмінно. Та й заодно пересвідчитесь, як ми живемо. А то ще подумаєте, наче вигадуємо бозна-що. Побачите: як тільки вимкнеш світло, а прусаки, наче оленяче стадо, по вас гасають, аж груди вгинаються. Рота й носа затуляємо марлею. Ви часом не з роззявленим ротом спите?

— Не знаю. Ніколи не бачив…

— Ну, це не доведи господь. Так ви приїжджайте. Побачите, як ми влаштувались. Дітей не беріть. Онуків теж. Адже жалко їх мучити. Їхатимете, то в центрі сідайте спочатку на трамвай, на п'ятнадцятий номер, потім на Теличці на восьмий пересядете, а тоді злізете — й пішки. З кілометр, більше не буде. А як через кар'єр, то й того менше. При вході напис "Вхід заборонено", але ви на те не звертайте уваги — йдіть. Правда, якщо на вишці червоний прапорець, то краще обійти. Бо як бабахне, то каміння аж за шлагбаум летить. Каменюки бувають кілограм по вісім. Кабіну автомашини пробиває, як фанерну коробку з-під зефіру.

Усі ці деталі у вашій розповіді обов'язкові. Для ваших гостей нічого не повинно бути несподіванкою. В іншому випадку почнуться переживання. Щоправда, ваш земляк, можливо, й не дасть вам висловитись до кінця, несподівано переб'є й скаже:

— Та ви вже не турбуйтесь. Усе це не страшно. Ми до такого звикли. У нашому мікрорайоні не ліпше. А дорога і пси нас не лякають. У нас зять тракторист. Так ми до вас у неділю якщо не на гусеничному приїдемо, то на бульдозері — обов'язково.

Після цього потисніть землякові руку й гляньте на себе в дзеркало: якщо у вас обличчя пожовтіє, а може, ще й покриється червоними плямами, — вважайте, що все гаразд. Приятель приїде. Можете не переживати.

ЯК ПОВОДИТИСЯ З ТОВАРИШЕМ, ЯКОГО НЕСПОДІВАНО ЗВІЛЬНИЛИ З ПОСАДИ

Дехто, мабуть, скаже: ніяк. А даремно. Звертати увагу неодмінно треба. Може, не обов'язково з ним так вітатися, як ви вітались до цього. Не слід, скажімо, перебігати вулицю, щоб персонально, нахиливши голову чи зігнувшись до поперека, єлейним голосом промовити:

— Доброго дня вам, Петре Семеновичу! Як ви почуваєтесь? Як печінка? Чи перестало канудити?

Принижувати свою гідність не варто. Але не можна впадати і в іншу крайність. Помітивши колишнього начальника, що йде вам назустріч, не вдавайте, що вас тепер більше цікавлять вітрини крамниць, ніж його печінка. Він може теж удати, що не помітив вас, і пройти далі, а може, й несподівано зупинитись і сказати:

— Що це ви, Семене Петровичу, вітрини вивчаєте? Збираєтесь щось купити?

Ви, безумовно, відчули, скільки єхидства та іронії в цих запитаннях. Чи варто відповідати тим самим? Ні в якому разі, і ось чому. Поясню з власного досвіду.

Був колись і я керівним товаришем. Яким саме, то, певен, не має особливого значення. Головне, що був. Щоб уже дуже великим, то ні, але, як кажуть, не остання шишка на сосні. Був у мене один знайомий. За професією — скаржник. Усе скарги писав і мені приносив для вжиття заходів. Людина була, скажу я вам, хоч до ракової пухлини клади —

розсмокче. Чемний, ввічливий, сором'язливий. Інколи отак дивишся на нього, а він несподівано пожовтіє, потім переведеш очі на його руки — наллється кіновар'ю.

Зніяковієш і сам опустиш очі, підведеш, знову глянеш на нього, а він уже перед тобою кольору столового буряка. Зупиниш погляд на його носі — набирає кольору хакі.

Одне слово, милішого створіння в житті своєму не стрічав. Так минуло з півроку. Я вивчив усю гаму його кольорів. Здавалось, у природі не існує такого відтінку, якого б не набирав Шумайда (це його прізвище).

Якось Шумайда приніс до нас у відділ чергову скаргу про те, що в районі вінницьких Вишеньок досі немає громадської туалетної, а від цього, мовляв, дерева в'януть. Мене якраз не було, а скарги він персонально вручав тільки найстаршому.

— Де Петро Семенович? — запитав Шумайда.

— А він більше не працює, — відповів мій заступник. Не знаю, якими тоді барвами заграло обличчя Шумайди, але коли він вискочив із кабінету й ледь не збив мене з ніг на сходах, у нього був вигляд гранітної скелі. Шумайда пройшов повз мене, як проходять військові крейсери повз буйок, що зірвався з якоря.

Наступного дня я запримітив Шумайду на майдані Поповича, біля газетного кіоска. Це було його улюблене місце. Тут ми з ним часто стрічались, і я знав, що варто мені з'явитися на горизонті, як Шумайда (в мене досі таке враження, що він міг би легко мене помітити через бетоновану стіну) вискакував із-за кіоска і, знімаючи картуза, біг мені назустріч.

Цього разу Шумайда наче осліп.

"Що з ним? — подумав я — Невже не розглянули останньої скарги Шумайди про те, що на П'ятничанах собаки ходять без намордників, у той час як у Калинівці зареєстровано пса, що сказився".

Я вирішив підійти до Шумайди сам. Але яким було моє здивування, коли Шумайда, накульгуючи, почав набирати швидкість кур'єрського поїзда. Доганяти його, я, зрозуміло, не став.

З того часу минув тиждень. Я переїжджав жити до Києва. Забіг на базар, у районі Каліччя, щоб купити кілограм-другий яблук. Раптом, наче з-під прилавка, вискочив Шумайда.

— Петре Семеновичу, дорогий!

Я глянув на нього. Він покрився ніжно-оксамитовим тоном осінніх незабудок.

— Ай-яй-яй! — протяг він. — Такого від вас ніколи не чекав. Ніколи не думав, що ви станете таким!

Я ще раз глянув на Шумайду. Обличчя його набрало кольору осіннього листя з бурячковими прожилками.

— Чому ж ви не признаєтесь, що переїжджаєте до Києва? Тепер на таких, як Шумайда, ви й дивитись не хочете.

Я подивився. Шумайда покрився безкольоровим лаком. Продавець подав мені яблука. Обличчя Шумайди заграло бронзою. Яблука я загорнув у білий папір. Шумайда став як крейда. Ми попрощались.

Я Шумайді нічого не відповів. Він став як попіл. Такого кольору в Шумайди я ніколи не помічав.

Оце і все. Тепер висновок: перед тим, як надумав вивчати вітрини при зустрічі з колишнім керівним товаришем, не забудь (ці слова прошу дати крупним шрифтом), НЕ ЗАБУДЬ поцікавитись, чи Петра Семеновича не звільнили часом для того, щоб підвищити. Поцікався, а тоді вже сміливо обходь його хоч десятою дорогою.

ЯК ДІЗНАТИСЯ, КИМ СТАНЕ ВАША ДИТИНА І ЯК ЇЇ ВИХОВУВАТИ

Видатні вчені стверджують, що на кожну дитину неодмінно має щось впливати. Від цих упливів і залежить її майбутнє. Тому батьки, які знають "секрети" впливу, вже зараз упевнено заявляють:

— Ох, у мене й урвитель росте!

Або:

— Це не інакше як Леонід Жаботинський чи Іван Піддубний буде!

Або:

— Погляньте, який космонавт вигнався!

Або:

— Мій якщо не стане пожежником, то неодмінно буде Шопеном!

А як ви? Чи можете ви так упевнено сказати, вже сьогодні, що ваш Юрасик стане булочником чи експедитором маслозаводу? Гадаю, ні. Саме тому я взявся за перо, щоб ви вже тепер могли визначити, ким буде ваша дитина, коли виросте, і як її для цього слід виховувати.

З біографій великих людей ми знаємо, як на майбутніх поетів-ліриків, скажімо, впливають кучеряві верби; на гумористів — горобині

гнізда. На майбутніх музик (композитори, диригенти, скрипалі, бандуристи тощо) скрекотання сорок і поскрипування незмащених коліс воза. На співаків переважно впливають вечорниці та кумкання жаб на озерах.

Зовсім під інший вплив потрапляють майбутні міністри та кербуди. Якщо перші захоплюються висмикуванням пір'я в домашньої птиці (гусей, індиків та качок), то другі вибивають шибки чи смикають стріху. Майбутні ревізори та фінансисти цікавляться здебільшого чужими садками та колгоспними баштанами. Агенти Держстраху, як правило, стріляють з рогатки по горобцях та із самопалів по гавах.

Майбутні пожежники полюбляють сірники й розводять багаття за хлівом чи хатою.

Пропагандисти, лектори злизують із кислого молока сметану. Голови (різні) випасають кіз, свиней та велику рогату худобу. Полководці віддають перевагу коням і терпіти не можуть козячого молока.

Художники-абстракціоністи спеціалізуються на викраденні бовтунів, приймаючи їх за справжні яйця, а не курячу бутафорію. Анонімники й навуходоносори починають із написів у туалетних, на парканах, на стінах будинків і кінчають псевдонімом "Всюдисуще око".

У цьому відношенні особливо скривджені міські діти.

В них ні скрипучих возів, ні бантин, ні кучерявих верб, ні баштанів, ні домашньої птиці. Тому з них переважно й виходять посередині журналісти, фармацевти, адміністратори муздрамтеатрів, майстри індпошиву, метрдотелі, дамські кравці та працівники хімчистки.

Це, звичайно, жорстока несправедливість, хоч у нас усі професії потрібні й почесні. Але вся біда й нещастя міських дітей у тому, що в

містах дуже багато міліції та різних спецмашин. Саме, мабуть, тому міські батьки лякають своїх дітей міліціонерами чи машиною, яка підмітає щіткою вулиці чи загрібає лапами сніг.

— Не будеш їсти — міліціонерові віддам!

— Гамай кашку, а то машина згамає. Бач, яка вона ротата! Усе жере!

Цього ви не помітите в сільських батьків. Тут переважно практикується солдатський пасок періоду першої Вітчизняної війни або батьків очкур від штанів.

Певно, саме звідси й пішло оте прислів'я: за одного битого двох небитих дають.

Отож, як виховувати сільську дитину, ми вже знаємо. Варто лише, повторюю, вибрати для неї відповідну професію й почати прищеплювати їй любов чи до верб кучерявих, чи до дупел із гніздами, залежно від того, яку професію ви обрали для свого нащадка.

А як же бути з міською дитиною? Чи є в неї ті об'єкти впливу, вражень, які має сільська дитина? Безперечно, є, й не менше. Єдиний недолік: міська сфера впливу на дитячу душу — недостатньо вивчена та описана в нашій літературі. Тому важко стверджувати, що хлопчик, який смикає дівчинку за кіски, буде неодмінно дамським перукарем. Минає півтора десятка років, дивись, а з нього виростає офіціант привокзального ресторану чи майстер фотоательє.

Отже, міські сфери впливу на формування дитячої душі вивчені або поверхово, або зовсім не вивчені. А в наш час, як відомо, батьки не мають часу займатись вихованням дітей. Робота, громадські доручення, готування обідів, відвідування гастрономів тощо. Дивись, роки пробігли, на тахті лежить якийсь патлань. У зубах сигара, у руках гітара, туфлі на босу ногу, баки з вусиками зрослися. Він щось побренькує й питає:

— А що, пахан, не упознал? Я твой синаша!

Тому моє завдання — полегшити ваші страждання і безкорисливо допомогти вам. Для міської дитини найвпливовіший об'єкт — це міліціонер. Перед початком виховання дитині слід продемонструвати, що собою являє міліціонер. Покажіть їй будь-якого міліціонера: регулювальника, автоінспектора чи слідчого карного розшуку. Для дитини все одно. Дитині аби форма. Зміст її не цікавить. А після цього з ранку до вечора кажіть:

— Не будеш слухатись — міліціонерові віддам!

Після цих слів дитина сама уявить міліціонера. Якщо цей метод ввести за систему, то, я певен, результати не забаряться: дитина й уві сні проситиме у вас манної каші й благатиме крізь сльози, що не плакатиме, аби лишень її не віддали міліціонерові. З таких дітей виростають ілюзіоністи цирку.

Це перший і дуже ефективний засіб виховання. Є й інші. Наприклад: куток (не слухатимеш — поставлю в куток), спецмашини (приклад уже наводили), тьотя (от лише не перестань, так негайно віддам тебе оцій тьоті; подивись, яка вона зла), зоопарк (не слухатимеш — відведу в зоопарк і посаджу тебе до крокодила).

Можна посадити й до тигра, лева, пантери, вовка, шакала й гіпопотама. Але не до бегемота. Бо слова "гіпопотам" дитина переважно чомусь боїться, а от слово "бегемот" у неї такого страху не викликає. Не викликає в неї страху і слон чи поні. З симпатією дитина дивиться на зебр і окремих птахів. Але це інша тема. Нас же зараз цікавлять сфери чи окремі фактори впливу на душу містечкового хлопчика чи дівчинки.

Як бачимо, в дитини міста цих факторів не менше, ніж у дитини села. Додайте до цього спалахи трамвайних чи тролейбусних дуг на вечірньому тлі неба (діти, які захоплюються цими спалахами, згодом

стають освітлювачами в місцевих театрах), демонстрації (святкові), декорації (діти, на яких упливають декорації, стають переважно декораторами), недільні марші в парках культури й відпочинку (діти стають філософами) і, нарешті, морозиво за 9 копійок без родзинок (діти стають продавцями м'ясного ряду і все життя зневажливо ставляться до молочників).

Далі так звані штучно-допоміжні фактори чи примусові: дітей здають у дитячі ясла й примушують відвідувати групу з викладанням англійської чи французької мови, хоча вони ще своєї не знають (поліглотами, як правило, такі діти не стають і з іноземної завжди мають переекзаменування на осінь); хореографічні гуртки, (з цих дітей переважно виростають телеграфісти й водії таксі); музичні школи, по закінченні яких хлопчики негайно хочуть стати штурманами далекого плавання, а дівчатка — продавати ескімо.

І останнє: дядя. Дядя не обов'язково повинен бути вашим родичем. Дядя взагалі може бути навіть незнайомий. Цей метод добре діє в поїзді, трамваї, парку, сквері, а також у будинках відпочинку, санаторіях та пляжах (морських, річкових).

Метод цікавий і надзвичайно оригінальний. Як же користуватися цим методом?

Якщо ваша дитина несподівано заплакала, ви їй негайно показуйте дядю й кажіть:

— Он бачиш того дядю?

Дитина насторожується й замовкає. Якусь мить дивиться, куди спрямовано ваш вказівний палець. Там сидить на лавочці (якщо це сквер чи парк) або лежить (якщо це пляж) у шезлонзі молодий і симпатичний дядя. Літ тридцяти. Дитина разом із вами не спускає з того дяді очей. Потім ви питаєте в дитини, чи вона знає, що цей симпатичний

дядя може зробити з нею, якщо вона не слухатиме маму. Дитина не може здогадатися і раптом знову починає схлипувати, щоб, нарешті, дізнатись, що з нею зробить отой дядя. Якщо ця допитливість проявляється, то це, безумовно, свідчить про те, що ваша дитина в майбутньому стане геологом або головою ДТСААФу.

— Він тебе забере з собою, — таємниче повідомляєте ви.

Дитина підносить кулачки до очей.

— Кине в мішок, — провадите ви.

Дитина починає кулачками терти очі.

— Мішок зав'яже дротом, прив'яже камінь і викине в море.

Дитина заходиться плачем.

— Перестань, бо якщо тебе акули не з'їдять, то цей дядя сам тебе з'їсть.

Дитина ридма ридає.

— Цей дядя всіх таких плаксивих діток їсть. Бачиш, дядя приготувався до стрибка. Подивись, які в дяді руки.

Дядя ніяковіє, намагається осміхнутися.

— Бачиш, які в дяді зуби? Оцими зубами він робить з дітками гам-гам...

Дядя затуляє рота й кидає на вас погляд, сповнений страждань.

— А подивись, які в дяді очі! Вночі вони в нього світяться, як у сича.

Дядя підводиться.

— От бачиш, дядя вже йде. Ану перестань негайно!

Дядя щось намагається сказати.

— Чуєш, дядя гарчить, як вовк. Зараз дядя буде тебе їсти.

Дядя раптом повертається і біжить.

— От бачиш, дядя злякався. Дядю злякала твоя мама. Твоя мама сміливіша за дядю. Я тебе не дам йому з'їсти…

Цих прикладів, гадаю, достатньо. Всі вони впливають на душу дитини не слабкіше, якщо не сильніше, ніж батьків очкур (це в селі) чи імпортний пасок від ковбойських джинсів (це в місті).

Одне погано — міські дяді та міліціонери наступного дня оббігають вас десятою дорогою, а ваша дитина, помітивши цей маневр, починає так верещати, що дивишся на неї, слухаєш і думаєш:

— З оцього якщо не виросте новий режисер для Вінницького муздрамтеатру, то футбольний коментатор для Українського радіо — неодмінно!

P.S. Якщо вищезгадані професії вас не задовольняють і ви хочете, щоб ваша дитина в майбутньому стала Кондратюком чи Корольовим, Данилом Заболотним чи Лесею Українкою, Іваном Козловським чи Марком Вовчком, Остроградським чи Амбодиком-Максимовичем, то в цьому разі раджу негайно переїхати до села. Бо генії, як сказав поет, народжуються в селі, а помирають у Парижі. Цю ж думку підтверджує

більшість книг, які виходять у серіях "Жизнь замечательных людей" та "Життя славетних". Там, до речі, докладно описано, як із дитини виростав той чи інший геній і що на нього найбільше впливало.

ЯК НАБУТИ СЛАВИ ІНТЕЛЕКТУАЛА

Ми так нині звикли до інтелектуалів, що перестали дивуватись і захоплюватись ними. Мабуть, тому й сприймаємо їх як належне, як щось звичайне, буденне. А тим часом бути сучасним інтелектуалом не так уже й легко. Хоча деякі товариші запевняють, що інтелектуалом може бути будь-хто, маючи густу бороду, а також ВРЕ, УРЕ або ще краще УРЕС.

Я знаю багатьох, які передплачують "Вокруг света", "Всесвіт", "Иностранную литературу", "Знання та праця". У декого є навіть "Людина і світ", альбоми з репродукціями Рембрандта, Ван Гога, Пікассо і картини Тетяни Голембієвської. Інші мають збірки поезій — від Гарсіа Лорки до Олекси Ющенка. Але, наскільки мені відомо, ніхто з них інтелектуалом не став. Отже, в цій справі мало мати в своїй бібліотеці Ернеста Хемінгуея, Проспера Меріме, Уільяма Фолкнера, Джона Апдайка, Сомерсета Моема, Агату Крісті чи Юру Ячейкіна. Треба до цього ще й мати природний хист. Бо інакше навіть при наявності передплатної періодики й путівників по містах світу, починаючи від Абакана й кінчаючи Кривим Рогом, все одно з вас інтелектуала не вийде.

У наш час не заживеш слави інтелектуала, якщо навіть прочитаєш мемуари Михайла Рудницького чи промову Юлія Цезаря перед битвою з галлами. Щоб уславитись інтелектуалом, треба вміти блискуче оперувати набутим фактажем. Вміти подати свої знання так, щоб ніхто не сумнівався — чи ви дилетант чи зарозумілий схоласт.

Щоб уславитись інтелектуалом, треба набути такого зовнішнього вигляду, щоб кожен глянув на вас і безпомилково сказав:

— Стопроцентний інтелектуал!

Після цього ви повинні глянути й на нього. Але так, щоб він одразу відчув вашу інтелектуальну перевагу, а сам собі здався нікчемним суб'єктом із претензіями провінціала.

Це одна з найперших ваших вимог. Друга вимога — розмовляти будь про що, на будь-яку тему неохоче, байдуже, так ніби між іншим, подеколи цитуючи то Спінозу, то Лукіно Вісконті, але ні в якому разі не посилаючись на свого вітчизняного мислителя, якщо він навіть такого рівня, як Григорій Сковорода. По-перше, посилаючись на свого, ви одразу в очах присутніх зі справжнього інтелектуала опуститеся до рівня звичайного балабона, а згодом перетворитесь на вузькочолого бовдура. По-друге, хтось із присутніх може кинути вам у вічі:

— Цих слів у Сковороди нема!

Спробуйте йому заперечити. А він, зануда, візьме й полізе до стелажа по томик філософа-демократа й тоді при всій отій публіці витовче вас, як шолудивого кота, що нашкодив. Вам це потрібно?

Інша річ мислитель чи діяч закордонний: Гегель, Бісмарк, Наполеон, Бернард Шоу чи комісар Мегре. Коли хтось і кине вам оту зневажливу фразу:

— Такого в Бісмарка нема!

Або:

— Щось я цього в Наполеона Бонапарта не стрічав, — не відчаюйтесь. Пам'ятайте: наступ — найкраща оборона. Удар супротивника негайно парируйте своїм ударом.

— Воно й зрозуміло. А де ви могли зустріти в Наполеона, коли це фраза з його неопублікованих листів з острова Єлени до тітоньки Жорж Санд де Сіка. Ці листи ви читали?

Хай спробує, нахаба, підтвердити чи ще хоч раз за вечір роззявити свого з чорним піднебінням рота! Тепер беріть бика за роги й виробляйте з ним, що хочете. Цитуйте Мюссе і Дугласа Скотта, Федеріко Фелліні й Лютса Бенюела, розповідайте про життя Джоан Баез і Моніки Вітті, Уільяма Сарояна й Джона Голсуорсі.

Далі зупиніться на кінозірках, починаючи від Айседори Дункан, Олівії Коул і кінчаючи Марлон Бардо і Луї де Фюнесом. Не варто чіпати Софі Лорен, Бріжжіт Бардо й Джіну Лолобриджіду.

— Це пройдений етап, — може хтось кинути репліку.

А от нехай спробує муркнути щось, коли ви почнете розповідати про творчий шлях Ванесса Редграйва чи, скажімо, біографію Акіра Куросави. Можете зачепити біографії Ейсебіо, Пеле, Джона Беста чи Джаїча. Футболісти — це теж модно. Головне — деталізуйте. Розповідайте так, ніби з кожним, про кого йде мова, ви виросли чи сиділи разом на задній парті й задачки в нього списували.

— Коли Ейсебіо вперше побачив справжній футбольний м'яч, — деталізуєте ви, — він заридав, як дитя. Його весь Гарлем заспокоював, — і тут же поясніть: — Гарлем — це не те саме, що гарем, товариші. Гарлем — це означає негритянський квартал.

Якщо помітите в якогось зайди нахабно-іронічну посмішку, не звертайте уваги на дрібниці. Можливо, хтось із присутніх несподівано ляпне:

— А згадайте нашого Анатолія Бишовця, коли його запросили в Австрії на телестудію…

Негайно зробіть такий вираз обличчя, ніби ви хотіли випити свіже яйце, а там виявилось невилуплене курча. Нізащо не оперуйте своїми. Повторюю, це одна із найголовніших вимог. Не збивайтесь на Агатангела Кримського чи Лесю Українку, не посилайтесь на Драгоманова чи на Івана Труша. На вас одразу махнуть рукою й ніколи не визнають за вами права носити горде ім'я інтелектуала.

Якщо ви надумали здивувати присутніх своїми знаннями з історії, то не надумайтесь розповісти їм про те, що Києво-Могилянська академія свого часу була центром освіти всього слов'янства, а донька Ярослава Мудрого Анна вийшла заміж за короля Франції. Це, як вам скажуть, типове не те. Інша справа — Людовик XIV. Його жорстокість і дивацтва. Або хитрий і улесливий кардинал Рішельє. Версальський замок. Єлісейські Поля, Лувр. Що ви там ще знаєте? Ельзас і Лотарінгію? Цього досить. Можете перейти на Рим. Чи вернутись назад у Париж і проїхатись по Сені. Про її береги розповідайте з таким захватом, ніби там промайнуло ваше дитинство. Але ні в якому разі в своїх розповідях не вдавайтесь до аналогій. Скажімо, таких:

— Ну, Сена точнісінько як наша Снивода, якщо хто був на Вінниччині.

Вважайте, що всі ваші претензії на пост інтелектуала ви самі розтоптали власним чоботом. Застерігаю вас від таких паралелей.

Якщо випадково (а може, й навпаки) вас запитають, що ви тепер читаєте, не ляпніть зопалу:

— Та чогось потягло на новели Стефаника.

Або:

— Вирішив перечитати Гоголя!

Вас пронижуть і спопелять здивовані очі!.. Відповідь у цьому випадку єдина:

— П'єра де Бюше і Агату Крісті.

Можете назвати Фрідріха Санклюїста чи Поля-Жана Панастеля, але ні в якому разі Григора Тютюнника чи Романа Андріяшика. Після цього теж, так, ніби між іншим, додайте:

— До речі, ви знаєте, як працює Агата Крісті? — І, не чекаючи відповіді, провадьте далі: — Вона голяка залазить у ванну. По ліву руку кладе в череп неандертальця яблука (звичайно ж, не Симиренка), у праву бере ручку й пише. Пером страуса ему.

Може трапитись, що хтось із присутніх теж захоче здивувати товариство. Ну, приміром, розповість про останнього отамана Січі Запорізької Калнишевського, який просидів у ямі до 113 років і відмовився від "волі", коли дізнався, що Січі вже нема. Або скаже:

— А ти знаєш, як працював Степан Руданський, коли батько відмовився йому допомагати, бо той писав "мужицькою мовою".

Співбесідник може й не продовжувати. Скорчте зневажливу міну шимпанзе — й нехай він замовкне зі своїм Руданським! Бо Руданський — це не епоха, як і Тетяна Ларіна зі своїми Ленським і Онєгіним. Вони для вас учорашній день, як і "Тарас Бульба" з "Мертвими душами", й соромитись цього нічого. Тому, обклавшись Дороті Сейерс чи Ерлом Стейнлі Гарднером, не кліпаючи віями, питайте:

— Поглянь, будь ласка, у словник, як правильно писати: фонікулер чи фанікулер?

Якщо вам несподівано кинуть у вічі:

— Жоржа Сіменона читаєш, знаєш, що їсть Луї де Фюнес, і питаєш, як писати... Так от знай, що ні "фа" й ні "фо", а "фу": фу-ні-ку-лер.

Не звертайте уваги на невихованих невігласів. Хіба їм зрозуміти глибину вашої інтелектуальної душі, хіба їм охопити діапазон ваших знань? Та ніколи, якщо вони й досі захоплюються "Героєм нашого часу" й читають "І мертвим, і живим, і ненародженим..."

ЯК ПОВОДИТИСЯ В ЧЕРЗІ

Гадаєте, якщо будете стояти мовчки в черзі, то швидше час мине? Нічого подібного. В якій би ви черзі не стояли, потрібно говорити. Бо тут ви не тільки поширюєте чутки про обмін валюти чи про те, що всю зубну пасту розкупили... Тут ви й збагачуєтесь, черпаєте найправдивішу інформацію, якої в газетах не знайдеш.

Так про що ж говорити в черзі? Якщо ви стоїте в черзі по мандарини, то можете в товариша чи товаришки, які стоять попереду вас, запитати:

— Скажіть, це правда, що тепер цитрусові посипають дустом?..

Якщо товариш на ваше питання щось буркне, то вважайте, що він не розчув. Запитайте його, чи не знайомий він із директором гастронома.

Потім поцікавтесь, скільки товариш братиме. Якщо два кілограми, то навіщо й чи не забагато це.

— Цікаво, хто у вас так любить мандарини і де ви їх зберігаєте?

Якщо відповість, що в холодильнику, то запитайте, якої в нього марки той холодильник і чи не вийшов йому гарантійний строк. Також можете розпитати про членів сім'ї, поцікавтесь, якого вони віку. Якщо одержите вичерпні відповіді, запитайте, де ваш співбесідник живе.

Можливо, зовсім в іншому районі — то чого ж тоді тут стоїть у черзі? Якщо скаже, що поруч із магазином працює, не вірте йому.

Може статися, що співбесідник чи співбесідниця несподівано виявить бажання помінятися з вами місцями й пропустить вас уперед. Поміняйтесь. А можуть плюнути й піти геть із черги. Не звертайте уваги.

Хіба тепер мало істеріків вештається по наших магазинах?!

Отже, в черзі говорити можна про все. Вам ніхто заборонити не може. Стоїте ви в черзі по апельсини, поцікавтеся — звідки вони: з Марокко чи з Грузії? Якщо з Грузії, то чому такі ж гіркі, як і з Марокко.

Якщо ви в черзі по югославські чи бельгійські кофточки, то запитайте, чи їхні розміри відповідають нашим. Якщо не збігаються, то ви можете навіть розсердитись і сказати, що пора вже підігнати всі оті імпортні розміри під наші, а то тільки плутанина від цього. Вас підтримають.

Те ж саме питайте і в черзі по чеські туфельки й французькі чобітки.

Зовсім інші запитання постають коло залізничних кас і кас Аерофлоту. Коло залізничних кас повинно турбувати, чи вистачить вам квитків. Уголос поцікавтесь, хто має право брати без черги, а кому дозволяється по броні. Чому беруть за швидкість та яка різниця між м'яким купе і звичайним? Чи не запізнюється, бува, поїзд? Потім уже питайте про ресторани і буфети. Чи є в цьому поїзді ресторан і як там готують? Які дорожні націнки і з чим це пов'язано, що ніде нема в ресторанах крабів? Якщо й після цього майбутній пасажир не втече з черги, атакуйте далі:

— Чи багато одержують провідники? Ви випадково не працювали провідником?

Якщо товариш працював, то запитайте, чому кинув.

— Невже так мало платять? А як, цікаво, машиністам?

Якщо після цього питання той товариш не пошле вас до машиніста, то запитайте, який квиток думає брати він, а який радить узяти вам.

Інша справа — каси Аерофлоту. Тут завжди черги жвавіші, життєрадісніші. Основні теми розмов пов'язані з погодою — льотна вона чи ні. Якщо в черзі й про це не гомонять, то раджу негайно нав'язати розмову. А щоб до неї прилучились усі одразу й навіть той, хто вже просунув голову у віконце каси, запитайте:

— Як ви гадаєте, а навіщо на авіаквитках пишуть наші прізвища? Ніде ж цього не роблять!

— А якщо літак розіб'ється, а від вас не залишиться й шматка, то як, ви думаєте, вдасться встановити вашу особу?

Справді, як? Для цього й пишеться у квиточку ваше прізвище. Дякуючи йому, негайно повідомлять вашу вдову про авіакатастрофу й про те, що...

У цю мить слід перебити співбесідника й кинути йому ще одне питання, якщо він такий розумний:

— А скажіть, у нас хіба катастрофи бувають?

Коли всі замовкнуть, то поінтересуйтесь, на яких літаках найбезпечніше літати. На АНах — беріть на АН. На ІЛах — беріть на ІЛ. Якщо на ТУ — беріть на ТУ. Якщо ж нема квитка на літак — вашого улюбленого конструктора, то мчіть негайно на вокзал (залізничний) і їдьте поїздом. Все ж у поїзді, якщо їхатимете в останньому вагоні від паровоза, є якісь шанси вижити. Одне погано — на залізничних квитках

не вказують прізвищ. А втім, самі вирішуйте. Я тільки скажу: колись я знав одного товариша, він дуже боявся літати в літаку. Завжди на поїзді їздив. Так от, зовсім недавно в той поїзд, у якому їхав мій знайомий, врізався літак. Ви, мабуть, про цей випадок чули? В усіх чергах розповідають.

ЯК ПРИБОРКАТИ СУСІДА

Прочитавши цей заголовок, читач, у якого квартира зі спільною кухнею, коридором, ванною, песимістично сам себе запитає: "Хіба ж це можливо?" Можливо. Хочете знати, як це зробити, то негайно озброюйтесь олівцем і занотовуйте собі цю пораду. Бо це питання таки хвилює вас. Справді ж бо, як приборкати того ненависного вам сусіда? Мишей дохлих в його вариво ви вже кидали! Прусаків у своїй кімнаті розводили і в його кімнату підпускали! Заводили здоровенних псів — ніщо не допомогло! Воно й зрозуміло. Пес, як і дохлі миші (й ті, що літають, і ті, що бігають), вашого сусіда вже не дивують. У нього виробився імунітет. Цим його не візьмеш, а тим більше, з квартири не виживеш. По-перше, де ви тепер дістанете доброго пса? А, по-друге, якщо й дістанете, то де гарантія, що рівно через тиждень сусіда його не вгостить... Ні, не голкою й не миш'яком, а ціанистим калієм. Тепер усе робиться на вищому рівні. І, по-третє, плакатиме чималенька сума грошей, затрачена на того сетера чи фокстер'єра.

Отож, якщо ви поставили собі за мету приборкати сусіда, запросіть до себе в гості знайомого. Пам'ятайте: клин вибивають клином. Запам'ятали? Тепер занотовуйте, що вимагається від вашого гостя.

Перш за все, гість зобов'язаний мати належну зовнішність. А саме: відвислу нижню щелепу, як в орангутанга, і перекошений ніс, як у Мишки Япончика. Словом, щоб була така пика, що кожен, хто б на нього не глянув, сказав: "Як пить дать — головоріз". Знайдете такого типчика, вважайте — спокій забезпечено. Ви повний господар на кухні, в коридорі, у ванні. Сусід стане тихше води, нижче трави і в патрони вкручуватиме постійно свої лампочки. Бо самі скажіть, кому приємно

зустрічатися з таким мордоворотом один на один, та ще й у темряві? Це перше.

Друге. Ви повинні свого гостя одягти. В піжаму. Бажано смугасту.

Третє. Озброїти ножем. Не кухонним. А тим, що на пружині. Клацає й вистрілює.

Четверте. Заборонити вступати з сусідом у будь-які контакти: вітатись, вести розмови, просити дозволу зайти у ванну.

П'яте. Випускати гостя з кімнати саме в той момент, коли зі своєї кімнати виходить сусід. При зустрічі хай дивиться спідлоба і під самим носом несподівано "вистрілює" ножем. Ефект потрясаючий.

Нехай після цього сусід спробує підсунути вашому гостю голку чи шматок хліба з миш'яком, а вам у каструлю опустити виводок сірих мишей.

Але це ще не все. Є пункт і шостий. Чи не найголовніший. Без нього ви нічого не виграєте. Через день-два необхідно вам самому зайти до сусіда й побідкатись:

— Що мені, бідному, тепер робити?

— А що? — поцікавиться сусід.

— Так от брат із тюрми втік. П'ятнадцять років за вбивство дали, а він узяв і втік. Тепер у мене переховуватись збирається. Каже: заявиш у міліцію, то тебе кокну й разом із тобою твого сусіда. Мене, зрозуміло, за те, що я брат його, але, скажіть, — вас за що?

Сусід зниже плечима...

— То ж то і є. Аби хоч вас не зачіпав. За себе я не боюсь. А от як вас ні за понюх табаки заріже, то я тоді не переживу. Каже: мені вже все одно. Заявиш у міліцію, то одразу обох. Мені, каже, слідством займатись ніколи. Я не слідчий, що буде розбиратись, хто із вас той донос писав — чи ти, чи він. Він, це значить, ви…

Після цього попросіть вибачення й залиште сусіда в спокої. Тепер вважайте, що сусід приборканий остаточно. Віднині він вам не колотиме очей, що ви після себе не помили ванну. Сам помиє. Замете коридор. Почистить конфорки від збіглого супу чи вермішелі. Перед тим, як зайти до туалету, поцікавиться, чи не бажаєте перші завітати ви. Щоранку бажатиме вам міцного здоров'ячка, цікавитиметься, як спалось вам і вашому братові. Про анонімку в міліцію й не думайте — не напише. А як напише, то що? Прийде уповноважений. Поцікавиться, хто живе. Познайомите міліціонера з товаришем. Мовляв, ваш гість. А щодо вбивства і втечі з тюрми, то чого тільки той проклятущий сусіда не видумає! І треба ж таке вигадати на чесних людей.

— Товаришу міліціонере, а скажіть, будьте добрі, чи не можна оцього сусіда за наклеп упекти на пару годочків? Бо спасу від нього вже нема. Бачте, до чого додумався чоловік.

Дивись, може, й клюне. Одне слово, за роботу. Жаль тільки, що в наш інтелектуальний час такого неандертальця підшукати важко.

ЯК ЗАВОЮВАТИ СЕРЦЕ КЕРІВНИКА

На це простісіньке запитання відповість, мабуть, кожен. Бо кожен знає, що це робиться дуже легко. Для цього тільки назавжди слід відкинути думку: "А що про тебе подумають товариші?" Але ви належите не до таких людей. Вам не байдуже, що про вас подумають товариші. Вам хочеться, щоб про вас думали тільки добре і ваші співробітники і сам Петро Семенович. Чи можливо в цьому випадку завоювати серце свого керівника? Абсолютно можливо, якщо віднині за

інструкцію свого життя ви візьмете ось цю щиросерду пораду. Користуючись моєю порадою (запам'ятайте!), вам не доведеться ніколи брати на озброєння старі атрибути примітивного лакузи: цілувати ручку дружині Петра Семеновича, виносити із заболочених озер по-собачому в зубах бекасів, чирок, крижнів та пірникоз. Випивати рештки спиртного, якщо Петро Семенович не в "формі" чи гасати з мікроінфарктом по засніженому полю й виганяти на Петра Семеновича хвостатих та косооких.

Усе це зайве. За моєю порадою ви повинні тільки критикувати свого начальника. Критикувати в очі, критикувати на зборах, під час нарад і навіть у нього дома, в сімейному колі. Критикувати суворо й жорстоко. Кому це не імпонує? Тільки після такої критики вами захоплюватимуться і Петро Семенович і ваші співробітники. Захоплюватимуться й заздритимуть, а в душі навіть почнуть мріяти про той день, коли хтось із них перейме хоч одну соту з того, що вмієте ви.

А добитися цього не так уже й важко. Головне — до кінця простудіювати мою пораду. Подаю кілька блискучих прикладів, узятих із життя.

Приклад перший. "Дорогі товариші! На сьогоднішніх зборах я повинен заявити з усією серйозністю... Нехай присутній тут Петро Семенович ображається, вліпить мені догану, зрештою, звільнить з роботи... Він наш начальник, і не мені вчити його, що зі мною чинити, але критикувати його я маю право. Тут він мені рота не затулить, навіть якби й хотів. Бо ми більше терпіти не можемо. Колектив обурюється. Колектив здивований. Як ви так можете, Петре Семеновичу? Ми вас питаємо: як ви так можете? Жити в такому колективі і бути таким егоїстом?! Ви егоїст і консерватор! Мені стає боляче, коли я бачу, як на наших очах ви черствієте. До нас на завод щодня прибуває молодь. Що ж робить Петро Семенович? Думаєте, він, як великий спеціаліст, новатор виробництва, передає цій молоді свої величезні, всебічно глибокі знання й досвід? Нічого подібного. Він соромиться. Він, бачите,

соромиться передавати свій багатющий досвід молоді, бо вважає себе малодосвідченим учителем.

Скромність — це чудесно. Але вона потрібна не тут. І хай віднині він мене стане ненавидіти, не подивиться і в той бік, де я стою, але нехай знає: ми сьогодні це питання вирішимо за нього. Нам, колективу, краще знати — гідний він учитель молоді чи ні. Ми всі зросли дякуючи Петру Семеновичу й не боїмося заявити: дозвольте нам розпоряджатись вашими знаннями. Ми не допустимо, щоб усе те прекрасне, що набули ви, належало тільки вам. Я кінчив, товариші!"

Приклад другий. "Не знаю, як ви, дорогі товариші (таке звертання обов'язкове — ви ж завойовуєте не тільки серце керівника, а й серця своїх товаришів по роботі), але я не можу більше мовчати. Біль розтинає мої груди. І я скажу, скажу від себе, скажу від усіх. Гляньте уважно на Петра Семеновича. Подивіться, на кого він став схожий. Чи може такий керівник довго керувати нами? Не може. Не потягне. І тому я кажу відверто в очі Петру Семеновичу, щоб він сьогодні, зараз, у цю мить, поклав перед нами заяву і йшов з роботи. Негайно! Подивіться, товариші, ще раз на нашого начальника! Де ви бачили, щоб справжній керівник мав такий вигляд? Ви вже, Петре Семеновичу, самі на себе не схожі!..

В цьому винен не тільки він, дорогі товариші, а й ми з вами. Тому ми сьогодні, хоч і пізно, але кажемо: "Петре Семеновичу, хочете ви цього чи не хочете, ми вас і питати не будемо, подавайте заяву і їдьте відпочивати. Набирайтеся сили, здоров'я, енергії"".

Приклад третій: Цей приклад застосовується переважно на ювілеях, святкових вечірках і навіть дома в Петра Семеновича. Щоправда, тут є одна деталь, яку необхідно обов'язково з'ясувати перед тим, як виголошувати промову. Це немаловажна деталь: як ставиться Петро Семенович до дружини? Якщо чудесно, тоді, як кажуть, з богом.

Початок промови той самий: "Дорогі товариші! Кажуть, що в гостях, та ще й за столом, господаря не критикують. Я собі дозволю порушити цю традицію і почати свій тост із критики. Критика, як відомо, робить нас кращими. Чого, до речі, я особисто не можу сказати про Петра Семеновича.

Подивіться на нашу незрівнянну Софію Іванівну (дружину Петра Семеновича). Хай вона мені вибачить це порівняння, але іншого я зразу підшукати не можу. Гляньте на цей ніжний і сором'язливий рум'янець, що покрив її щічки, чи не нагадує він вам пелюстки нічної фіалки? Так питається, чому цей феодал і деспот… це стосується вас, Петре Семеновичу, тримає цю квітку в цій задушливій, малогабаритній клітці? Чому? І це тоді, коли у нас є можливість безкоштовно послати Софію Іванівну на золоті піски Адріатичного моря або ж у Швейцарію, де для повної гармонії на альпійських луках не вистачає такого чудесного едельвейса. Так вип'ємо ж, товариші, за нашу незрівнянну Софію Іванівну!"

Гадаю, цих прикладів досить. Залежно від обставин цими прикладами можна спокійно оперувати будь-де і спокійно завойовувати не тільки серце свого керівника, а й викликати глибоку симпатію у своїх співробітників. Отож, геть оті традиційні вигини спин, солодкі усмішки, ніжні потиски рук і тиради на кшталт:

"Петре Семеновичу, та хіба мені Київ потрібен? Мені аби під вашим керівництвом попрацювати хоч три-чотири місяці, то це мені більше дасть, ніж п'ять років в інституті".

Банально й примітивно. Шукайте, товариші, нових форм. Будьте гідними синами свого часу. Пам'ятайте, як далеко вперед пішла наша наука й техніка. Не зупиняйтесь на досягнутому і ви! Крокуйте в ногу з життям. Не забувайте: все тече, все міняється.

ЯК ПІДКРЕСЛИТИ, ЩО ВИ ДРУЖИНА НЕ РЯДОВОГО ТОВАРИША

Скільки тепер розвелося нахаб! Як вони поводяться в ательє, комісійних крамницях, таксі, театрах, кіно, ресторанах, на пляжах і навіть у ліфтах. Зважаючи на це, мені б хотілося допомогти дружинам окремих товаришів. Бо й справді, спробуй нині відрізнити жінку начальника від жінки рядового! Якихось еполетів чи особливих відзнак досі, на жаль, не вигадали. І жінка робітника часто одягається так само, як жінка кербуда чи лектора-атеїста з товариства "Знання". По декольте чи втятій спідниці теж не визначиш рангу. Діамантів, перлин, золотих сережок не так уже й густо на наших жінках.

Ви пробували вгадати, дивлячись на вуличний натовп, де йде офіціантка столичного ресторану, де дружина таксиста, який їздить тільки на Бориспіль і возить баб на Житній ринок, а де половина ревізора "Укоопспілки"? Як ви їх відрізните, якщо всі три в котикових шубках і замшевих, пошитих за останньою модою, чобітках? А жінці, в якої чоловік начальник чи центрфорвард, хоч помирай. Ніхто ж у натовпі цього не знає: на чолі не написано, ярликів до одежі не чіпляють, ще й грубіянять, як усім іншим. То як же бути цим жінкам?

До речі, якщо говорити чесно, то цю пораду я й пишу на замовлення однієї моєї знайомої. Вона благала:

— Любий! Напиши, як зробити так, щоб усі довкола знали, що я жінка центрального нападаючого.

— Люба моя! — відповів я. — Це ж зовсім легко. Перед тобою відкривається неймовірна можливість.

Якщо і у вас чоловік — футболіст, хокеїст, кінозірка, знаменитий співак, художник, поет, композитор чи просто керівник, то пам'ятайте — для того, щоб підкреслити, що ви дружина не рядового товариша, треба:

Вимога перша. Ніколи не ходити по базарах і магазинах. Бо самі подумайте, хто повірить, що ви дружина правого крайнього й гасаєте, як і всі, між м'ясо-молочними рядами, торгуєтесь в овочевих, сушите свою красу в чергах, стоптуєте свої ніжки, прямуючи до дитячого садка чи ательє індпошиву третього розряду.

Інша справа, коли вам набридли бази (в світі ж усе приїдається) і вас потягло на екзотику, то мчіть на базар. Але не пішки, а на власній чи державній машині. Купуйте троянди, тюльпани, хризантеми, але ні в якому разі не картоплю, квашені огірки, помідори, цибулю, часник і, борони боже, свиняче сало. Бо інакше, так і знайте, не минути вам отого ядучого:

— Бач, пава! Губи наквацяла, норковий комірець носить, на машині їздить, а цибулю купує. Та була б ти справжня пава, то чи не привіз би тобі чоловік тих овочів додому?

— Та й яка б ото жінка великого чоловіка торгувалася б за моркву чи петрушку? — докине сусідка. — Мабуть, якась парикмахерша! Не інакше. Тьху на тебе!..

То скажіть, вам це потрібно?

Вимога друга. Не відвідуйте звичайних крамниць. Якщо вже щось діставати, то тільки на базі. Хай навіть гірше, але на базі.

Вимога третя. Не ходіть у кіно разом з усіма. Слід ходити тільки під час прем'єр, на закриті перегляди та кінофестивалі.

Вимога четверта. Придбайте песика і найміть домогосподарку. Песика нехай на ланцюжку водить ваша домогосподарка, а ви ходіть обіч неї і давайте вказівки:

— Не смикай за ланцюжок!.. Що ти його підганяєш? Може, він хоче під берізкою постояти!

Зауважувати треба голосно, щоб перехожі оглядалися, знизували плечима й питали:

— Це чия така пані? Бач, уже сама собачку не водить!

Вимога п'ята. Викликайте чоловікову машину, збираючись до перукаря чи модистки. Або ще краще — перукаря й модистку привозьте додому. Першого запрошувати в квартиру неодмінно в формі: білий халат, у кишеньці ножиці, в руках бігуді. Щоб сусіди бачили.

Вимога шоста. Якщо машина приїхала без перукаря чи модистки, то дайте машині постояти. Нехай машина стоїть біля вашого під'їзду чи балкона доки, поки сусіди зацікавляться:

— По кого це машина приїхала?

Якщо у відповідь почуєте:

— Та хто його зна. Будинок великий.

То чекайте ще. У людей терпець увірветься й хтось підійде до машини, запитає в шофера:

— Це ви, пробачте, по кого приїхали?

— Та по жінку свого начальника, — відповість шофер. Не забудьте про себе назвати водія "бовдуром". Що ж це за відповідь?! Але не впадайте в розпач, відчиняйте вікно чи виходьте на балкон і зверніться до сусідки чи знайомої:

— Маріє Семенівно, будьте ласкаві, погляньте у двір, чи не стоїть там наша "Волга"? Збираюсь у Будинок мод… А потім ще їду на прем'єру італо-французького фільму, в якому грають Софі Лорен і Луї де Фюнес. А може, й на обід до міністра поїду… Найкраще — до міністра закордонних справ. Я запізнююсь, хвилююсь, а машини й досі нема. Погляньте, коли ваша ласка.

— Це ви ось про цю? — питає сусідка й показує на "Волгу", що стоїть під самісіньким вашим носом.

— А номери? Які номери? Ну, слава богу, а я хвилювалась. — Й по хвилі до шофера: — Алло, товаришу! Ви від Петра Семеновича?

— Та хіба ж не пізнаєте? Це ж я, Ванько, — виглядає з кабіни шофер.

— От хамло, — кидаєте півголосом і щезаєте в кімнаті. — Усю картину зіпсував. Де тільки той Петро цих дурнів підбирає?

Після цього одягайтесь, а підійшовши до машини, подивіться довкола, і якщо помітите десяток-другий зацікавлених носів, що поприлипали до вікон, сідайте величаво в авто, а Ванько нехай за вами двері зачинить.

Вимога сьома. Ні з ким і ніколи не вітайтесь перша. Не поспішайте подавати руки. Хіба що перед вами тренер команди, у якій грає ваш чоловік чи режисер, що ставить фільм з участю вашого чоловіка-актора.

Вимога восьма. Досягається з допомогою дітей. Якщо ви їдете в поїзді чи пливете на теплоході, а може, відпочиваєте на Чорноморському узбережжі, й раптом ваша дитина починає пустувати у присутності посторонніх, кажіть не поспішаючи:

— Вовик, як тобі не соромно так поводитись? Ану перестань, а то дядя й тьотя ніколи не повірять, що ти син центрального нападаючого з команди "Азовсталь".

Або:

— Вовик, коли твій татко знімався в кінофільмі "Горе без розуму", то він ніколи не думав, що в нього виросте такий синочок-пустун.

А далі все піде, як у ядерній фізиці — ланцюг за ланцюжком, і через секунду-другу дядя знатиме, з ким має справу. А що робити? Наш вік такий: ніхто тепер не визначає по еполетах, ярликів не чіпляють, а на лобі не написано. Доводиться проявляти самотужки свої здібності.

ЯК ПОЗИЧАТИ ГРОШІ

Способів є дуже багато. Найвідоміший це той, коли приходите до свого знайомого (знайомої) й питаєте:

— Ти б не міг (могла) позичити мені до шістнадцятого числа (в цей день, очевидно, у вас зарплата) стільки-то карбованців? А то кінці з кінцями не зводимо.

Це примітивний і архаїчний спосіб. На таке запитання ваш знайомий відповість:

— А я оце якраз до тебе з цим самим збирався. Ти не повіриш, але в нас самих ні копійки.

Ви, як він сказав, і справді не повірили. Після цих слів у нас відпало будь-яке бажання позичати гроші. Коли б у житті ви були менш делікатні, то, запевняю вас, сьогодні ви були б набагато щасливіші. Більше того, й дружину мали б приблизно таку, якщо не кращу, ніж у вашого знайомого.

У чому ж суть? А ось у чому. Коли б ви були менш делікатним і, схопивши чималенького гарбуза від свого першого кохання, не панікуючи, метнулися б до другого, від другого до третього й так до нескінченності, доти, поки знайшли б те, що шукали. Ви ж цього не зробили й почали очікувати. Між нами, кажучи, дехто й досі чогось очікує. А поки що їх називають старими холостяками або ж дівами.

Та мова не про це. Нас цікавить, як позичити в сусіда (знайомого) гроші. Що вам треба, аби переконатися, чи в сусіда гроші є? Для цього необхідно дізнатися, чим живе сусід і що його цікавить. Скажімо, автомобіль (легковий), меблі (імпортні), холодильник ("Дніпро"), кофточка (італійська), светр (бельгійський), модельні туфлі (чеські) й т. п. Отож, саме про це й розкажіть йому. Мовляв, один добре (!) знайомий оцими днями запропонував дещо з цих названих речей. Але так ніби між іншим.

Якщо ж сусіда все це має, то тоді називайте китайський термос або ж ризьку "Спідолу". Далі переходьте на будь-яку іншу тему. Розповідайте про кінозірок Голлівуду чи аборигенів Австралії, про пальми Сахари чи про те, як освідчуються в коханні тубільці з острова Фіджі. Врешті-решт тема в даному разі не має абсолютно ніякісінького значення. Розмовляйте про що завгодно. А коли помітите, що ваш сусід (знайомий) почне вас збивати з курсу, тобто намагатиметься повернути вашу розмову до меблів чи холодильника, будьте певні: в сусіда гроші є. Це перша ознака. Друга, — коли ви відійшли від теми про життя бушменів і почали про китайський термос, — сусід неодмінно скаже:

— Так невже ти не міг позичити ніде грошей, щоб купити... — (Називає те, що його найбільше цікавить).

— Це ж такий дефіцит!

— Звичайно міг би, — це вже ви. — А де?

— Хіба в тебе мало знайомих?

— Знайомі то є, але хто сьогодні грошей позичить?

Якщо вже до цього дійшло, то вважайте, що сусідові гроші в вашій кишені.

— Ну, хоча б я!

А перегодом:

— Скажи, а в нього там ще однієї… — (приміром, норки для шапки) — дістати не можна?

Пообіцяйте. Але не відразу. Скажіть, що треба про це в нього довідатися. Потому беріть гроші і з гарним настроєм кваптеся… Ну, куди — це вже ваша особиста справа.

Може статися й так, що ви вже колись мали необережність просити в сусіда (знайомого) гроші, а він (як тепер йому здається) мав необережність вам відмовити. Якщо таке з вами трапилося, то в цьому випадку нагадайте, що у вас є дядько чи жінчин брат, який працює на універсальній (!) базі й може дістати навіть бивні мамонта. Вважайте, що без грошей додому ви не повернетеся. Хто з ваших знайомих після цього захоче розірвати дружбу з вами? Хто? Скажіть?

— У нас, правда, грошей немає, але для такої справи можемо позичити. У нас тут теж один знайомий є. Правда, він не на універсальній базі працює, але гроші в нього водяться…

І лише потому:

— Чи не міг би ти прийти завтра ж? Тільки зразу скажи, будь ласка, скільки брати, щоб двічі не бігати?

Оце коротенько про те, як позичати гроші. А от про те, як їх відібрати і не нажити собі ворога, пошукайте порад в іншого автора. Мені про це писати якось не з руки.

ЯК РОЗГАДУВАТИ КРОСВОРДИ

Майже за Азізом Несіном

Одна половина людства вважає, що розв'язувати чи розгадувати кросворди — це лузання гарбузового насіння, а друга — соняшникового. Думки світові розділилися. Мій сусіда в цій справі — виняток. Він вважає, що кросворди — тренування мізків. І це, як по-сучасному, його хоббі. Від того хоббі в нас ходором ходить весь дім. Ніхто вдома довго не засиджується. Всі тікають у вихідні чи то до річки, чи то до лісу. Сусіда сидить дома — розв'язує кросворди. За професією й дипломом він технік по штучному запліднення. Що він робить у Києві — не знаю. Бачив, розгадує кросворди й передплачує масу спецжурналів та газет: "Зірку", "Юний ленінець" та "Піонерську правду". Передплачував би й "Літературну Україну", та вона (сусід каже) не вміщує кросвордів.

Та от цей сусіда за два вихідних не вдарить ні "козла", не сяде за "кінг", ненавидить шахи й терпіти не може шашки. Все тренує мозок.

Буває, вискочу на балкон дихнути свіжим повітрям чи визначити по димових шлейфах, що йдуть із труб ТЕЦ, яка нині погода стоятиме. Якщо шлейфи піднімаються різко вгору й чорні — значить, буде сонячно; якщо клубочаться, сповивають будинки і на колір руді — буде дощ.

Так от, не встигну визначити погоди, як із сусіднього балкона (балкони наші, до речі, теж поруч):

— Доброго ранку вам!

— Доброго ранку! — відповідаю.

— Довгенько спите. Не хотів вас будити, а ви мені так були потрібні.

— Щось трапилось?

— Нічого особливого. Дякую. Ваша дружина виручила. Цікаво, а як на вашу думку, яка буває заразна хвороба?

— Сухоти.

— Ні. Не підходить. Чотири літери.

— Грип.

— От спасибі. Точно.

Ви щезаєте в кімнаті.

— Вже почалось, — кажете дружині. — Почав кросворди розгадувати. Давай швиденько снідати, забирай малих і в зоопарк. Мене зачиняй, бо працювати треба…

Не встигли й фразу закінчити, коли дзвінок.

— Прошу пробачення, але не те… Перша літера "я", остання "р".

— Ящур.

— От спасибі. Кажуть, ви за професією інженер сільськогосподарських машин.

— Ні. Я історик.

— От чудесно. Тоді ви повинні знати місце битви Богдана Хмельницького з поляками.

— Жовті Води.

— Довга. Дайте коротшу назву.

— Пилявці.

— Ні, п'ять літер.

— Батіг.

— Що-о?

— Батіг, — кажу.

— Як батіг?

— Дуже просто. Місце битви Богдана Хмельницького під Батогом. Батіг — назва поселення. Нині його перейменували на село Веселе.

— Ага-а! От спасибі. А не скажете, хто в нашому будинку зоотехнік?

— Офіціант.

— Хто?

— Наш офіціант із ресторану "Млин".

— Ага! Так він зоотехнік... Цікаво. Побіжу до нього.

Через хвилину-другу.

— Пробачте. Питання з історії: домашні птиці, що врятували Рим.

— Гуси.

— Невже? Точно… Лягає… Цікаво, чи немає у нас у будинку перукаря?!

— У двадцять першій квартирі. Колишній агроном.

— Невже? От порадували!

Сусіда мчить на п'ятий поверх. Вихідний почався. Ви поспішаєте у ванну. Почистити зуби. Раптом стук у двері.

— Пробачте… Питання по вашій лінії… Назва кладовища, на якому поховано українського композитора Степового.

— Байкове, — гукаєте ви.

— От спасибі. Ну, ви — як я. А той зоотехнік ні в зуб ногою. Питаю його: свійська тварина. Самець. Чотири літери. Не знає.

— Кнур, — підказує син.

— Ти диви. Точно. Вгадав. Ну й синок. Цікаво, чи немає у нашому будинку літератора?

— Є. Колишній аптекар. Тепер вірші пише.

— Правда? Ну, ви мене вбили. Я побіг.

Ви сіли до столу. Дружина подала сніданок.

— Пробачте… Ви нікуди не поспішаєте?

— Ні, а що?

— От чудесно. Значить, попрацюємо разом. Аптекар не відчинив. Порося. Цікаво, чи є в нашому будинку артист? Тут питаннячко… Назва з трьох літер. Точніше — прізвище… Видатний український актор… Невже був такий? Із трьох літер?

— Юра, — кажу я.

— Та ні. Тут прізвище, який вам Юра.

— Юра, — повторюю. — Гнат Юра.

— Правда? Точно, збігається. От здорово. Юра! Ну й прізвище! Ніколи б не подумав.

— Є ще коротше!

— Не може бути? Яке!

— Ле.

— А це хто такий?

— Письменник Іван Ле. Автор "Роману Міжгір'я".

— Сам написав? Цікаво. Давайте запишу. Може, згодиться. Корабельний кухар. На "ки" починається і "ки" кінчається?

— Кок!

— Ну, точно.

— Місто, де навчався Ломоносов? Чотири літери.

— Київ.

— Як? У Києві — Ломоносов? Точно… На "ки" починається, на "ви" кінчається. Ти диви! Хто у нас педагог?

— Продавець газводи.

— Із другого парадного?

— Еге ж.

— Ну, спасибі. Я побіг. Ви ж нікуди не виходьте. В мене ще є журнальчик.

Я взявся за склянку. З холодним чаєм.

— Пробачте. Педагога нема. Може, ви скажете, як звали батька Віри Павлівни з роману Чернишевського "Что делать?"?

— Павло.

— У мене новий кросворд із "Огонька". Тут по-російськи.

— Павел.

— Ну й пам'ять у вас! Точно, перша "пи", остання "ли". Побіг до зоотехніка. Смачного вам…

— Жінко, підігрій чай, будь ласка…

Коли:

— Пробачте, але зоотехнік — свиня. Не відчинив. Хоч я чув, як він ходить по кімнаті й чавкає. Ну й люди тепер пішли. В мене двері не зачиняються, а тут людину не пустити на поріг, не допомогти. Питаннячко — раз плюнути: домашнєє животноє.

— Корова.

— Точно. Ну, спасибі. Виручили. А я вже розхвилювався. Вік не забуду. Ви найпрекрасніша людина. Смачного вам. Я побіг. Скажіть, у нашому під'їзді ботаніка нема?

— Сусід над вами.

— Невже? Він же пиво продає коло стадіону?

— Кінчав сільськогосподарську академію.

— З вищою освітою, значить. Недарма у вихідні дні при краватці ходить. Я побіг…

Коли дзвінок.

— Це знову я. Свійська тварина?

— Осел.

— Ну, спасибі. Ні, не підходить.

— Ішак, баран, — вигукуєте ви, поспішно натягаючи штани.

— Ну, спасибі. Ні, не те. На "си" починається, на "я" кінчається?

— Свинья.

— Пробачте, в мене вже український кросворд. Із журналу "Знання та праця".

— Значить, свиня.

— Точно. Ну, спасибі, як я одразу не здогадався!

— Найзручніший вид міського транспорту! На "ти" починається, на "і" кінчається. П'ять літер...

Нарешті сусіда мене доконав. Цього я й досі розгадати не можу. Весь дім на ноги підняли від зоотехніка до офіціанта. Але, хоч убийте, — ніхто не знає. Кліточки в сусіда так і не заповнені. Це був перший кросворд, якого сусіда не розв'язав. Я йому співчуваю.

P.S. Сьогодні випадково дізнався: найзручніший вид міського транспорту, виявляється, таксі. І як я зразу не здогадався. Ох і зрадіє сусід!

ЯК СТАТИ РАБОМ

Той, хто прочитає оцей заголовок, напевне, скаже: "А кому це потрібно? Та й чи існують у наш час раби?" Виявляється, існують. Більша половина людства, переконаний, — сучасні раби.

Сучасний раб від колишнього (минулого) відрізняється тим, що він стає рабом (на відміну од фараонівського раба) добровільно. Причому робить це з радістю, за власним бажанням, виявляючи максимум зусиль та енергії. Сучасний раб використовує весь свій досвід, свої знайомства

(протекції) й ніколи не заспокоюється, яким би не було його самозакабалення. Ще енергійніше він тягтиме в полон рабства свою дружину (якщо вона не втягне в цю справу його, як це сталося з Півнєвим, та про це нижче), дітей, знайомих і себе.

Якщо перші раби ще рятувались якимось чином: корабель зіткнувся з айсбергом — раби висадились на острів, заснували плем'я бао-бао чи чао-чао й почали множитися, якщо, безперечно, з ними висадилась на острів хоч одна жінка; пірати відбили галеру в рабовласників — раби стали піратами, вільними, як Летючий Голландець; патрицій, змилостивившись, дав волю рабу, як найкращому гладіатору. Той утік, організував таких, як сам, і став Спартаком.

Колишній раб був оточений, наче німбом, ореолом романтики, життя його вщерть було переповнене пригодами, екзотикою й усілякими несподіванками. Сучасний раб цього не хоче. Коли б йому запропонували волю, він образився б.

— А я що, гірший за вас? Чому я не можу жити так, як ви?!

Рабство він називає життям, і якщо готовий себе принести в жертву, то лише в ім'я рабства. Так модно.

Отакий сучасний раб. Сучасний раб класифікується й поділяється на такі групи: раб побуту (переважно колекціонує килими); раб звички (алкаші, затяті курці); раб пристрасті (запеклі футбольні уболівальники, картярі тощо); раб домашній, приручений (у жінки під каблуком чи коло спідниці); раб моди (носить сомбреро й штани із защіпками); раб-низькопоклонник (вештається попід готелем "Інтурист" та "Дніпро"); нарешті, раб мимоволі.

На останній групі ми й зупинимось. Вона найхарактерніша, найтиповіша. Зрештою, раби всіх інших груп починали саме з оцієї групи.

Так от: як стати рабом? Перш за все, потрібні гроші. Тільки гроші можуть зробити вас рабом. Наведу приклад. Зі свого життя.

У мого сусіда Півнєва завелися гроші. Він негайно десь (де саме, мені важко сказати) купив холодильник "Дніпро-2".

— Ти бач, — сказала того ж дня мені жінка, — в Півнєва є холодильник, а в тебе "авоська" на вікні висить.

Я зняв з ощадкнижки гроші й придбав холодильник "Дніпро-3".

— Сьогодні Півнєв дістав собі польську кухню, — якось проінформувала мене дружина. — Нам треба купити румунську. Румунська краща за польську.

Дістав. Теж не скажу, де і як.

— У Півнєвих уже є угорський гарнітур.

— Купимо собі німецький.

— Була тільки-що в Півнєвих. Які в них килими! Ти б тільки глянув. Упадеш! Очі вбирають. По 187 карбованців за штуку. Сама ціну бачила.

— Візьмем за 213, — запалився я. — Ярлики збережеш і ти.

— Ти бачив, — якось по обіді заговорила жінка, — в їхнього Зігфріда — цього йолопа — транзистор "ВЕФ-10".

— Я знаю, в кого дістати "ВЕФ-12".

— Чуєш, що діється за стіною? Крутять платівки. Придбали радіолу "Естонія-М-3".

— Я завтра виканючу "М-4".

— Півнєви купили "Електрон-1". Ну й телевізор! Назва написана золотими літерами.

— Купимо "Електрон-2".

— Але чому ми завжди тягнемось у них у хвості? Чому ти не візьмеш ініціативу в свої руки? Ти ж Орел, а не обскубаний Півнєв.

Орел — це моє прізвище. Півнєв — сусіда.

Ви берете ініціативу в свої руки. Але щиро раджу не робити цього — програєте. Не дурний сказав: послухай жінку й зроби навпаки. Проілюструю. Ви купуєте "Запорожця", Півнєв — "Москвича". Розфарбовуєте стіни квартири кипарисами. Півнєв — малює робінзонів. Ви весь час у програші.

— Послухав тебе, взяв ініціативу в свої руки, і що ж це виходить? — сердитесь ви. — Я купив чернігівське піаніно, а Півнєв — крижопільське. Нема дурних, хай перший купує Півнєв.

Деякий час вичікуєте. А час — гроші й мудрість.

— Півнєв набирається розуму, — повідомляє дружина. — На фабриці Боженка замовив стелажі.

— Купимо румунські полички.

— Півнєв дуже грамотний став, — розповідає жінка. — Тюльку на Житньому ринку продає, а книги купує. У яскраво-зелених палітурках. А вчора припер світло-бурячкові.

— Мені обіцяли світло-малинові.

— У Півнєва нижня полиця синя. Як небо.

— У нас буде зелена. Як море. З медузами.

Несподівано для вас Півнєв повів прямо-таки собачу лінію — перейшов на псів — купив західносибірську лайку. Я — степового хорта. Він — російського гончака. Я — естонського. Він — англійського крапчастого сетера. Я — ірландського, червоного. Він — пойнтера. Я — спанієля. Він — фокстер'єра гладкошерстого. Я — фокстер'єра жорсткошерстого й т. д.

Собача боротьба відбувається (запам'ятайте це) по двох лініях. Або по лінії, в кого буде найменший пес, або по лінії — в кого найбільший. Півнєв це знав і повернув круто на сто вісімдесят градусів. Придбав таксу. Я — українську вівчарку. Він — добермана-пінчера. Я — сенбернара. Раптом він перестрибнув на кімнатно-декоративні: купив тер'єра. Я — болонку.

Півнєв закукурікав. Діватись було нікуди. Я святкував перемогу. Та несподівано Півнєв приніс єнотовидного пса. Тепер звитяжив він. Десь добрий місяць усі любителі псів, кращі собаківники міста були у нього в гостях. Двері не зачинялись. Я не витримав і купив молодого шакала. Півнєв став жовтий, як гюрза. Незабаром він придбав мангусту, схрещену з собакою динго. Я — дикобраза, схрещеного з страусом ему. Півнєв — видру, схрещену з макак-резусом. Я — тхора, схрещеного з макак-лапундером. Він — павіана-сфінкса, схрещеного з голопалим геконом. Я — росомаху, схрещену з шипшиною.

Здавалось, Півнєв здався. Минув добрий місяць. Півнєв десь щез. Не знаю, куди їздив, де гасав, але, на моє щастя, він врізався в граба. (В дуба можна, так чому не можна в граба чи вільху?) Зробив із "Москвича" тульську трирядку. Але зате десь дістав австралійського качконоса,

схрещеного з нашим їжаком. "Свято моє закінчилось", — подумав я. Та, на мою радість, той гібрид у Півнєва здох. Мені стало легше. У Півнєва почались неприємності. Його почала турбувати міліція, й небезпідставно. Виявляється, того качконоса він украв у зоопарку. Та тікав так, що розбив машину. Качконос був перший, що народився в неволі. Словом, Півнєву обійшовся качконіс у польську кухню, угорський гарнітур, радіолу "Естонія-М-3", телевізор "Електрон-1", "ВЕФ-10", килими по 187 карбованців за штуку та віденські крісла (я їх досі ніде не дістав, хіба що вкрав би в музеї). Груди мої розпирала радість.

Тепер я раб поза конкуренцією. Ніхто в домі не може зі мною зрівнятись. Хіба Роговий із сімнадцятої квартири. Та куди йому: гроші є, а характер... Із таким характером купувати канарок на Подолі.

Ви цікавитесь, як стати рабом? Як бачите, ніякої мудрості. У наш час рабом може стати кожен, якщо є гроші й бажання. Рабство забезпечене. На все життя.

ЯК СТАТИ ДИКУНОМ

Ми вже знаємо, як стати рабом, як з'їсти шефа, і, мабуть, наша розповідь буде неповною, коли ми не скажемо, як стати дикуном. Але перш ніж відповісти на це запитання, слід запитати й вас: "А яким би ви хотіли стати дикуном?" Дикуни є різні: морські (ті, що коло моря), прісні (це ті, що коло річок, озер, водоймищ). Оце два так званих основних види дикунів. Ці два види діляться на кілька різновидів: дикуни на своїх колесах (своєю автомашиною, човном), дикуни на чужих колесах (машиною приятеля чи сусіда, а також з допомогою приміських поїздів, автобусів, попутних автомашин, тепловозів, човнів тощо), дикуни мотоциклетні (з коляскою та без коляски). Це переважно молодий різновид, який їздить "здебільшого сам", з вітерцем, а також із Грунею і гітарою, що теліпається трохи нижче спини. Куди цей різновид їздить і по що — не встановлено. Встановлено одне: їздить.

Ідете й ви. Але не так, як, скажімо, оцей, що з Грунею. Ви їдете зі своєю законною Грунею (Марусею, Ніною, Галею, Танею, чи на кого ви там багаті) і зі своїм пуп'янком.

— Так куди в цьому році? — цікавиться сусіда, який має свої колеса.

— Та хто зна.

— Так, може, з нами, в Борову?!

— А що в тій Боровій? — перепитуєте так, ніби ви й не дуже туди хочете.

— Та ви що? Не чули про Борову?

— ??

— Та там знаєте яке водоймище?! А бір знаєте який? Сосновий. Та там щоліта вся Харківська, Луганська й Донецька області, разом узяті. Всі на Боровій.

— Та чого ото ми туди понесемо свої голови? Там, мабуть, і сісти ніде?

— Та ви що? Місця вистачить. Ви знаєте, що таке Борова?..

Одне слово, знаєте. Отож не гайте часу — і в Борову! Дикуном. На чужих колесах. Бо, як каже Ігор Костянтинович — ваш приятель з власними колесами, кращого відпочинку, ніж у Боровій, на світі не знайдете.

Ідете в Борову. Дикуном.

Найкраще відпустку проводити дикуном. Тут вам ніякої експлуатації людини людиною. Тут вам ні боротьби за кращий стіл, ні за місце, де сісти (приміром, на веранді), ні лайки з офіціантами, чи з шеф-кухарем, чи з іншим обслуговуючим персоналом. Тут тільки ви й природа. Природа й ви. Та й щоб стати дикуном, не так уже багато потрібно. Потрібні колеса. Колеса знайшлися. Не у вас, так в Ігоря Костянтиновича. Отож, найкраще відпустку проводити дикуном.

Не вірите — поїдьте, переконаєтесь. Але щоб не повторити наших торішніх помилок, потрібно взяти з собою все необхідне. Для цього заздалегідь складається список. Список слід складати самому, або ще краще з Ігорем Костянтиновичем. До списку входять: намети, брезент, цибуля, огірки, помідори, м'ясні консерви, купальники, яйця, яблука, макарони, ракетки для бадмінтона, сало, спеції, матраци, борошно, ковбаса, набір для бриття (леза, мильний порошок), виделки, ложки, алюмінієві миски, масло, кава, каструлі, випивка (тут деталі не обов'язкові), казанок, тринога, постіль (закреслюйте й ставте — карти), рушники, аптечка, взуття, капуста, цукерки, крупа, баночка гасу й хоч одна стопка.

Список склали. Тепер можна й у жінок запитати:

— Ну, що ще брати? Кажіть, щоб потім не було отого…

— А ми знаємо, що ви там писали?!

— Те, що ми писали, ми знаємо. Ви кажіть, що ви писати будете…

— Ну, купальники…

— Є, — кричите ви. — Не це головне.

— Ну, щось тепле…

— Взяли дві пляшки?..

— Та ні… Вкритися чимось теплим…

— Он спекота яка! А вам теплого? Може, кожуха? — сердитесь ви. — Отже, все?

— Все!

— Поїхали.

Ідете до машини. Ви попереду. Жінки позад вас із різним причандаллям: ополоник, сковорідка, ковдра, ще щось. Без цього вони не можуть. Такими вже їх створила природа.

— А ці теплі ковдри куди ж? — цікавитесь ви.

— Таж із собою…

— Та ви що?! Літо ж! Липень місяць! Жара! А вони одна з другою по теплій ковдрі. Та ви що?!

Ковдри залишаєте дома. Жінкам раптом хочеться залишитись теж. З собою залишити й пуп'янків — Славика, Яринку. Жінки такі. Їх ніколи не зрозумієш. Але тут оте владне:

— Та ви що?..

Усі похнюплені, їдуть. Куди? На Борову. Дикунами.

— Музику! Давай музику! — весело вигукує Ігор Костянтинович. — А транзистор узяли?

Всі мовчать.

— Ну, я так і знав. Куди ж ви збиралися? — Це Ігор Костянтинович. — Казав же…

Дикуни мовчать.

— Ну, гаразд. Тоді хоч співайте. Тільки веселої. Ну…

Тут наступає пауза. Весела не йде.

— Цікаво, а ви хоч картоплю взяли?..

Мовчать.

— Ну, я так і знав… А хліб хоч узяли? Ну, гаразд! Це там, у Боровій, дістанемо! Або ж по дорозі… А цукор узяли?

Мовчанка.

— Та нічого, — заспокійливо. Це вже ви. — Там візьмемо.

— А матраци взяли?

— Нічого… Підстелимо сіна…

Приїхали в Борову. Перш за все треба вибрати, де стати. Хоч тут і Харківська, і Луганська, й частина Ростовської області, але стати ще є де.

— Ти побачиш, що коїтиметься в суботу й у неділю, — каже Ігор Костянтинович. — Ви хоч швидше місце шукайте.

Місце слід шукати далі від людей. Чим менше людей, тим цікавіше, тим приємніше. Місце шукають "дівчата". В дикунів, як казав поет, усі "возрасты" — "дівчата". Тут вам уже ніяких жінок, Марусь, мам. Тут тільки "дівчата".

"Дівчата" шукають місце, ви розбираєте намети, вирізаєте "колушки". Нарешті "дівчата" місце знайшли.

— Так оце таке місце? — цікавитесь. — Та ви що?.. Над самою дорогою? Вся пилюка від транспорту буде в наметах.

— Так, може, оце?! — уже менш сміливо пропонують "дівчата".

— Та ви що?.. Тут так пектиме, що вдень у наметі не всидиш і не влежиш. У тінь, у тінь треба.

— Так, може, отут?!

— А вночі? Ви знаєте, що робитиметься вночі? Бризки з озера прямо в намет залітатимуть. А якщо шторм?

— На Боровій шторм?.. Ти щось…

— А ти? Хіба ти забула — Сергій Іларіонович розповідав, який штормяга минулого літа на Боровій розігрався… Дев'ять балів…

— Так це ж вони були в Прибалтиці…

— Ну, добре. Багато не балакай… Краще місце шукай, он вечоріє, а ми ще намет не поставили…

Місце вибирає Ігор Костянтинович — досвідчений дикун. Знайшов. Кращого місця на всій Боровій, як запевняє він, не знайдеш.

— Минулого року стояли…

— Ти хоч не бренькай, — це вже жінка Ігоря Костянтиновича.

— Не я — хлопці стояли…

…Вечоріє. Борова, як каже ваш пуп'янок, сердиться.

— Мабуть, дощ буде!

— Хто його зна! Хмариться…

— Ви б ото, дівчата, замість теревенів, розпалювали б, а ми тим часом намети поставимо. Уже липень. День коротшає.

"Дівчата" збирають хмиз. Пуп'янки носять солому, а ви забиваєте "колушки".

— Сіна б сюди постелити. Лугового. З медами, тмином, медовою кашкою, — це вже ви.

— М-дак. Пс! Нема краще, ніж сіно. Пахне як!..

— Як дівочий поцілунок у липневу ніч…

Намети зіп'ялись.

— Хлопці, — це до вас, — а де сірники?

— Вона мене питає, де сірники! Чуєш, вона питає, де сірники! А що ж ти робила? На гульки їхала! А я звідки знаю, де сірники?!

— То ви ж збиралися! Список складали, — захищається розкріпачена жінка.

— А де ти була? — допитує сучасний феодал. — Де ти була, я тебе питаю! Ми ж вас попереджали: дівчата, беріть, чого не взяли, а ви?..

Пауза. Тиша. По верховітті дерев вітерець пробіг, опустився в озеро. Умився — й знову тиша.

— То чого ж стоїте? Гайніть до сусідів.

— А де ж ті сусіди в біса? — подає голос і ваша половинка. — Ви ж нас завезли...

— Жінко, — подаєте голос і ви, — вибирай слова. Ти ж не в лісі й не на острові... Не хочеш збігати — паличку об паличку три. Цигани он без сірників їздять, і нічого... Обходяться.

— Ще й до села не затягнеш, — це вже Ігор Костянтинович...

— М-дак! Свобода — велике діло. А тобі, — це до жінки, — даєш ту свободу, а ти ще розпатякуєш. Ану марш по сірники, бо їстимеш, мабуть, м'ясну "тушонку".

"Тушонку" їли всі.

— Нічого. Завтра субота. Може, хтось підскочить, — це за вечерею. — Може, хтось із земляків з'явиться.

— Хто сюди з'явиться? На цілий місяць?!

Лягаєте... Настає ніч. Тихо-тихо... Ніби ото Борова її вихлюпує. Хлюп раз — темно, хлюп удруге — ще темніше. А потім починає вихлюпувати із себе зорі, й за кожним вихлюпом їх усе більше, більше.

— Ох і день завтра буде! — бас Ігоря Костянтиновича.

— Якщо дощ не вперіщить, — тенор його "дівчини".

Тиша. Ви мовчите. Прислухаєтесь.

— Музику! Ех, музику б, — зітхає Ігор Костянтинович.

— Треба було намети не так близько один біля одного ставити, — вихлюпує слова Борова.

Засинаєте, й раптом:

— Лясь! Лясь!

А потім знову:

— Лясь! Лясь!

Прислухаєтесь. "Невже ото?" — думаєте. Ігор Костянтинович тихо лається.

— А я ж казала. Та хіба ти послухаєш? — це вже "дівчина" Ігоря Костянтиновича. — А ти що?.. Вся пилюка в наметі буде... Хто над озером ставить... "Штормяга"! — цитує. — Так зате ти поставив. На мурашнику намет поставив. Треба ж голову мати...

— Мовчи хоч ти... Бо й тебе...

Ви засинаєте, а Ігор Костянтинович до ранку все ляскає... Мурахи б'є.

Так минає перша, дика, неорганізована ніч. Вранці, бадьоро, так, що зуб на зуб не попадає:

— Ну, як?

— Ги-ги-ги! Хоро-шо-о!

— А-а ва-ам я-ак? Ги-ги-ги!

— Хо-ро-шо-о!

Вранці всі починають заїкатись.

— Фіз-заря-доч-каа! Дів-ча-ата! Фіз-за-рядочка! Побігайте коло намету, стане хо-ро-шо-о!

— Казала, берімо теплі ковдри — це вже ваша.

— Каза-ла-а! Ка-за-ла-а! — Це вже ви. — Машина тобі — трамвай? Трамвай, питаю? Хо-ро-шо-о! Ги-ги-ги!

Встає над Боровою світанок. Із сонцем, з холодним ранковим вітерцем. Бронзовіють сосни.

— Ех, чайку б гаряченького, — це Ігор Костянтинович. — То хто, дівчата, збігає по сірнички? Може, жеребок кинемо?

"Жеребок" випав на вас. Біжите.

— І лаврового листячка. Лаврового листячка не забудь, — кричать вам услід. — І хоч пучку солі…

Через півгодини повертаєтесь. А може, й раніше — хвилин через п'ятнадцять.

— Сірники міняють тільки на горілку…

— Та вони що?.. А гроші пропонував?

— Пропонував.

— А вони що?

— Кажуть, тут гроші не йдуть. Натуральне господарство. Тут усе на обмін: і сірники, й лавровий лист, і сіль, і риба — все на горілку.

— Та вони що? А ми як? Совість треба мати!

Сірники, нарешті, дістали. Як? Хто й зна! Краще не згадувати. Зварили юшку. Без лаврового листя. З димом. Зварили чай. Випили. Без цукру. В шлунку тепло. На серці тепло.

— То що, може, в "дурня"?..

— А може, щось почитати? — це хтось із "дівчат".

— Та ви що?.. Ми ж дикуни чи хто?

— Дикуни!

Краще в "дурня". Два на два. А зарубки після кожного "дурня" найліпше робити на дубі. Бажано з південного боку. З північного мох росте.

Отож, як бачите, нема нічого кращого, як на відпочинок їхати дикуном. Основне — заздалегідь список скласти. А решту на місці виміняєте.

ЯК КОРИСТУВАТИСЯ ТЕЛЕФОНОМ

Ну, перш за все, що таке телефон? Від першокласника до персонального пенсіонера республіканського значення кожен вважає, що він знає, що таке телефон. А тим часом запитай, що таке телефон, почнуть заїкатись:

— Як? Ви не знаєте, що таке телефон? Телефон — це... Ну, як вам правильно сказати?! Телефон — це апарат, який... Ну, словом... Телефон — це така штука, якою дзвонять до знайомих, родичів, а інколи додзвонюються навіть у довідкове бюро вокзалу...

Визначення, безперечно, неправильне. Бо, як ми знаємо з підручників: "Телефон — пристрій для перетворення електричних коливань на звукові". Зрозуміли? А ви кажете: "Телефон — це апарат". Не апарат, а пристрій. І тому ви, частенько видаючи свої дилетантські знання за наукові, кажете:

— Ох і дістав собі апарат!

Не кожен одразу догадається, що ви маєте на увазі — фотоапарат, кіноапарат чи апарат для просвічування грудної клітки. А ви ж мали на увазі саме отой "пристрій для перетворення електричних коливань", тобто телефон.

Які бувають телефони? Телефони бувають білі, зелені, червоні, сині, слонової кості, бузкові, кольору канарки й кольору хакі. Також бувають домашні, службові, телефони-автомати, або таксофони, відеотелефони й міські переговорні пункти.

Домашні й службові, в свою чергу, діляться на телефони спарені й неспарені, або паралельні й непаралельні. Ті й ті можуть бути переносними.

Найстрашніші з них — телефони спарені, або, як ми вже зауважили, паралельні. Страшніше цих телефонів немає нічого в світі. Ніщо так не вимотує жили, не їсть печінки, не забирає здоров'я, як спарений телефон. Від спареного, або паралельного, телефону поки що ніхто ніяких засобів не придумав. Тут слабкі й медицина й техніка. Паралельний телефон — найбільше наше зло. Наш ворог номер один і, незважаючи на це, кожен другий горожанин вистоює роками в черзі до начальника телефонного вузла й добивається власного телефону:

— Поставте!.. Прошу вас, хоч паралельний…

Вираз технічно неправильний: не паралельний, а на блокіраторі. На квартирах телефони ставлять на блокіраторах.

— Діду, ну для чого вам телефон? — питає начальник вузла. — Чи ви не знаєте, що це таке? Якщо ви хочете спокійно дожити свій вік, заберіть заяву…

Дід заяви не забирає, а звинувачує в усіх гріхах начальника телефонного вузла, безпідставно поза очі обзиває його бюрократом, хабарником. Розповідає сусідам, знайомим, що всі завідувачі фруктово-овочевих баз та складів мають персональні телефони, а він, мовляв, на старість не заслужив навіть спареного. Після цього пише, окрім заяви на телефон, ще й скарги: до редакцій газет, журналів, у райвиконкоми, міськвиконкоми й народний контроль. Добивається телефону й не

помічає того, що телефону ще нема, а він уже встиг укоротити життя йому, дідові, на добрих три-чотири роки як мінімум.

Нарешті дід, баба чи просто ви, запевняючи, ніби вам телефон потрібен не як предмет розкоші, а як життєва необхідність, добиваєтеся свого: вам ставлять телефон. Не має значення — персональний чи спарений. Отут і починається. Ця штука, як виявляється згодом, ніколи чомусь не набирає потрібного вам номера. Якщо вам поспішно треба дізнатися, коли прибуває поїзд Жмеринка — Жмеринка через Козятин, довідкове вокзалу, як закон, зайняте. Якщо ви хочете придбати собі квиток у касі замовлень, несподівано замість касирки відповідає контора "Утильсировини" чи комунальна пральня.

Набираєте знову номер і знову чуєте:

— Набирайте номер правильно.

Ви знову й знову старанно набираєте, але потрапляєте туди ж.

Ви хапаєтеся за серце, шукаєте в штанях трубочку з білими "кружальцями", кладете одне з них під язик — і непритомнієте. Дружина, брязнувши телефонною трубкою об апарат (він же — пристрій), біжить до сусідки й викликає "швидку допомогу".

Коли ж ви приходите до тями й серце саме починає заспокоюватись, несподівано — лунає! Ні, не лунає — дзвенить. Ні, не дзвенить — деренчить. Теж не те слово — б'є! Ні, не б'є... Словом, розноситься по кімнаті такий телефонний дзвінок, від якого серце завмирає вдруге. Тремтячою рукою ви тягнетесь до трубки, прикладаєте до вуха й чуєте:

— Вася, це ти?.. Ах, піжон!.. Так слиш! Я дістала два квитки на Арсена Дєдича. Зустрінемось, як завжди, під мостом...

Ви непритомнієте вдруге. У цей час прибуває "швидка". А перегодом ви дзвоните, знову й знову потрапляєте то на м'ясокомбінат, то на протезний завод. Або ж дзвонять вам і цікавляться, яке у вас сьогодні кіно, чи працює жіноча лазня.

Подеколи ви трубкою хряскаєте об підлогу, об апарат, б'єте об табуретку, тумбочку. Вириваєте розетку з м'ясом, обрізаєте дроти. Потім купуєте новий апарат, викликаєте майстра, щиро дякуєте йому, всовуєте в руки чайові, від яких він відмовляється, просите зробити переносну розетку — і знову, як тільки майстер піде, висмикуєте її з м'ясом і з хрускотом запускаєте телефон на диван-ліжко чи кидаєте в нього подушками, накриваєте його старими куфайками, вкриваєте піджаками, матрацами, теплими ковдрами. А телефон все одно гарчить і неодмінно тоді, коли ви якраз, після стількох ночей безсоння, задрімали. Ви вистрибуєте з ліжка, босими ногами ляпаєте по долівці (капці шукати ніколи), хапаєте трубку й чуєте:

— Вася, ти свиня! Між нами все кінчено. Тобі я цього ніколи не прощу…

Люто кидаєте трубку, хапаєтеся за голову.

— Людоньки, за що така кара! — Лягаєте в ліжко з твердим наміром завтра викликати майстра й відрізати дроти. Вранці почуваєте, що почалася нежить. Підлога таки була холодна.

— Краще був би купив кімнатні доріжки, — думаєте ви й поспішаєте в ощадкасу. Тут, роздратовані, починаєте лаятись у черзі. Комусь кажете, що бачите його вперше, що цей тип, як свиня, вліз без черги, що нахабство — друге щастя, і, нарешті, добиваєтесь до віконця, мило осміхаєтесь касирці, вносите абонементну плату за телефон і думаєте: "Скільки цей паразит уже грошей поїв! А якщо подумати, то яка з нього користь?"

Повертаючись додому, сумними очима дивитесь на телефон-автомат, що висить на розі вашого будинку, намацуєте в кишені дві копійки й дзвоните. До себе додому. Несподівано чуєте рідний голос жінки.

— Це ти?

— Це я.

— А це я.

— Ти звідки?

— З телефону-автомата.

— Я розумію, але звідки, з якого району міста?

— Та звідси, знизу. Біля нашого будинку.

— А-а! — вимовляє протяжно жінка. — Ну, йди їсти. Картоплю підсмажила!..

Все-таки гарна штука телефон. Зручна. З цими думками ви повертаєтесь до себе в кімнату й раптом… дзвінок.

— Алло! Вася! Ти нахал…

Трубка бренькає. Все починається спочатку. Ви намагаєтесь викликати таксі чи набрати номер гарантійної майстерні по ремонту холодильників — там, як завжди, зайнято або ніхто не бере трубку. Ви починаєте відчувати, як до лопаток липне сорочка, знову присягаєтесь, що останній раз дзвоните, нехай вони (хто вони — не відомо) будуть прокляті зі своїм телефоном і його дзвінками. Сусідів запевняєте: до

Вапнярки швидше дійти пішки, ніж по телефону додзвонитись. Що він (телефон) вам уже в печінках і отут (показуєте на груди) сидить. Що ви його ненавидите й чого б тільки не дали тому, хто б догадався забрати від вас цей апарат. Але нехай спробує хтось із ваших знайомих заїкнутися чи сказати: "Так перепишіть номер на мене", як ви несподівано накидаєтесь на нього, цікавитеся, за які такі заслуги переписати йому телефон, і розповідаєте йому, з яким трудом ви добилися цього телефону, скільки це вам коштувало нервів і здоров'я! А тут, ні сіло ні впало, переписати сусідові? А якої рації?

— Я три роки в черзі простояв, щосереди відвідував начальника телефонного вузла. Мене там уже знають всі — від секретарки Лори до начальника відділу кадрів Семена Семеновича. А ви кажете: пе-ре-пи-ши телефон. А ви попоходіть, як я. Попоходіть.

Телефон — як в'язка дров: важко нести й жалко кидати. А все тому, що не вміємо правильно користуватися. Справді ж бо, як же користуватися телефоном? Кожному це здається дріб'язковою справою. Насправді ж, хто так думає — той і поняття немає, як дзвонити по телефону. Це особливо впадає в очі, якщо отой спарений чи паралельний телефон стоїть у вашій конторі. Це так званий службовий телефон, який використовується винятково в службових цілях, і лише після закінчення робочого дня ним можна дзвонити, куди вам заманеться.

Службовий телефон нічим не поступається перед домашнім. Різниця лише в тому, що домашній на блокіраторі, має два свої окремі номери, і якщо один слухає, то другий не підслуховує. У службовому телефоні все простіше: один номер на всі апарати (чи, по-науковому, пристрої), й кожен, кому захочеться, може чути, що говорять іншому. І ще одне: якщо домашні телефони переважно білі, сині, бузкові, тобто в якійсь мірі декоративні, то службові, паралельні, винятково чорні й менш елегантні. Вони чомусь нагадують вам вовкодавів або харківську авторучку "Золоте перо".

От саме ці телефони й використовуються винятково в службових цілях, але оскільки й досі ніхто із службовців не знає, як користуватись телефонами, то саме в робочий час усі без винятку дзвонять у своїх домашніх справах та інколи, переважно після роботи, раптом хтось згадує, що він забув подзвонити на цегельний завод чи панчішну фабрику. Дзвонить і дізнається, що там усі давно розійшлися, будуть лише завтра. Залишились тільки прибиральниця в кабінеті директора й охоронник на прохідній.

У робочий час телефон аж нагрівається. Дзвонять усі. Дзвонять у гастрономи, дзвонять до власних модисток, дзвонять перукарям, касиркам стадіону, знайомим продавщицям універмагу, дзвонять у швейні майстерні, Держстрах і телеательє. Дзвонять чоловікам, дзвонять жінкам (переважно не своїм), дзвонять дітям. Дзвонять, дзвонять, дзвонять.

— Маріє Іванівно, вам не здається, що про молоко можна поговорити й дома? — каже Іванна Мар'янівна. — Ви хіба не знаєте, що таке службовий телефон і як ним користуватися?

— Це ви кому кажете? Це ви мені кажете? А ви забули, як півгодини тому дзвонили додому, застерігали чоловіка, щоб не їв борщу, бо він скис...

— Маріє Іванівно, Іванно Мар'янівно, ну, годі вам із вашим молоком та борщами. Ви ж заважаєте людям працювати, — втручається Клара Семенівна.

— А ви, Кларо Семенівно, кращі нас?! Ще де та неділя, а ви в робочий час домовляєтесь з чоловіком про недільний базар, — кидає Марія Іванівна.

— І чи вашому Борі одягти сині колготки чи в клітинку, — підкидає Іванна Мар'янівна.

Хтось відриває руку від арифмометра:

— Я пропоную цей ідіотський телефон винести в коридор…

— Але п'ять хвилин тому ви самі дзвонили чоловікові, бо, бачте, вам захотілося свіжого повітря. Ви ж самі тільки що питали, чи не піти під час обідньої перерви в парк на прогулянку. Вам, значить, можна, а нам ні…

Хтось підняв руку від рахівниці, друкарки зупинили машинки. Здається, ось-ось розколеться небо і вдарить грім. І раптом, наче грибний дощ на голову, — дзвінок. Рятівний телефонний дзвінок.

— Не беріть трубки — це мені, — вигукує один стіл.

— Пробачте, але це мені, — вигукує другий стіл.

— У ці хвилини завжди розмовляю я, — вигукує третій стіл.

Шість, сім, вісім рук (залежно від того, скільки в приміщенні службовців) простягується до чорних злих апаратів, що одночасно гарчать на всіх столах.

— Я ж казала, що це мені, — заспокоює третій стіл усіх таким тоном, ніби в неї (в нього) на лотерею випав велосипед "Орля" чи пилосос "Ракета".

Трубки опускаються, наче собачі хвости. Буря влягається.

— А що ви сьогодні снідали? Ти яйце йому не забув підсмажити?.. Ну, де, де! В холодильнику, "де". В целофані. Боже, скільки тобі казати!.. В целофановому мішечку під редискою й зеленою цибулею… Ну, я так і знала. Дитина, як завжди, пішла до школи голодна. Ти його доведеш!..

Ти його доведеш, що він стане дистрофіком… А зараз хоч нагодував?.. Що ви їли?..

Арифмометри зітхають. Тихо клацає рахівниця. Починають вибивати морзе друкарки.

— Дівчата! Ну, я вас прошу!.. Тихше. Нічого не чути… Як ви розмовляєте, я ж вам не заважаю… Так, так. Борщ, котлети, компот… А рулет брав? Ну, я так і знала… А що він зараз робить? Читає книжку… А на баяні він грав? Ні? Ну, я так і знала. Нехай негайно візьме баян. Чуєш, негайно. Хай підійде до трубки, погpає, а я послухаю… Ближче, ближче, кажу, погано чути…

Брязнула об підлогу рахівниця. Впала. Ненавмисне. Хтось посунув стола. Хтось звівся й вийшов у коридор.

— Це ти що грав? Шопена? Лисенка!! А я тобі кажу — грай Моцарта… Вчителька? Ти мене слухай. Моцарта, турку, грай. Це Моцарт? Ну, гаразд, зіграй ще того… Ну, як його?.. Та не Гріга…

Співробітники, що залишилися, підказують:

— Ревуцький, Штогаренко, Майборода, Глінка, Римський-Корсаков…

— Та вона ж своїх не визнає, — хтось пошепки. — Вона ж тільки до імпортних його привчає…

— Бюзе! — підказує хтось.

— Бах! — втручаються інші.

— Ліст!

— Паганіні.

— Це ж по скрипці.

— Глієр.

— Та це ж наш.

— Хіба?!

— Бетховен.

— О, нарешті, Бетховен!.. Бетховена ти грав? Зіграй ще раз… Дівчата, хто хоче — може послухати Бетховена. Візьміть трубки.

Службовці, вони ж дівчата, неохоче беруть трубки. Вдають, що вони знаються на музиці, що вона їх цікавить.

— Ви чуєте?.. Ні, ви послухайте, як він грає… А послухали б ви його вдома! Не через трубку… Хіба цей телефон може передати нюанси й гами… Та ніколи…

— А ви знаєте, — раптом когось бере нетерплячка, — що я через вашого Бетховена уже не встигну подзвонити в трест…

— Через якого Бетховена?.. Кого ви маєте на увазі? — трубка повисла над столом.

А тим часом в усіх довідниках, рекламках, пам'ятках пишуть: "Подзвонили — не забудьте трубку покласти на важіль", "Не стукайте по важелю телефонного апарата. Цим ви псуєте апарат". "Під час розмови говоріть безпосередньо в мікрофон", "Платіть своєчасно за користування телефоном. Не чекайте нагадування". І нарешті:

"Користуйтесь послугами Аерофлоту. Швидко, надійно, зручно". Але це так, між іншим. Я ні на що не натякаю.

ЯК ГРАТИ В БІЛЬЯРД

Як грати в більярд, я знаю, але не вмію. Та й уміти, мабуть, не обов'язково. Адже ті, хто дає вам поради, теж, як правило, не знають, як це насправді робиться. Згадайте, коли у вас заболить печінка чи голова, то одразу знайдуться товариші, які радять:

— А ти візьми звичайного гіркого полину, накриши дрібно, залий водою й постав на легенький вогонь. Нехай кипить. Не менше години. Тоді на днів десять постав у темне місце, а тоді вже пий. За півгодини до обіду, по чайній ложці. Тільки не забудь додавати дві каплі йоду й міліграм борної кислоти. Як рукою зніме...

— А ти сам пробував? — питаєте несміливо ви, хапаючись за те місце, де у вас, якщо вірити анатомії, повинна бути печінка.

— Я сам не пробував, але всі радять...

Отак і в більярді. Якщо ви хоч один раз бували в більярдній, то не могли не помітити, як погано грають ті, що грають, і як усе тямлять ті, що сидять чи ходять навколо більярдного столу.

— Скільки тобі казати — не бий так сильно! Хто ж так б'є? Накатом треба...

— Ось іди сюди. Дивись, який свояк. Пускай його на середню лузу, й він тільки гавкне. Поверни кий до себе... Ще, ще... Хто так тримає кий?.. Що ти його держиш, як патик чи бамбукове вудлище?

— Ну й мазило! Такі кулі з хряскотом повинні влітати...

Б'єте з хряскотом.

— Ніжно треба. Куля повинна сама йти. Як заєць на пітона. Куля — як сучасна женщина. Вона любить ніжність і не терпить грубих слів. А ти до неї по-варварськи: сильно б'єш та ще й лаєшся…

— Перерізав. Я так і відчував…

Нарешті вам удається загнати ту кулю в кут, і товариш спокійно добиває її.

— Бач, як він б'є? Отак бити треба! Зайшла й не пискнула.

Якщо він її не забиває, тоді "град" слів сиплеться на його голову:

— Ну, ви мені даруйте…. Не забити такої кулі? Та ще й у цю лузу… Вона ж сама приймає… Підставляти не тра… А вам підставка ж була. І яка підставка! Не підставка, а булочка. Здобна. Ноги звісила, чекала, коли ви її тільки отак легенько підштовхнете. Легенько в спинку — й вона шубовсть і там… А ви її по лівому вуху вдарили… Хто так б'є?

Тепер ви відчуваєте, яка цікава штука більярд? Більярд вам нагадує, очевидно, медицину, футбол, літературу і, зрозуміло, театр. А тим часом багато хто з читачів має уявлення про більярд таке ж, як про будову арифмометра. Тому перед тим, як сказати, як треба грати в більярд, коротко зупинюсь на тому, що таке більярд.

Більярд — це невеликий стіл з бортами, в яких навіщось зашита гума. Ставиться більярд переважно в більярдній. Більярдна майже нічим не відрізняється від курилки. Бо там і тут люди тримають у зубах цигарки, димлять і голосно розмовляють. У більярдній, окрім цигарок, люди тримають у руках довжелезні більярдні палиці або волочать їх за тонкий кінець по підлозі, наче дохлих котів. Ганяють кулі, дають поради, як треба і як не треба бити. Але про це нижче.

Тепер ще про більярд. Ставиться він на чотирьох ніжках. При першому ознайомленні нагадує вам дійну козу з шістьма дійками — торбинками. Покривається більярд переважно темно-синьою або зеленою — кольору морських водоростей — тканиною. На цій тканині бігають, як навіжені, кульки кольору слонової кості. На початку гри кульок шістнадцять. П'ятнадцять із них вишиковуються в прямолінійний трикутник, який утворює "собаче рило" (вислів більярдистів) з двома вушками, або піраміду Хеопса в проекції. Шістнадцята кулька стоїть віддалік, націлена в оте "собаче рило", вона з вигнутою спиною, наче кішка, яка несподівано побачила пса. При ударі києм (це та палиця, що волочать більярдисти по підлозі чи носять на плечах) кішка робить вигляд, що збирається вчепитися у псячий п'ятачок, в останню мить різко повертає вбік, торкається собачого вуха (здебільшого правого) і щезає в лузі, якщо це їй удається. Якщо ні, то вискакує назад на поле (ота більярдна площина називається полем, вдарити ж кулю через усе поле — означає "прогнати через весь гектар")... Так от, як тільки куля вискакує на поле, вона починає ганяти там, ніби намащена скипидаром. У більярді це називається "ганяти псів". Ганяють тут і "зайців" — "своїх", і "чужих", і просто "інтелектуалів". "Інтелектуали" — це ті кулі, що падають несподівано і, як правило, в ту лузу, в якій ви аж ніяк не сподівалися її побачити.

Кий — зброя більярдиста. Назва "кий" пішла від того, що й Київ. Як розповідає легенда, один з братів сестри Либеді часто любив ходити на прогулянку з довгою й добре обтесаною палицею, схожою на царський жезл або на добре розтягнутий конус. Цю палицю він тримав не за тонкий, а за товстий кінець і збивав нею достигли груші. Від цього й пішла назва — кий. Є всі підстави гадати, що більярд, як гра, вперше з'явився у нас, але згодом правила гри разом із києм були викрадені й вивезені за кордон, і там виникла (безперечно, значно пізніше) ця гра під іншою назвою — більярд. Та це інша тема. Нас цікавить кий.

Луза, як і кий, слова наші. Луза походить від слова — лузати. Лузати насіння. Тому в більярдній і дотепер збереглась ця давня традиція або звичка.

Звідси перейдемо до спорідненості більярда й футбола. Як ми вже бачили, там і там, свої болільники й гравці. Там і там перші вчать других, а другі, як правило, не слухають перших, і від того — всі біди й невдачі. Там і там вигукують:

— Ну хто ж так б'є?!

— Ну й мазило! Ліпи в правий кут!

— Удар! Хіба це удар?

— Куди ти його женеш?

— І коли він уже навчиться грати?..

Спробуйте з цих реплік визначити, де говорить болільник-більярдист, а де футбольний болільник! Найбільше, що споріднює більярд і футбол, це те, що там і там б'ють не точно й не так, як це хочеться болільникам.

Більярд нагадує й літературу. У літературі твориться те ж саме. Романісти пишуть романи, хоча, на думку критиків, їм варто було б писати драми чи комедії. Новелісти вимучують новели, а критики радять їм переходити на громадянську лірику чи гумор. Критики пишуть критичні статті, й треба чесно сказати, що тільки в них це непогано виходить… Єдина вада — сунуть всюди свого носа. Вчать вас ліпити характери, показують, де повинна кінчатися лінія Петра, а де — Наталки. Тільки вони помічають заяложені порівняння, окремі слова називають метафорами, алегоріями, епітетами, вирази — фразеологізмами чи ідіомами. Читаєш таку статтю і бачиш: написана грамотно (чого не скажеш про окремих наших прозаїків), багатющий словниковий фонд, окремі слова вивчаєш за допомогою тлумачних словників чи енциклопедії й одразу ж починаєш вірити, що статтю писала людина високоосвічена, кваліфікована. Окрім того, треба не

забувати, що всі сучасні критики, перш ніж стали критиками, проходили практику — вчились писати новели, вірші, байки, повісті, й вони, безперечно, знають, що й до чого. Їм відомо, що таке анапест, амфібрахій, не кажучи вже про ямб чи хорей. Якщо я не помиляюсь, то є ще два поетичних розміри, але як вони називаються — хоч убийте, не згадаю. Критики ж усі ці тонкощі знають. Час від часу нам нагадують, а ми (так уже повелося) цього чомусь не враховуємо, й тому часто звичайні повісті називаємо романами, а романи — повістями. Судимо в основному по товщині твору, в той час як критики судять по чомусь іншому. В їхню кухню я не збираюсь лізти зі своїм ополоником.

І, нарешті, рецензенти. Театральні. Гіганти творчої думки. Важко уявити, скільки вони беруть на себе. Проте з будь-яким завданням справляються успішно, навіть з тією роботою, перед якою часом пасує весь колектив театру, починаючи від головного режисера і кінчаючи декоратором.

Вчитайтесь у їхні статті. Виявляється, постановник і досі не має "чіткого уявлення про розвиток сценічного мистецтва". Режисер захотів звільнитись від штампів і "традицій", і це, як завжди, привело його "до прорахунку", бо "роль машиніста Ніла, яку блискуче виконав артист А., відійшла на задній план, а міщани посунули наперед". Тому не випадково "наша драматургія останнім часом плентається в хвості кіно і навіть телебачення".

Одним словом, рецензент за один раз помітив те, чого не могли побачити ні постановник, ні драматург, ні навіть головний освітлювач театру. А ви питаєте, як грати в більярд! А я звідки знаю?! На початку поради казав, що грати не вмію, а порадити?.. Будь ласка...

ПРО ЩО РОЗМОВЛЯТИ В ГОСТЯХ

Хто з вас не бував у гостях? Хто не відчував отієї холодної атмосфери, яка панує в ті хвилини, коли сервірують стіл? Жінки бігають

із кухні в кімнату: шукають ножі, подають виделки, миски з салатом олів'є, мороженим хеком, нарізають лікарську й любительську ковбаси і, як завжди, забувають своєчасно поставити найголовніше — чарки та фужери. Ви дивитесь на цю метушню й почуваєте себе, як дитина в пелюшках, — скуто. Як би ви не намагалися не дивитися на стіл, погляди ваші все одно падають то на баличок (який десь дістали господарі), то на креветки. Вам стає ніяково. Здається, що ваші погляди перехоплюють присутні. Ви встаєте з крісла, пробуєте жартувати. Кидаєте одну-дві репліки, але відчуваєте, що вони недоречні, ніхто не сміється, а на вас усі дивляться принаймні здивовано.

Куди подітись? Чим зайнятись? Швидше б уже за стіл. Чого вони зволікають? Завжди ці жінки ускладнюють собі життя. Поставили б пляшку, оселедчик, один-два огірочки — й досить. Ні, ріжуть навіщось ковбасу, яку, як правило, ніхто не їсть, варять чи смажать картоплю й подають її тоді, коли всі ситі по горло. Потім силоміць накладають вам повну тарілку й кажуть, що в них свиней нема — тарілка має бути чиста.

Та все це буде потім. А зараз ось прибігає з гастронома господар (таке враження, ніби хазяї вас і не чекали), приносить мінеральну воду, плавлені сирки, зелений горошок, забуває, як завжди, купити баночку майонезу чи пачку солі, яка щойно закінчилась.

— Тебе добре посилати лише по смерть, — господиня своєму господареві. — Так не буває, щоб ти та чогось не забув.

— То біжи сама, — огризається господар.

— Ну й побіжу…

Назріває сімейна сварка. Ви ще більше ніяковієте. Вам чомусь здається, що все це — через вас. "Якого біса ми прийшли? Через нас он люди лаються".

— Це щоб було востаннє, — шепочете своїй половині. — Чуєш, востаннє! Більше моєї ноги тут не буде.

Вона обіцяє. Раптом увіходить господар. Він вам нагадує ідіота: очі злі, а на устах посмішка.

— Ну, чим тут розважаються наші дорогі гості?! Трохи скучнувато? — запитує він. — Ну, нічого, зараз буде весело. От Клава тільки збігає в гастроном, візьме майонез, хрін і…

Йому не дають договорити. Всі кричать:

— Ну для чого? Ми ж не прийшли до вас наїдатись. Посидимо, поговоримо…

Господар заспокоює. Комусь пропонує сімейний альбом, іншим показує значки, які збирає син. Вам дає колоду карт. Ви тасуєте й помічаєте, як до вас підсовується мордатий тип. У вас до нього одразу ж з'являється неприязнь. Ви почуваєтесь зайвим. Так і є — нахаба взяв карти, які ви поклали собі. Зводитесь і йдете в іншу кімнату. Там, несподівано для себе, помічаєте хлопчика, який забився у куток і сидить, наче ховрашок у нірці.

— Як тебе звати?

— Вова, — відповідає він.

— А чого ти тут?

— Туди, — показує на вітальню, — мама не дозволяє.

— А-а! Ну, нічого… Зі мною можна. Ходімо, розкажеш мені, скільки тобі років, куди ти ходиш.

Хлопчик вам охоче відповідає, але ви все пропускаєте повз вуха, бо раді, що нарешті знайшли й собі заняття — забавлятися з дитиною. Полегшено зітхнувши, сідаєте на диван. У цю мить знову заходить господар. Мило вам осміхається. Ви хочете йому теж зробити приємність і кажете:

— Яке миле дитя!

— Да, да, — згоджується він і гладить Вову по голівці.

— Якщо говорити відверто... Сідайте, будь ласка, — запрошуєте ви господаря. Він сідає. — Так от, якщо говорити відверто, то я досі не уявляв собі, як люди визначають, на кого схожа дитина: на батька, маму, бабу чи діда. А це тепер помітив, що Вова справді, як дві краплі води, схожий на вас.

— На мене? — перепитує господар.

— А ви що, переконані в протилежному?

— Бачите, я... — Господар хоче сказати щось, але ви його вчасно зупиняєте. Думаєте: "Невже й цього разу помилився? Невже він весь у маму? Та ні, не може бути. Такий же капловухий, як батько. Очі балухаті, ніс баклажаном, губи наче вареники. Ну, викапаний батько. Мати ж гарна жіночка".

— І ви стверджуєте, що це не так? — наступаєте на господаря.

— Я нічого не стверджую... Я хочу сказати...

— Та перестаньте. Гляньте на свої й Вовині вуха...

Господар здивовано дивиться.

— Ну що ви скажете?

— М-да! Можливо, якась схожість є.

— Ви це називаєте — "якась схожість"? Цілком ваші вуха, тільки в мініатюрі. А візьміть ніс! Подивіться на його ніс. У кого ще такий ніс, як у цього милого… у-у-у… і славного хлопчика? Тільки у вас і в нього…

Господар починає вовтузитись і, видно, хоче швидше піти від вас.

— Мені моя дружина розповідала про Вову… Мовляв, підеш побачиш, який у Матущаків хлопчик, — вундеркінд. Я у вас вперше й, тільки глянув на Вову, одразу подумав — викапаний ви…

— Пробачте, але це не мій син, — раптом вириваєтьсяв господаря.

— Не ваш? А чий же в вашій кімнаті син?

— Не знаю. Я спочатку думав, що ваш. Мені навіть здалося…

— Що вам здалося?

— Ну, що навпаки… Ви схожі на нього, а не я.

"Мда! — мдакаєте ви про себе. — Оце ситуація!"

Господар тим часом зводиться й щезає на кухні.

— А де твій тато? — питаєте в хлопчика.

— Он, — показує хлопчик на типа, що забрав у вас карти.

Ви підсідаєте ближче.

— Ну, як? — цікавитесь у типа.

— Карта не йде, хоч убий! Не везе!..

— Зате в коханні повезе, — підбадьорюєте ви.

— І не кажіть... Уже повезло.

— Воно й видно! Син у вас славний! Ваша копія... Розповідав мені, як його звати. Сказав, що йому шість років.

— Це він може... Туз хрестовий... Бито, — каже тип.

— Пробачте, а ви зі своєю давно живете?

— Ви до мене? — питає товстомордий.

— Ну, да...

— П'ять місяців.

— Що? — перепитуєте ви так, ніби проковтнули виделку. — Як же це так? Ви п'ять місяців, а синові шість років?

— Дуже просто... Дама пік... — товстомордий б'є. — Від першого чоловіка синок... Забрав... Нічим було крити... Як бачите, ні в картах, ні в коханні...

Вам на душі стає тоскно. Хоча б швидше до столу. "Ну й жінка, — це ви про свою. — Знову через неї влип. Більше я не піду з нею в гості. Чорта лисого бачитиме вона мене у своїх знайомих..."

У кімнату вбігає ще один шибеник. "Мабуть, оце син господаря, — думаєте ви й пильно вдивляєтесь у його обличчя. — Очі, вуха — ніби його. А втім, хто зна?! Ліпше не зачіпати. А що, як він виявиться сином сусіда?.."

Коли з вами й справді таке трапиться, моя вам порада: не беріть це близько до серця. Так і до інфаркту не далеко. Помилились? Нічого страшного. З ким не буває! Погладьте хлопчину по чубчику і вдайте, що ви ще більше здивовані, ніж хазяїн.

— Ніколи б не подумав, — скажіть йому. — Ви запевняєте, що це син сусіда? Дивно! А він так схожий на вас.

Після цього сідайте до столу і, головне, добре закусуйте.

ПРО ЩО РОЗМОВЛЯТИ З ДРУЖИНОЮ

Тільки для дорослих

Якщо ви спостережливі, то, безперечно, помітили, як у наш час багато парубків. І це незважаючи на те, що вони відбули армію, мають професію, інколи навіть ізольовану квартиру! А от не одружуються. У чому ж причина? А причина, як виявляється, у тому, що більша частина з них не знає, про що розмовляти з майбутньою дружиною. Куди легше з коханою. З нею взагалі можна не вести ніяких розмов. Бо закохані, до відвідування загсу, як достеменно встановлено, розмовами не переобтяжують себе, ніяких сімейних проблем не вирішують, а тільки страждають від кохання, мовчать або зітхають, густо пересипаючи страждання довгими й затяжними поцілунками.

Що таке поцілунок, я вам сказати не можу. Поки що в жодній енциклопедії, словнику, підручнику цей термін не розшифровується. Мабуть, тому, що не піддається опису. Поцілунок, кажуть, треба відчувати. Але перейдемо безпосередньо до нашої теми: "Про що

розмовляти з дружиною?" У закоханих, як ми бачимо, справи значно легші. Бо навіть у тому випадку, якщо з них хто й говорить, то їхній словниковий запас дуже мізерний, як у деяких наших поетів-ліриків. Правда, ті й ті вважають, як це не дивно, що для кохання й поезії достатньо таких слів, як "зорі", "небо", "синій вечір", "голубий світанок", "липневі ночі", "бруньки на вербах" і "котики". Наприклад:

— Ти мій котику!

— Ти моя кицюню!

Так, безперечно, за рідкісними винятками, не розмовляють одружені. З їхнього вжитку ці слова щезають разом із поцілунками. Якщо для закоханих і згаданих поетів цих слів більш ніж достатньо, то сімейним людям цього так мало, що їх постійно не покидає думка: "А що, як наступить такий день, коли ми про все переговоримо? Про що ж говорити далі?"

Такі люди нам нагадують тих, що досі дивуються, як це щодня виходять газети, і з острахом чекають того моменту, коли раптом не вистачить матеріалів і газети не вийдуть. Так само почуваються й майбутні одружені... А все це йде від незнання життя. А справжнє життя (і це вже досліджено) починається якраз із сімейного.

Уявімо на хвилинку, що ви все ж наважилися й одружилися. Ви більше не вживаєте таких слів, як "зорі", "світанки над річкою", "вечори під вербою" (якщо це село), "липневі ночі у скверику" (якщо це місто чи райцентр і той сквер ик не об'їли кози), "ніч у човні", "багаття на березі озера чи моря", "падаючі метеорити" й поцілунки, поцілунки, поцілунки. Тепер вам ніколи цим займатися. Серпневі зорі (це ті, що падають у серпні) вам заміняють торшери, настільні лампи, стінні бра, люстри, нічники. Тобто лексикон ваш збагачується. Турботи теж. Вечори під вербою змінюються чисткою каструль, миттям склянок у сяйві електролампочок (найкраще мити посуд на кухні). Ночі в човні —

спанням на спільній розкладачці чи на долівці (перші дні одруження). У цьому ще відчувається дух екзотики, тут є щось романтичне, але, як і все в житті, це вам поступово набридає, й ви зітхаєте:

— О, коли б швидше купити ліжко! Хоч одне на двох. Як уже в мене боки болять.

Іскристі багаття на березі моря змінюються на батареї парового опалення. Падаючі метеорити ви згадуєте лише тоді, як у вас раптово погасне світло, а картопля ще недообирана. Ви стаєте багатослівним, не зітхаєте, не пересипаєте свою розмову поцілунками, говорите, говорите — про електролічильник, виразку шлунка й "Енергозбут". І лише тепер ви помічаєте, що жити можна — говорити є про що, — і, безперечно, шкодуєте, чому ви не одружилися раніше.

Але сказати, що в одружених, крім торшерів та "Енергозбуту", немає інших розмов — означало б збрехати. Згодом (через рік, два) все стає на свої місця: шафу треба поставити до стіни і ні в якому разі не залишати її там, де поставили вантажники з меблевого магазину. Трюмо теж треба забрати з коридора і перенести в спальню. (Там зручніше причісуватись, та й волосся стає менше на кухні). Телевізор залиште в світлиці, але не посеред кімнати. Антену намагайтесь провести зовнішню, килими (якщо дістанете) чіпляйте не тільки на стіни, а й кладіть на підлогу й говоріть:

— А чи не краще буде, якщо ми шафу перенесемо сюди, а ліжко поставимо до вікна?!

— Де це ти бачила, щоб люди спали й головами впиралися в батареї? Ти що, не знаєш: "Голову тримай у холоді, а ноги на трубах". А якщо вже тобі так хочеться, то совай їх сама. А з мене вистачить. Я за цілий день насмикався...

Як бачите, розмова вдається. Причому інколи вона стає такою запальною, що несподівано починають у стіну грюкати сусіди й просити вас вимкнути телевізор або зробити тихший звук, бо в них нібито спить дитина, якої досі ви не бачили.

Для перших днів сімейного життя, гадаю, цих тем вам вистачить. Але ж, як пишуть ті самі газети, не можна зупинятися на досягнутому. Авжеж, авжеж, чому б вам не розширити тематику розмов, бесід? На диван-ліжку чи шафі, як відомо, далеко не заїдеш. Не знаєте, чим розширяти? Розширяйте розповідями про своїх друзів, співробітників. Краще, звичайно, про перших. Благодатна й невичерпна тема.

— Щось ти сьогодні затримався, — кидає ваша дружина саме в ту мить, коли ви, знявши черевики, намагаєтесь навшпиньках (бодай не розбудити!) прослизнути в кімнату. — Де це ти був?

— Та на роботі затримався. Річний звіт, нехай він сказиться!

— До цього часу?

— А зараз котра?

— А ти що, не знаєш?

— Розумієш, годинника загубив. Ну, й браслети випускають...

— Де, в ресторані загубив?

Не подумайте вигукнути: "А ти звідки знаєш?" Або: "Ти що, стежиш за мною, так знай..." Так не слід. Чиніть інакше. У вас є друзі? Ну от, вони завжди вас виручать. Починайте так:

— Розумієш, трапилась одна неприємність. Не думай, що зі мною. У мене все гаразд. З нашим головбухом. Ти ж знаєш його. Він не може, щоб після роботи не відлити штуку. Пристав до нашої секретарки. Мовляв, знайди жінку.

— Яку жінку? Що, Галина Іванівна щезла?

— Та ні… Чужу жінку… Ну, треба чоловікові… Секретарка пообіцяла. Познайомила. Сіли в таксі. Поїхали в ресторан. Замовили. Все як має бути. Почали розраховуватись, коли це гульк… чоловік наскочив.

— Який чоловік?

— Ну, цієї, що ми… Ну, що головбух познайомився. Зчинилась бійка. Чоловік, виявилось, дурень набитий. Замість того, щоб відлупцювати свою жінку, поліз на мене…

— На тебе?

— Ну да!

— А чого на тебе?

— То ж кажу, сиділи з головбухом. Він із секретаркою, а я… Ну, словом переплутав. Поки я йому пояснив, що до чого, він мені розбив годинника. Змушений був викинути… Цей новий бухгалтер, я відчуваю, з'їсть мене. Доведеться іншу роботу шукати. А де? Де тепер путящу роботу знайдеш? Свиня — сам стрибає в очерет, виходить сухим із нього і ще й на тебе все звалює. Каже, все через мене! "Ти мене, мовляв, утягнув". Ти бачила такого нахабу? Погрожував преміальні зняти й директорові доповісти.

Жінка нехай слухає, а ви говоріть.

— А що в нас трапилося сьогодні! Ваня-касир погорів. Тільки-но відвіз його в лікарню. Розумієш, десь знайшов одну молодичку…

— Як це знайшов? — перебиває жінка.

— Ну, познайомився, а вона замужем. Чоловік часто у відрядженнях. Женщина сохне, сумує. Подруг близьких нема. У нашому місті недавно. Приїхала з Решетилівки. От і потрапив їй під руку наш касир. Ну, ти ж його знаєш? Чорнявий, високий, метрів три в плечах. Глянеш — тренер з бокса чи з пінг-понга. Ніхто й не подумає, що касир…

— Ти коротше можеш? — знову перебиває жінка, і ви зайвий раз пересвідчуєтесь, що тема справді невичерпна. Одружуйтесь негайно: поговорити буде про що — друзі виручать.

— Ну, пішов він до неї, а чоловік в аеропорт. А тут погода зіпсувалась. Вони тільки лягли, коли біля дверей хтось шкряб-шкряб, ніби ключа в шпарку встромляє. У мене серце похололо…

— У тебе?

— Ну… звичайно… Як касир розповідав. Страшно боявся за нього. То ж, як виявилось, чоловік вернувся. Намагався ключа в дірку просунути — не зміг. Жінка догадалася свій ключ із цього боку встромити. Що робити? Тікати. Але куди? Ваня на балкон. Довелося з третього поверху стрибати. Після цього жінка до дверей:

— Хто?.. А, це ти?.. Розбудив!.. — Удала, що сердиться. Чоловік увімкнув світло. Почав роздягатися, коли глип… на столі — капелюх лежить.

— Що це таке? — накинувся на жінку. — Чий це капелюх?

— А ти що, не бачиш? — відповідає спокійно вона. — Чоловічий!

— Сам бачу, що чоловічий, а чий?

Тут, здавалось, почнеться. Та жінка не розгубилась.

— Ах ти, сякий-такий! Ти ще й питаєш, чий це капелюх! Я тебе скільки прошу, привези мені модний жіночий капелюшок. Ти ж по всій Україні їздиш! А ти мені привіз? Я тебе питаю: ти мені привіз? То я повинна купувати на базарі (капелюх був уже поношений) чоловічі, нести до модистки, переплачувати втричі, щоб мені перешивали з оцього одоробла!

Після цього кілька разів ляснула його тим капелюхом по пиці, а тоді вийшла на балкон, викинула й крикнула:

— Ось твій капелюх! Бачив?..

А касиру цього й треба було. Отака молодиця — перейшла вбрід річку й ніг не замочила. Чоловік потім ще й вибачення просив. Оце хлопці працюють! Одній тобі повезло. А ти ще думаєш, що я ні риба, ні оселедець.

Останні слова слід говорити з образою. Щоб жінці здавалося, що у вас ось-ось забринять сльози в голосі. Хай вона дивиться на вас і думає: "Господи! Якщо на світі є сорок святих, то мій — сорок перший!"

— Або візьми цього пройду — нашого завідувача складу. Оце мужчина так мужчина! За ним усі жінки вмирають. Є в нього одна коханка. Він називає її Аврора — ранкова зоря. Так ти знаєш, що ця Аврора придумала? Придумала зустрічатися вранці, коли її чоловік ще спить. Бере сумку, ніби поспішає на базар, і ще тепла біжить до завскладу — старого холостяка… Той їй накладе в сумочку, що треба, й вона повертається додому весела, життєрадісна. Чоловік тільки потягається в ліжку, а Аврора вже яйця смажить — чоловікові сніданок готує. Ще й пісні наспівує.

Тут я повинен застерегти читачів. Будете розповідати — не передавайте куті маку. Бо якщо вже надто захопитеся цими розповідями, то можете роз'ятрити жіночу уяву, яка після одруження, як правило, засинає. Роз'ятрите — тоді не зупините. Жінці знову почнуть ввижатися липневі ночі, прогулянки на човні, багаття на березі, картопля печена й любов. А це небезпечно. Бо одного дня ви можете повернутися з роботи додому, щоб розповісти дружині нову пригоду, яка трапилася з вашим найближчим другом, і помітите на столі записку такого змісту: "Любий! Не ображайся. Ти так чудесно розповідав про завскладом, що я не витримала й пішла до нього. Назавжди. Прощай". То так і знайте: десь у своїх розповідях таки передали куті маку.

КУДИ ЇХАТИ ВІДПОЧИВАТИ

Кожна відпустка, як правило, починається з отаких балачок:

— Де ви думаєте відпочивати?

— Та-а! Багато думали і нарешті вирішили поїхати...

— Куди?

Це "куди" ваш знайомий вимовляє так, ніби туди, куди збираєтесь їхати ви, посилають його.

— Та в Ялту, — відповідаєте голосом приреченого до страти.

— Я так і знав...

До речі, ваш знайомий завжди знає, куди ви збираєтесь їхати, але все одно питає: "Так де ви надумали відпочивати?" І якщо ви підтвердите його здогадку, не забариться сказати: "Я так і думав, що ви поїдете саме туди. Вже взяли путівки?"

— Та ні… Тільки плануємо…

— Фу-у! — сідає несподівано він на лавочку. — Слава богу! А я вже думав: плакали ваші грошики. Ну, не відчаюйтесь. Ще не все втрачено, — заспокоює він вас, хоча ви, здається, менше хвилюєтесь, ніж він.

Знайомий витирає піт із чола, а ви стоїте ні в сих ні в тих і зі співчуттям дивитесь на його спітнілу лисину.

— А я гадав, що вже все. Нічим не зможу вам зарадити. Дайте хвильку передихнути. Фу-у! Ну й спека! Пече, як сказилося. Значить, зібралися в Ялту? Ви, до речі, в Ялті коли-небудь були?..

— Ні. Вперше. От саме тому…

— Ну, я так і знав. Я так і думав. Тому я вас і запитую: якщо ви там ніколи не були, так чого ж ви туди їдете? Чого?.. Подивитесь на Сімеїз чи Горобине гніздо? Що ви там не бачили? Вам що, тут мало тих горобиних гнізд?..

— Здається, Ластів'їне, — поправляєте ви.

— А яка різниця — ластів'їне чи горобине? Вам що, не все одно? Від того не погладшаєте й пузце не спаде. Найстрашніше, що там задрипаний, пробачте на слові, пляж: чайці ніде сісти. Чи ви не бачили ніколи ялтинських черг у їдальнях? Чи приїжджих пошляків, що розповідають сороміцькі анекдоти з бородами? А чи знаєте ви, що в Ялту щоліта збирається сама шантрапа, навіть одеська: картярі, аферисти, жулики, студенти й дегустатори. Ви це знаєте чи ні?.. Не знаєте?.. А я знаю. Бо я в Ялті бував. І не раз! А ви кажете — Сімеїз. Ви хоч знаєте, що таке Сімеїз? Сімеїз у перекладі на українську мову означає червоний камінь. От ради чого варто поїхати в Ялту, то це ради того червоного каменя. Так ялтинське вино називається. Вина там

чудесні, але море… Ви бачили коли-небудь ялтинське море чи ялтинський пляж?

— Ні разу.

— Так чого ж ви туди їдете? Хто вам порадив? Покажіть мені його, нехай я при вас заплюю його безсоромні очі. Дайте мені його сюди, я йому покажу Ялту і Сімеїз… У вас що, дають дві тарифні відпустки на рік чи завелися зайві гроші? Якщо зайві, позичте мені… Фу-у! Ну й народ! Вік живи, вік учи, а він все одно в Ялту їде… А на Кавказі ви були?

— Та, крім України, я ніде не був…

— Ви не були на Кавказі?! Може, ви й в Гагрі не були?

— Таж кажу — не був…

— Ну, знаєте?! Не бути в Гагрі — це все одно, що жити в Римі й не бачити папи римського… Неодмінно їдьте в Гагру. Обов'язково! Яка краса! А повітря! Яке там повітря! У легенях так і тане. А море!.. Ви не бачили, яке море в Гагрі? Ви ніколи не бачили гагринського моря? Ви мене вбили. Ви мене зарізали на шашлик… До речі, про шашлики. Які там шашлики! А абхазькі вина! Боже, якщо на небесах колись був рай, то я певен, абхазці його викрали й перенесли в Гагру… Бризки моря в відчинені вікна будинків влітають. У цинандалі. Що за напій цинандалі! А озеро Ріца!..

— Таж туди з путівками важко, — нарешті вдається слово сказати й вам.

— У тім-то й річ. Гагра — це вам не Ялта, і навіть не Коктебель. Гагра — це Гагра.

— Дружина хотіла в Прибалтику або Карпати, та…

— Що ж стало на заваді? Гроші? Ні, так що ж?!

— Знайомих нема, а так їхати в Прибалтику чи Карпати, знаєте, якось не з руки.

— І правильно робите. Нічого в тій Прибалтиці вам робити. Що ви там не бачили? Правда, в Прибалтиці дешевша вовна. Як у вас із грішми? Є. Тоді їдьте у Прибалтику. У Ризі можете дістати для жінки й дочки гарні кофточки, для себе — пошити чудовий костюм... Рига славиться ще й "ризьким бальзамом". Чудесний напій. Божественний! Вільнюс — "Паланкою". Їхня національна горілка. На колір буває червона, синя, рожева, оранжева. Ох і річ, скажу вам! Наша "Донецька степова", "Одеська горіхова" чи "Вінницька любительська" не йдуть ні в яке порівняння. Яка ще може зрівнятися з нею — це наша "Чернігівська" та ще, може, "Сумська", ота, що на етикетках написано: "Ще по одній!.." Але найкраще, скажу вам, поїхати за кордон. Добре в Югославію, Францію, Італію. Харчі, правда, дорогі, але барахло... Беріть туристську путівку... Не бійтесь, що дорого. Окупиться, ще й з лихвою. Та й, крім магазинів, побачите Лувр, Сену. Цікава Пізанська вежа. Все життя стоїть кривобоко і не падає. Не дурень придумав... А ви в Ялту зібрались... Ніколи не думав, що ви на таке зважитесь.

Мине рік, другий. Ви знову збираєтесь у відпустку. Куди їхати? Хто порадить? Ваш давній знайомий.

— Та ну його! — кажете ви, і все одно, тільки з якихось вам відомих причин, ідете до нього, й він щиро, як ніхто, каже:

— Я так і знав... Я так і думав. Цікаво, хто це вам порадив їхати в Гагру? Ви знаєте, яке там повітря? Як у вас із легенями? Все гаразд. Однаково їхати туди не раджу. Якщо вже куди їхати, так це в Ялту. Бачили б ви, який там пляж! Скільки молоді! Які фігури в дівчаток! А ноги! Де ви ще бачили такі бронзові ніжки, як у ялтинських відпочиваючих? Їдьте в Ялту. Ніде стільки не збирається студентів і

викладачів, як там, ніде не стрінете такого чистого моря, як у Ялті. Кращого місця для відпочинку на земній кулі нема. Ріо-де-Жанейро перед Ялтою блідне. Це я вам кажу і це я можу в очі сказати хоч самому міністрові м'ясо-молочної промисловості.

Ви, як правило, їдете туди, куди й задумали, але сумніви — чи правильно ви обрали місце для відпочинку — живуть протягом року, й тільки перед наступною відпусткою вони трохи розвіюються; ви знову випадково зустрічаєте свого знайомого і, наче при зустрічі з першою коханою, несподівано ніяковієте, даєте собі слово більше й не слухати його, сподіваєтесь, що нарешті обране вами місце відпочинку він цього разу схвалить. І, як завжди, глибоко помиляєтеся. Знайомий вірний собі.

— Я так і знав!..

Він не схвалить ваш вибір і запевнить вас, що ніхто так собі не вкорочує віку, як ви. Ніхто, окрім вас, так безбожно не пускає на вітер чесно зароблені гроші і зовсім не цінує профвідпустку, їдучи в Яремче чи на озеро Свитязь. Так безвідповідально можете чинити лише ви й ніхто більше. Місце відпочинку, яке б ви не називали — на узбережжі Чорного моря чи Балтійського, негайно буде перекреслено. Бо в Чорному морі (якщо ви назвали його) добре тільки бичків та медуз ловити, й то перед штормом. А в Балтійському морі температура води ніколи не піднімається вище вісімнадцяти градусів, і якщо у вас давно була двостороння пневмонія, то можете їхати, хоч зараз.

Більше він вам нічого не скаже. Запам'ятайте: ні-чо-го. Така вже психологія людська.

ЧОМУ НЕОБХІДНО СТАТИ БОЛІЛЬНИКОМ

Щоб не відставати від епохи, не зажити слави профана, невігласа й нікчеми, то негайно станьте болільником. Футбольним.

Вам можуть пробачити неуцтво в живописі, музиці, кіно, літературі, але неуцтва в футболі — ніколи. В очах кожного справжнього болільника ви, окрім зневаги (ну в кращому разі співчуття до себе), більше нічого не викличете. Бо нині кожен, хто хоч трохи поважає себе, не може не стати болільником. Не стати — означає свідомо приректи на самознищення свою особу, кинути на себе тінь, стати посміховиськом. Спробуйте заявити знайомому, що ви не болільник.

— Як, ви не любите футбол? — здивується він і гляне на вас такими очима, ніби перед ним не ви, а дивак, який тисячу літ тому залишив землю й оце днями повернувся. — Та ви що? Ви, безперечно, жартуєте.

Спробуйте заперечити. Спробуйте — й побачите, що після цього станеться. Ви можете сказати, що ви зовсім не тямите в архітектурі. Не знаєте, як відрізнити давньовізантійський стиль від маврітанського чи ренесанс від готики, або ранній класицизм від модерну. Ви можете сказати, що не любите джазу чи симфонічну музику, драму чи оперету… Але не любити футбол?.. Не бути болільником у наш час, коли світ розділився на два мирні табори — футболістів і болільників?

Комусь із читачів здасться: автор перебільшує, згущує фарби. Так от, я хочу довести, що це не так.

Якось у мене на квартирі зібрались товариші. Серед них був і молодий талановитий актор. Його амплуа, як полюбляють казати артисти, історичні ролі: Богдан Хмельницький, Іван Богун, Максим Кривоніс. Певна річ, я вважав, що вечір мине в цікавих розмовах про театр, у розповідях про те, як молодий актор готується до тієї чи іншої ролі, що йому вдається легше, що важче. Коли ба — сидять мої гості, ковтають тягучі паузи, вовтузяться, не знають, про що й говорити. І раптом хтось нібито ненавмисне кидає… Ні, не про те, як грав колись Амвросій Бучма чи Іван Паторжинський виконував Карася. Не про Соломію Крушельницьку чи Оксану Петрусенко. Ні. Хтось кидає таку фразу:

— Як тільки вчора грали наші!..

Й одразу, як пишуть газети, пожвавлення в залі. Стільці почали зсовуватись, усі зібрались до гурту.

— Якого м'яча провів Мунтян! Ну й Муня! Ну й Володя!

— А Пузач? Ви помітили, як став грати Пузач? Віртуоз! Ейсебіо! Жаль, Бишовець травмований. Це для нас найбільше нещастя: Бишовця не замінити ніким.

— А Хмельницький!

— Що — Хмельницький?

— Як грає Хмельницький! Ну, справжній тобі рисак. Землі під собою не чує. Ну й Хмельницький!..

— Мда! Хмельницький — то голова, — прилучаєтесь до розмови і ви, повертаючися з перекуру. — Я вам скажу, якби він тоді у Варшаві...

Вас у ту ж мить пронизує гострим поглядом кілька пар здивованих очей.

— Ви хочете сказати — не у Варшаві, а в Хожуві? Тоді, коли вони зустрілися з "Турніком"?

— Та ні, — заперечуєте ви. — Я хочу сказати, якби він у Варшаві, зустрівшись з королем Владиславом IV...

— Стривайте. Одну хвилиночку. Що ви там, на кухні, робили? — запитують вас. — Чимось дівчат пригощали чи... Який король? Який Владислав? Що ви торочите? Ви знаєте, про кого ми говоримо?

— Ну, чув, — ніяковієте несподівано ви. — Про Хмельницького…

— Так. Але про якого? Ми маємо на увазі Віталія, а ви Богдана…

Спробуйте після цих слів ще й запитати, хто такий Віталій Хмельницький. Ви здогадуєтесь, що творитиметься в кімнаті? Як на вас дивитимуться? Ви можете не знати Богдана, але не знати Віталія… Я не знаю, з чим це все можна порівняти. Віталія не знати не можна. Можна не знати, хто написав "Хіба ревуть воли, як ясла повні?", "Тіні забутих предків", "Неофіти", "Енеїду". Але не знати, скільки забив у минулому сезоні м'ячів головою й просто так Віталій Хмельницький — значить не знати нічого.

— Може, ти навіть не знаєш, де Центральний стадіон? — запитають вас.

Не признавайтеся. Стверджуйте, що знаєте і що були ви там не раз, а те, що ви говорили до цього, — просто недотепний жарт. Стверджуйте. Все стверджуйте й нічого не заперечуйте, бо рознесуть…

Ви можете не знати, де в Києві Видубецький монастир, Андріївська церква, Золоті Ворота, Софія, навіть Печерська Лавра. Але не знати, де в Києві Центральний стадіон?.. Я мовчу. Я тут вам просто безсилий щось порадити.

Єдине, що вам скажу: не поводьтесь так у товаристві, а тим більше на стадіоні. Бо після цієї ж поради, я певен, ви негайно помчите на стадіон. Помчите, а як поводитись на тому стадіоні, переконаний, не знаєте. Коли в товаристві за такі речі з вас не скинуть кепку й не викинуть у вікно, то на стадіоні тільки за одне таке слово з вас разом із кепкою чуприна полетить. У гостях вас бити не будуть. А на стадіоні… А якщо ви ще й з жінкою? З чиєю — там не питають. Там цікавляться іншим:

— Чого ти сюди прийшов? Уболівати чи фіглі-міглі крутити?!

— Ти знаєш, що за ворітьми стадіону не в одного справжнього болільника серце від туги розривається, а ти, морда пиката, тут його місце зайняв...

— Хто їм продає квитки? — дивується сусід справа. — Ви мені скажіть, хто оцих типів пускає на стадіон?

Тепер ви розумієте, чому треба стати болільником? Щоб не відставати від життя, щоб не бути білою вороною на стадіоні, в товаристві й т. п. Отож, негайно штурмуйте довідники, у яких про кожного футболіста є все: від росту до ваги, або йдіть до першого ліпшого сусіда й запасайтеся знаннями. Бо, потрапивши на стадіон, ви зобов'язані (!) знати: скільки голів забив Бишовець, скільки Серебро, чому не взяли в збірну Медведя, на що захворів Рудаков, за яких обставин покалічився Кириченко, звідки до нас прийшов Боговик, яке хоббі у Соснихіна, що п'є Сергій Круликовський і чи вже одружений Володя Мунтян? Якщо одружений, то кого пошлюбив і як на це подивився тренер.

Але знати тільки це — отже, не знати нічого. Ви повинні завчити й етикет поведінки болільника на стадіоні. Якщо ви вже почали ходити на стадіон, то, зрозуміло, не для того, щоб там відсиджувати дві академічні години. Стадіон — це вам не університетська аудиторія й не місце для відпочинку.

А як же вболівати на стадіоні? З цього приводу теж написано чимало. Є праці, гідні захоплення, є просто сірі, посередні речі. Одні автори стверджують, що на стадіоні треба сидіти так, щоб було чути, як м'яч летить від ноги Сабо і б'ється об штангу чи об'єктив фотокореспондента. Інші заперечують, кажучи, що на стадіоні можна робити все, що завгодно, бо це не театр.

З цими товаришами і я згоджуюсь, хоч не зовсім. Справді, стадіон — не театр. Але вони мають багато спільного. Йдучи в театр, ми дивимось на афішу. Йдучи на стадіон — теж дивимось на афішу.

Йдучи на стадіон, ми купуємо насіння. Йдучи в театр — запасаємось тим самим. Прийшовши на стадіон, купуємо програмку, а потім питаємо в лоточниці, чи не знайдеться якихось грамів до бутерброда. Те ж саме в театрі. Там і тут цікавимось: хто ж сьогодні грає? Чи будуть Дмитро Гнатюк і Володя Мунтян? Туди й сюди беремо бінокліі. Туди й сюди забуваємо плащі. Туди й сюди, як правило, запізнюємось. Там і тут, як правило, на нас кричать: "Пригни голову! Та сідай! Щоб ти вже каменем сів!"

Як на стадіоні, так і в театрі з верхніх ярусів на вас кидають коробочки з-під морозива, обгортки цукерок, надкушені вафлі, недосмоктане монпансьє.

Як на стадіоні, так і в театрі ви можете підстрибувати, зітхати, свистіти, пожбурити на сцену чи на поле помідор або протухле яйце.

На цьому спільність між театром і стадіоном вичерпується. Як театр, так і стадіон мають свої особливі прикмети. У театрі, скажімо, вас ніколи не намочить дощ, якщо дах своєчасно відремонтований. У театрі не палять ні цигарок, ні газет. По закінченні вистави в театрі не бігають по стільцях, не перестрибують через голови глядачів.

Стадіон має переваг значно більше. Мабуть, саме тому переважна більшість любить стадіон, а не театр. На стадіоні перш за все можна палити цигарки, газети, стріляти з ракетниць, тріщати деркачами, дути в кларнети, флейти, сурми, сопілки та інші духові інструменти. Кидатись не лише помідорами чи бовтунами, але шапками (переважно не своїми), кепками, кепочками, парасольками, пляшками, але ні в якому разі з-під кефіру чи молока. Такі пляшки носити в сектор суворо заборонено.

На стадіоні можна розмахувати руками, гасити цигарки об чужі коліна чи лисини, цілувати бабусь, дідів, дівчат, юнаків і побіжно давати чужим футболістам поради: "Ванько, зведись, а то простудишся!" Або запитати в судді: "Чого ти свистиш, дистрофік?"

До своїх футболістів звертаєтесь по-іншому. Наприклад: "Куди ж ти б'єш, мазило?! Ти що, не бачиш, що там штанга?"

Фольклор болільницький надзвичайно різноманітний. Гумор теж. На трьох-чотирьох сторінках його не занотуєш.

Стадіон має й свої недоліки. У театрі ви можете сказати голосно: "Хіба ж це гра? Ех, нема Дмитра Мілютенка. Отой грав, а це хіба гра?.." На стадіоні ви не можете навіть так подумати. На стадіоні ви мусите висловлюватись так:

— Хіба ж це гра? Хіба це удар! Та вчись, труп, у наших грати!

Вам усе пробачать. Вас залишать у спокої. Але, не доведи господь, висловитись вам на стадіоні так, як у театрі.

— Хто це сказав? — спочатку долине тихо. А потім на ноту вище: — Ти не бачиш, хто грає? Тобі що, окуляри вставити? — І пішло, й посипалося — ззаду, збоку, зліва, справа, згори! А які тут терміни розкішні звучать!

— Дай йому по штанзі!

— Чого ти йому не заткнеш хвіртку?!

— Зроби йому "сухий лист"!

— Хай зачинить ворота!

— Натягни йому сітку.

— Поясни йому, як бити пенальті.

— Трісни його по кутовому!

Отак треба вболівати. Отак і не інакше. А ви кажете: Гнат Юра. Отой грав — так грав. Та хіба він може зрівнятися з Бишовцем! Ніколи.

ДЛЯ ВАС, ПАСАЖИРИ!

Трапилось так, що агентства Аерофлоту, морських, річкових і залізничних вокзалів, автобусних станцій дали великого маху. Ясніше кажучи, й досі не випустили для пасажирів цікавого посібника "Про що розмовляти в дорозі?"

І справді, про що? Ви, звичайно, їздили й пам'ятаєте, як часто доводиться зустрічатися з людьми. Але ви завжди відчуваєте якусь незручність: із чого почати розмову?

— Далеко їдете?

— До Києва.

— У гості чи додому?

— Додому.

А що далі питати? Питатимете, чи є у вашого попутника жінка, дітки, як їх звати? А якщо в купе поруч цього молодого чоловіка сидить ще й симпатична дамочка (дівчина), і йому, може, ці ваші запитання не зовсім приємні. У нього, може, якраз інше на думці, а тут ви зі своєю цікавістю:

— До жінки, мабуть, поспішаєте, до діток? У відрядженні не сидиться?

— Ну, до жінки. Ну, до діток! Яке вам до цього діло? Це щось міняє у вашому житті? Нічого. Так чого ви лізете з такими питаннями і в такий кульмінаційний момент?

Словом, вам незручно. Не та тема? Так про що ж розмовляти в дорозі? Говоріть про щурів. Розкажіть, який це цікавий і досі не вивчений звір. Говоріть про те, що ми їх тому й знищуємо, що не знаємо, яку вони дають користь. Запевняйте, що настане час, коли щурів триматимуть у заповідниках і розводитимуть удома, як канарок. Після цього переходьте на скажених собак. Неодмінно розкажіть хоч один випадок, що трапився з вами. Й цього досить. Ваш співбесідник (співбесідниця) несподівано засовається на сидінні. Йому (їй) захочеться розповісти вам ще про щось жахливіше. Якщо поруч вас є хтось третій, він у ту ж мить і собі почне нервово вовтузитись. Йому теж закортить розказати щось із життя скажених собак.

Звичайно, трапляються випадки, що на цих трьох псах розмова й ущухне (хоч такого майже не буває), тоді негайно переходьте на гадюк: отруйних і неотруйних. Але ні в якому разі не на анекдоти. По-перше, в переважній більшості вони непристойні, а по-друге, хто вам дасть гарантію, що в вашого співрозмовника не така ж пам'ять на анекдоти, як у вас?! Не раджу вести мову й про погоду, озимину, телеграфні стовпи, зупинки тощо. Дуже слизькі й ненадійні теми.

Хто вас може зробити душею купе (салону), так це жінки. Вдячна тема. Варто вам розповісти хоч один випадок про жінок (теж бажано з власного досвіду, а то не повірять) — і можете їхати спокійно. Може, звичайно, статися, що дехто з ваших попутників (а вони різні бувають) зведеться й піде на свіже повітря в тамбур (це в поїзді), чи почне шукати іншої каюти (це на пароплаві), а чи турбуватиме стюардесу (це в літаку), щоб дала йому місце в сусідньому салоні. Це так звані тихі пасажири.

Можуть зустрітися й такі, які замість того, щоб підтримати розмову, запитають:

— Слухай, ти можеш затулити свою пельку?!

Це некультурні.

Трапляється й третя категорія пасажирів — буйні. Вони завжди чомусь намагаються вас випхнути у тамбур чи засунути у вікно або ілюмінатор. Та це їм ніколи не вдається. То скажіть, чи варто на таких ідіотів звертати увагу? Як на те пішло, то їх, ідіотів, не так і багато їздить по наших шляхах-дорогах.

Отже, їдьте спокійно, й розповідайте про щурів, скажених собак та про пригоди, що трапилися з вами чи з вашими знайомими. Це найкращі теми. Їдьте й радійте. Вам за себе нічого червоніти. З кращим попутником, ніж ви, жодному пасажирові ще не доводилось їздити. Наступного разу ваш попутник свою розмову з іншими також почне з щурів та собак, а потім розповість про вас і запевнить своїх нових співрозмовників, що таку цікаву людину, як ви, він зустрів був уперше.

НАВІЩО ВІДВІДУВАТИ ЗООПАРК

Якщо говорити відверто, то я й сам не знаю, навіщо відвідують зоопарк. Зате знаю, навіщо відвідують ательє пошиття одягу, Будинок мод, кав'ярні, товкучку, ресторани чи керуючого будинкоуправлінням. Все це я розумію. Все це вкладається в мою голову. Але навіщо витрачають стільки грошей на відвідування зоопарку — не ясно. Щоб побачити людиноподібну мавпу чи смугасту зебру — треба душитися в автобусі, вистоювати в черзі по квитки, зривати сонних дітей з постелі, треба вчасно не пообідати, купувати в зоопарку бутерброди, а діти візьмуть та ще й повикидають їх пантері чи комусь із ряду непарнокопитих. А вони ще й носи відвертають. На наші бутерброди й дивитися не хочуть.

Я міг би зрозуміти, якби хоч там, як у зоомагазині, продавали опудала чи ведмежі шкури, оленячі роги. Бо мати біля ліжка шкуру… Ну, не білого, хоч бурого мишки — це річ. Річ, яка прикрашає вашу кімнату, створює затишок. І головне — коли захочеш уночі встати — не човгаєш босими ногами по голій підлозі, не шукаєш капців. Шкура ведмедя — антибіотик від нежитю. Або, наприклад, візьміть роги оленя.

Я вже мовчу про те, які з них виготовляють дефіцитні ліки. Я вже про те мовчу, але наставте пару таких рогів у своїй спальні, почепіть на них патронташ чи бельгійську дебультівку, поруч картину Рубенса чи Рафаеля… Не спальня — краса. Очам любо!

А ви ходите в зоопарк… Ходите, хоч наперед знаєте, що навіть по базарній ціні ви там не дістанете ні пижика, ні ондатрової шкурки на шапку. Знаєте, що вам ніхто не продасть і шматка крокодилячої шкіри на ридикюль. Впевнені, що навіть по блату не вициганите ні дикої курки, ні качки. Я вже мовчу про фазанів та рябчиків. Кажуть, дуже смачна ведмежатина, а спробуйте ви її купити в нас. І це незважаючи на те, що в зоопарку стільки ведмедів! А все від того, що нема господаря, нема порядку. Уміли б ми по-справжньому господарювати, були б у нас і зайці, і рябчики, і ведмежатина, й лосятина, й раки. А так?.. Та що й казати. Треба на плечах носити баняк замість голови, щоб не зрозуміти простих речей.

Організуйте на місці, скажімо, того ж зоопарку племінний ведмежий радгосп або спецптахоферму по вирощуванню фазанів. На біса вам ті колібрі чи какаду! Поставте все це на широку ногу і матимете результат: для вас добре й держава не в обиді. Усіх тих павичів, дикобразів, качконосів, динго, гієн, різних сумчастих — потруїти або продати циркачам. Хай їх вивчать на артистів. Хоч користь якась буде, зароблятимуть на самих себе. А то годуй армію дармоїдів. Скільки на них грошей треба?! Кажуть, слон із бегемотом з'їдають харчів на півтисячі карбованців на місяць. На скільки з'їдає слон, знають усі, а на скільки я — нікого не цікавить. І незважаючи на те, що на кожному паркані в нас гасло "людина людині брат", або "людина — найдорожчий

капітал". Та який же я "найдорожчий капітал", якщо на власному шлунку будую сімейну економію? Від свого рота відриваю шматок хліба тільки ради того, щоб був ситий від пуза закордонний бегемот. За що йому такі почесті? Чому він може вилежуватися, як на курорті на золотих пісках, плавати в персональному басейні, а я користуюся спільною ванною, мию її після себе, і в мене в кімнаті ще й батареї парового опалення течуть! Чому така несправедливість? Де ж та рівність, братерство, емансипація? Ми кажемо, що в нас немає експлуатації? Та чому навіть на патлату горилу — предок вона мені чи не предок, я плювати на неї хотів — працюють люди: чистять клітки, носять їсти, підмітають, а я все це сам собі роблю?! Навіть "Київський" торт і той дістати не можу. За свої гроші. А фірма "Світанок" є.

Йдеш у той зоопарк. Дивишся. Біля кожної клітки собача або свиняча біографія висить. Пес динго родом із Австралії. Завезений до нас у такому-то році. На Україні не живе. Як же не живе, коли він перед твоїм носом бігає за сучкою, шкірить зуби і їсть наше м'ясо. Та ще, мабуть, і телятину. Молоденьку.

Або тапір — з роду свинячих. М'ясо їстівне, хоч дуже тверде. Довго зберігається. Вживається як ліки... Так чому б таких тапірів не розвести в нас? Чому не почати культивування? Що м'ясо трохи тверде — не біда, можна довше варити. Головне — лікувальне. Може, воно лікує неврастенію, менінгіт, мігрень та інші головні болі?! Так, бач, цього не пишуть. Вони мені його біографію подають. Ще й на двох мовах: українською й латинською. Свині — привілейовані особи. Сказано: заграниця. Чого ми тільки для них не робимо! Низькопоклонство. Перед якимось американським кабаном ставай на коліна. Бо він, бачите, Tapirdae:[2] хвіст короткий, верхня губа й ніс витягнуті в хобот, а на передніх кінцівках по чотири, на задніх — по три пальці. Ніби воно мене справді цікавить, скільки в нього й де ті пальці та звідки він родом: з Америки чи з Азії. Ти мені напиши, що тим м'ясом лікують.

Або візьміть верблюда. Будь-якого: двогорбого чи одногорбого. Паскудна тварина, як подивитись на нього. Та ще й, скотина, плюється.

А як прочитаєш його біографію — кращої тварини начебто й не треба. Може не їсти більше п'ятнадцяти днів і стільки ж не пити води. Так питається: чому б отих верблюдів не розводити в наших колгоспах, в яких, якщо вірити газетам, постійно не вистачає кормів і ще не до всіх ферм підведено воду. Тим більше, що цієї худоби, як пишуть у тих табличках, хоч греблю гати в наших азіатських республіках.

Хіба ж не можна між собою договоритись? Не можна наміняти тих верблюдів на цукор чи чавун? Виробляємо, слава богу, цих речей стільки, що з нами не може зрівнятися жодна країна світу. Ми їм чавун, а вони нам верблюдів.

Безпорядок. Хаос. Зате повивішували меню. Слоняче меню займає добрий квадратний метр фанери. Та це ж хтось розмальовував, щоб я бува не переплутав, де слон, а де гіпопотам. А для чого? Щоб заробити. А як художники заробляють — мені не треба казати. Він три крокодилячі шкури здере з тебе, поки намалює хвоста тюленя.

А ви візьміть та прочитайте будь-яке меню. Гібон їсть: кукурудзу смажену, кукурудзу варену (мабуть, мамалигу), банани, апельсини, ананаси й т. п. Це їсть гібон. Він їсть ананаси, а я їх ще зроду не бачив. Тільки догадуюсь: пресмачна річ! Бо колись у школі вчив:

Їж ананаси, рябчиків жуй,

Час твій останній приходить, буржуй.

Так то ж ті ананаси їли буржуї — графи холоневські, барони врангелі, юденічі, генерали колчаки, різні білогвардійці, а це — гібон. Паршивий гібон з обдертим задом їсть ананаси. А ти ходиш у костюмі з лавсановою ниткою, на голові маєш картуз, на шиї імпортну краватку й просиш на гарнір у ресторані "Дніпро" смаженої картоплі.

І ви після цього збираєтесь у зоопарк? Тягнете туди жінку, дітей, щоб глянути на оте паскудство: гадюк, вужів, ящірок, варанів, хамелеонів, пітонів, анаконд. Гидко все це. Для чого їх тримають? Яка користь із них?

Я своїх дітей привчив і жінку теж — ніяких звіринців. Там нам робити нічого. Краще записатися на екскурсію на м'ясокомбінат чи кондитерську фабрику. Там все-таки й грильяж, кетті-босс, ракові шийки, чіо-чіо-сан. Та всього не перерахуєш: від крабів до пташиного молока. Та й люди щедрі — кожен пригощає тебе продукцією, яку сам виробив. Їжте від пуза, аби не виносили через прохідну.

А вас у зоопарк тягне?! Моя порада: не йдіть, не раджу.

ГУМОРЕСКИ

СИНТЕТИЧНИЙ КОЖУШОК

— Чим гарним можеш похвалитися? — спитав у мене голова правління райспоживспілки Андрій Карпович, завітавши на базу.

— Синтетичним кожушком, — відповів я. — Дефіцит, Андрію Карповичу. Кращого подарунка на Новий рік не придумаєте, — почав я вихваляти товар.

— Гаразд, показуй, що то за кожушок!

Я показав. Андрій Карпович засяяв, як новорічна ялинка.

— Чудесний! — промовив я. — Як на вас шитий!

— Молодець, — похвалив мене Андрій Карпович. — Беру!

Нарешті, подумав я, зумів догодити. Голова міцно потис мені руку й пішов.

— До речі, — раптом зупинився. — У тебе їх багато?

— Тринадцять...

— Ти от що! Оцей один я собі візьму, а решту щоб я не бачив. Ні в райцентрі, ні в районі!..

Коли Андрій Карпович вийшов, я покликав завідувача складу.

— Петре Семеновичу, синтетичні кожушки бачив? — перепитав я.

— Бачив, — відповів той.

— Так от, Андрій Карпович велів, щоб тут їхнього й духу не було. Зрозумів?

— Зрозумів!

— Вези їх куди хочеш: у сусідній район, у сусідню область, хоч до дідька в пекло...

Задоволений, я повертався додому. Настрій був святковий. Все складалось якнайкраще. Андрій Карпович залишився задоволений. Я — не менше за нього. Раптом мою увагу привернула черга. Біля крамниці радгоспу.

Я кинувся в саму гущу й похолов. На прилавку лежали чорні синтетичні кожушки.

— А де ти їх узяв? — налетів я на завмага.

— Привезли.

— Звідки?

— З сусіднього району, — відповів він і здивовано глянув на мене.

В очах мені потемніло.

НАХАБА

Двері до кабінету Петра Семеновича Бородавкіна прочинилися — і на порозі, наче новорічна фея, з'явилась особиста секретарка Нюра. В кабінеті запахло духами "Північне сяйво".

— Петре Семеновичу, там якийсь товариш по телефону… Цікавиться, як ваше ім'я та по батькові?..

— А ви йому що?!

— Ну, я вирішила це питання узгодити з вами…

— Правильно вирішили. Поцікавтесь, хто він і для чого це йому!

Нюра щезла по той бік дверей, оббитих блискучим дермантином. За кілька секунд з'явилась знову. В кабінеті вдруге запахло парфумами.

— Каже, ви зробили йому добро… От він і хоче привітати вас із Новим роком. Та не знає, як ваше ім'я й по батькові. Сказати?..

— Одну хвилинку, — Петро Семенович, глибокодумно замислився. Перед очима пропливли відвідувачі, їх було не так уже й багато: "Прищепа просив дитину влаштувати в садок… Воркута приходив по резолюцію… Шпаченко, здається, за дружину благав. Нібито вона після

операції на важкій роботі працює... Тоді був Шелудько, Жук... Хто б же міг?!" — Петро Семенович глянув на Нюру. Нюра переступала з ноги на ногу.

— Каже, що я йому зробив добро? — перепитав Бородавкін.

— Каже, — знизала плечима Нюра.

— Женіть його! — несподівано розсердився Петро Семенович. — Женіть, і негайно... У три шиї... Нахаба безсовісний. Бач, насміхатись вирішив. Я особисто щось не пригадую такого випадку...

Нюра щезла по той бік дверей. До Бородавкіна долинув її чарівний голосок:

— Алло! Виявнити ім'я та по батькові товариша Бородавкіна не вдалося. Його нема. Зверніться у відділ кадрів...

Трубка дзенькнула. Бородавкін полегшено зітхнув. Нюра теж.

ПО РЕЗОЛЮЦІЮ

Мені в житті все вдавалося незвичайно легко. Недаремно сусіди й родичі завжди заздрили моїй удачі. "Ти, — казали вони, — народився хоч і без сорочки, але під щасливою зіркою". Може, й так, бо досі, відколи пам'ятаю, я легко переступав усі пороги. У рік (як запевняє моя мати) я переступив поріг рідної хати й вийшов надвір, потім перескочив поріг школи, майже без перешкод перелетів поріг училища, проліз через поріг інституту, а от на одному порозі спіткнувся. Одні казали, що мене зрадила фортуна, інші — що то поріг не який-небудь, а високий — головтяпляппроектівський — і його не так легко взяти.

От саме про взяття цього порога мені б і хотілося розповісти докладніше.

Запланували ми в себе в області збудувати у цьому році кілька комбінатів побутового обслуговування за типовими проектами. Запланували, але вирішили внести в проект маленьку поправку — в одній з кімнат зняли два умивальники. Вирішили — то й вирішили, подумаєш — два умивальники! Та несподівано нам заявили, що будівництво припиняється: банк не дає грошей. Мовляв, приміщення комбінату без двох умивальників — це порушення типового проекту № 37а/17б.

— Що ж робити?

— Залишайте умивальники.

— Але вони там зовсім не потрібні.

— Тоді їдьте в "Головтяпляппроект" і просіть письмовий дозвіл на вашу поправку.

— Аж туди? Через два умивальники? А навіщо ж тоді наше обласне управління побутового обслуговування? — здивувались ми. — Невже такої дрібниці не можна розв'язати на місці?

Сіли ми в управлінні й почали потилиці чухати. І начальник управління чухав, і заступник, і головінж й інші "інжі". Всі чухали. Дехто лаявся, називав "Головтяпляппроект" центропробкою. Але, полаявшись, дійшли висновку: поки він існує, повинен-таки хтось їхати туди. Делегатом вибрали мене. Склали листа. На чиє ім'я — в цидулі конкретно не визначили. Написали просто: "Просимо Вашого дозволу..." й т. п. Дипломатія!

Взяв я того листа. Вирішив летіти літаком. Все ж швидше. До обіду, гадаю, накладуть резолюцію, а ввечері й назад устигну повернутися. За кілька годин я вже був у "Головтяпляппроекті". Що то за сучасна

техніка! Якраз і черга в приймальні невеличка. Чоловік п'ятдесят, не більше.

Прийняв мене один із завідувачів, уважно вислухав та й каже:

— Ваше питання майже вирішено…

"От що то, — думаю, — людина чуйна!"

— Тільки зробіть от що, — веде далі. — Щоб прискорити справу, їдьте назад додому й привезіть листовне підтвердження, що ваші вищі керівники, мовляв, нічого не мають проти зняття тих умивальників. Привезете й одержите дозвіл на переробку аркуша № 37а/17б типового проекту. Зрозуміли?

— Зрозумів, — кажу. Та за шапку — й на аеродром.

Прилетів назад, узяв усе, що треба, переоформив документи, прихопив ще командировочні, заспокоїв дружину, діточок, бухгалтера управління — й знову в "Головтяпляппроект".

— В Омеляна Севастяновича якраз нарада, — сказала мені секретарка.

Я до Артема Петровича:

— Почекайте. Зараз має закінчитись нарада. Тільки не забудьте стати в чергу.

Став, чекаю. Нарешті всі наради закінчились. Виходить один завідувач із одних дверей, другий — з інших, обоє до секретарки:

— Валю, зачиніть нас. Повиймайте ключі з дверей і нікого не пускайте. Прийматимемо завтра, після наради.

Ні того дня, ні другого, ні третього мені так і не пощастило потрапити ні до завідувача, ні до будь-кого з його заступників.

Минуло ще з півдесятка днів. Почали здавати нерви. Відчув, що худну. Щоночі почали снитись унітази, розетки, умивальники. А з них наче вода й не вода, а гроші, і не ллються й не сиплються, а ніби течуть — червінці, четвертаки, півсотенні, сотні.

На дев'ятий день, коли нестерпні болі почали ламати мою голову і я зібрався був до лікаря, у коридорі готелю несподівано пролунав знайомий голос:

— Невже Коля з тресту "Саночистки"?! — вигукнув я й кулею перелетів через поріг.

Можете уявити мій душевний стан у ту мить, коли я потрапив в обійми свого давнього друга.

— І це ти через ту резолюцію втратив таке солідне черевце? — запитав, посміхаючись, він. — Ні, далі цього терпіти не можна. Треба діяти. Ти от що, браток, збігай зараз в аптеку, візьми пачечку бромуралу (це для сну), а на решту командировочних купи в комісійному дешевенький фотоапарат. Вранці до "Головтяпляппроекту" підемо разом. Мені теж резолюція потрібна.

Спав я тієї ночі, мов у казці. Перед очима пропливали, наче змії, райдужні резолюції: сині, зелені, червоні, фіолетові, а з-під кожної з отих резолюцій виростали гаражі, перукарні, лазні, громадські туалети, фотографії і, звичайно, комбінати побутового обслуговування.

Прийшли ми в "Головтяпляппроект" з Миколою десь близько одинадцятої.

— А тепер, — каже Микола, — заходь у приймальню потрібного тобі завідувача й фотографуй.

— Кого? — перепитую.

— Кого хочеш! Отих ловців резолюцій, секретарку, що вісім днів підряд казала: товариша Омеляна Севастяновича нема. Знімай її в анфас, у профіль. Клацай — і ні на кого не звертай уваги.

— Та тут навіть плівки нема.

— А це не обов'язково. Ти клацай, а там видно буде.

Довго не роздумуючи, я легко переступив поріг приймальні й грізно навів ручку старого трофейного апарата на довжелезну, скручену калачиком, чергу. Клацнув раз, другий, зафіксував шафу, потім піймав у фокусі всі чотири телефони секретарки й перевів об'єктив безпосередньо на неї. Та не встиг я клацнути, як мене хтось узяв за лікоть:

— Вас просить Омелян Севастянович...

Ну, а що було далі, не важко догадатися. Резолюцію я взяв, як і поріг Омеляна Севастяновича. Поставив він мені її за... кмітливість.

Через годину, щасливий, я поспішав в аеропорт. Там на мене вже чекали Коля й ще п'ять його товаришів — таких, як я, ловців резолюцій. Ми легко переступили останній у той день поріг кабіни літака й вилетіли з головтяпляппроектівськими резолюціями додому.

Так я відкрив один із секретів, як ловити резолюції, й мені дещо прояснилось. Одного тільки я й досі зрозуміти не можу: як Коля у той день умудрився добути собі дозвіл на доточку зайвого метра каналізаційної труби й вилетів додому разом зі мною?! Ніяк не второпаю. Мабуть, ще якийсь спосіб знає.

ЯК Я ДОПОМАГАВ ПРИЯТЕЛЕВІ

Зустрілися ми з ним у кав'ярні.

— На ловця й вовк біжить, — вигукнув він і потяг мене за лацкан піджака в глибину зали. Після третьої чарки товариш остаточно осмілів.

— Слухай, будь другом, — сказав просто й невимушено. — Напиши на мою книжку позитивну рецензію. Бо боюсь — як тільки книга з'явиться, то хтось вріже негативну.

Я згодився. Він дав мені верстку майбутньої збірки. Я її чесно прочитав і через тиждень показав рецензію.

— Геніально, — похвалив він. — Краще не скажеш. Та й заголовок чудесний — "Народження майстра". Було б добре, якби ти дав її у "Вечірку". По-перше, в мене там знайомі, по-друге, "Вечірку" майже всі читають.

Я так і зробив. Рецензію видрукували, але передчасно, бо виявилося — збірка ще не побачила світу. Цей факт страшенно засмутив приятеля. Мене ж він, здається, зненавидів, хоч свідок сам бог — я йому хотів тільки добра.

— Послухай, — казав я, — саме тепер, без збірки, ти став ще відоміший, ніж був би зі збіркою. По-перше, це надзвичайно оригінально: книги ще нема, а рецензія вже є. По-друге, усі вважають, що ти справді неперевершений майстер пера, бо ніхто тієї збірки, окрім мене, не

читав. Усі певні, що її розкупили. Хай тепер спробують довести, що це не так. По-третє, — заспокоїв я його, — ти ж сам знаєш, що тільки геніальні твори при житті геніїв не видавалися. Не видали тепер — видадуть після смерті.

Це трохи заспокоїло приятеля. Через півроку я зустрівся з ним удруге.

— Слухай, — схопив він мене знову за лацкан піджака, — ти хочеш роздавити пляшечку коньяку?

— Слава богу, — відповів я, — ні шлунком, ні печінкою я не хворію.

Ми забігли в кав'ярню. Ту ж саму.

— Нарешті в мене таки вийшла збірка, — сказав радісно він. Я мовчки потиснув йому руку. — Слухай, — вів далі приятель, — ти не міг би написати на мене рецензію?!

Я мовчки поставив склянку. Це мене насторожило.

— Не бійся, — сказав він, — цього разу не таку, як ту. Скромнішу. Трохи дифірамбів, трохи аналізу й стільки ж наприкінці критики. Словом, типово-стандартну.

Сумління в мене було нечисте. Тому мені хоч як-небудь хотілося себе реабілітувати перед ним. Я згодився й цього разу. Через тиждень знову вийшла рецензія. Без аналізу, без дифірамбів. У редакції першу частину рецензії скоротили. Залишилась тільки критика. До приятеля вдруге прийшла популярність, до мене — його ненависть. Більше він зі мною й знатися не хотів.

Незабаром приятель, очевидно, знайшов собі нових друзів, бо в одній із газет несподівано для мене з'явилась репліка.

"Читачів дивує, — писалося в ній, — як могла з'явитись така малокваліфікована рецензія у такій поважній газеті? І хто її автор? Звичайний середній письменник, яких у нас тисячі. У рецензованій книжці він побачив лише штампи, примітивізм і надуманість. А чи знає він, що в правій шухляді письмового стола письменника в синьо-зелених папках лежать просто геніальні речі, які очікують свого часу й видавця!" Нижче підпис: Іван Бураченко, фрезерувальник заводу "Червоний гумовик".

Я зрозумів, що на цей раз я просто-таки змушений допомогти приятелеві. І, нарешті, довести, що я йому не ворог, а друг.

Того ж дня я написав п'ять листів-відгуків від людей різних професій. Картав свою власну рецензію й хвалив його збірку. Один відгук був від ударника-машиніста Козятинського депо, другий — від групи пасажирів Одесько-Кишинівської залізниці, третій — від знаменитого дояра із Запоріжжя, четвертий — від агента Держстраху, п'ятий — від ревізора КРУ. Але цього мені здалося замало. Я боявся, що не всі ці відгуки опублікують. Тому рідного дядька зі Спиридонівки попрохав дати ще й телеграму. Дядько подумав, що мова йде про мою нову книгу й організував замість однієї телеграми дві: одну від себе, другу — від тітки, яка ще й досі сиділа на дівочому прізвищі. В обох телеграмах просили книгу перевидати, збільшити тираж і більшу частину книг розподілити на села.

Свого сусіда, який їхав служити в Німеччину, я ледве вмовив, щоб він десь у районі Веймара опустив листівку, написану латиною:

"Милий Петро! Ми трошки знаємо українську мову. Книгу твою прочитали в оригіналі. Колосаль! Дуже карашо! Зер гут! Цілуємо й жмемо руки. Твої: Генріх Бьоль, Агата Крісті, Фенімор Купер і Едісон Арантес до Насіменто, а по-вашому — Пеле".

Втім, я не сумнівався, що редакція цими листами зацікавиться. Вони повинні надрукувати, казав я сам собі, хоч не всі, то частинку. Лише тоді я покажу приятелеві копії цих листів і в усьому зізнаюсь. Нехай знає: я хотів йому тільки добра.

Редакція газети справді зацікавилася цими відгуками й використала їх на своїх сторінках...

Приятель прибіг до мене додому.

— Ти читав? — влетів він схвильований і замість привітання, кинув на стіл "Літературку". — Уявляєш, написали фейлетона. Мовляв, я організував авторецензії, автовідгуки, автолисти. Але клянусь тобі, як перед богом, я написав тільки один лист, другого допоміг скласти племінникові, що працює на заводі "Червоний гумовик". Присягаюсь!

Я йому повірив.

— Але яка падлюка написала решту?!

Я скромно промовчав. Бо знаю — скромність прикрашає людину!

СЮЖЕТ, УЗЯТИЙ ІЗ ЖИТТЯ

— Маска? — запитав я, пізнавши по голосу знайомого романіста-пригодника, що цікавився якимись ліками біля аптечного прилавка.

— Оригінал! — відповів він так, наче це був наш пароль.

— Не може бути! — засумнівався я, глянувши на його звернуту щелепу, приплюснутий ніс і два синці під очима.

— Оригінал, — підтвердив він. — Тільки спотворений.

— Об трамвай? — хотів був поцікавитись я, але він, ніби відгадуючи мою думку, сказав:

— Об власні двері, не без допомоги, звичайно, двох хлопців.

Я йому поспівчував. Ми залишили аптеку й вийшли на вулицю. Деякий час ішли мовчки. Над нами кружляли сніжинки, переливаючись у неоновому освітленні міста веселковими кольорами.

— Де зустрічаєш Новий рік?

— А де його можна зустрічати з такою пикою? — поцікавився у свою чергу він.

— Як же це трапилось?

— Розумієш, оце якраз новий роман закінчую, а останній розділ про те, як два "ведмежатники" прокрадаються на квартиру героя мого твору, ламають сейф і, замість грошей, помилково викрадають цінні папери, ніяк не клеїться. Ніколи не бачив, як сейфи ламають… Так оце вирішив провести один експеримент, а заодно й двох зайців убити: роман закінчити й критиків задовольнити. Дивись, мо, й напишуть: автор, нарешті, знайшов оригінальний хід, відчувається, що добре знає життя, бо твір по-справжньому цікавий і хвилюючий, герої не штучні, не надумані… Експеримент вирішив провести з приятелем в одній "забігайлівці", куди сходяться підозрілі людці…

Спочатку випили по склянці "Перлини степу", потім перейшли на "Оксамит України", а тут, як на гріх, жодного типика підозрілого. Самі інтелектуали.

Коли це заходять двоє. Один у картузі, другий при модерній краватці. З сигарами в зубах. Так і просяться на сторінки роману. На

щастя, й зупиняються поруч. Романіст на хвилинку замовк, запалив цигарку й через хвильку додав:

— Ну й погода!..

— М-да, — згодився я. — Ну, що ж далі?..

— А далі я почав свій експеримент… Оце днями, кажу своєму приятелю, та так, щоб і ті типи чули, сусіда з Америки повернувся. Дід у нього там був та помер. Спадщину йому заповів. Доларів сто тисяч готівкою. Уявляєш?! Вигадую, а сам із тих типів очей не спускаю. Бачу, нащулили вуха. А я далі теревеню, що, мовляв, цьому недоумкові дід отой залишив багатющу спадщину… "Ти ж його знаєш, сусіда мого? — навмисне запитую приятеля. — Із сімнадцятої квартири… Ну, той, що має такий пришелепкуватий вигляд?!"

"З твого ж будинку?" — питає приятель.

"Так! Ми ще на нього кажемо "дерев'яна морда"". — І тут кажу адресу вигаданого сусіда, а насправді називаю свою…

"Цікаво, яким робом вони до мене пролізуть, — думаю, — та чи вдасться їм розпечатати отой мій поганенький сейф, у якому я рукописи зберігаю".

Отож, попиваємо вино. Та я ще розпатякую, наче той розділ із роману читаю. Що нібито мій сусіда долари ні в банк, ні в ощадкасу не здав. З Америки спеціальний сейф привіз у вигляді холодильника: з фотоелементом, із сиреною й подвійними стінками. Цими днями "кадиллак" купив. Нахваляється, що на ті гроші, які залишилися, десяток таких "кадиллаків" купити може… І тумбочку-бар, яка сама виготовляє віскі й кока-кола!.. Могли б завітати до нього, та поїхав десь у село Новий рік стрічати…

Постояли ми після того хвилин десять-п'ятнадцять, а ті типи з сигарами хоч би що... Вино дудлять... Про якісь труби гомонять. Ніби їх ті долари й не цікавлять... Ну, думаю, чим би їх ото ще заінтригувати... Окрім доларів, кажу, бабусині браслети привіз вартістю на один мільйон вісімсот тисяч, знаменитий бразильський алмаз "Аміго" й золотий сервіз, розцяцькований діамантами.

Бачу, не допомага. Розчарування мене взяло, не питай. Не вдався експеримент, думаю. Пропав сюжет, узятий із життя. Доведеться знову в знайомого криміналіста консультації брати, як "ведмежатники" сейфи відкривають.

Випили ми з приятелем ще по одній і вирішили — по домівках. Приплентався додому десь через годину. Тільки відчинив двері, а хтось як лусне по тім'ю! Ледве на ногах устояв.

— Свій! — кричу. — Що виробите? Свій...

Коли це один бере мене за барки (той, що з модерною краваткою) й каже:

— А-а! То це ти, старик! Вирішив сусіда відвідати?.. Ну, ну, давай... Пошукаємо ті діаманти разом...

Глянув я на їхню роботу, аж сум огорнув. Один карбідною лампою смалить спинку мого нового холодильника, а другий зубилом б'є. А сейф з рукописами й не зачіпають.

— Груба, — кажу, робота, хлопці. Примітив. Начаділи та й грюкаєте тим зубилом так, що сусідам із третього під'їзду чути. Так діло не піде. Давайте спочатку грам по сто коньяку вип'ємо, а тоді й до роботи візьмемось.

— А як господар нагряне?

— Не нагряне, — відповідаю, відкриваючи холодильник. — Господар — це я. А щодо сусіда — все то вигадка. Художній домисел.

Вони й роти пороззявляли. Той, з краваткою, ще раз хотів мене був огріти, та колега стримав.

— Що ж ти, кажуть, провокуєш? Ми давно "зав'язали", а ти — тумбочка-бар, сейф з фотоелементом… Збуджуєш старі інстинкти! Думаєш, нам твої долари потрібні? Професіоналізм заговорив. Захотілося нам отой американський сейф побачити. А ти?!.

Важко сказати, чим би все це закінчилось, якби я їм про все чесно не розповів. Добре, що хоч повірили, а то, мабуть, не довелося б докінчити мені отой роман. Дуже вже не хотілось хлопцям знову за грати потрапити. Та я запевнив їх, що нікуди не скаржитимусь. Адже сам винен. А хлопці справді гарні виявились. Тепер слюсарями в будинкоуправлінні працюють… Допив я з ними ту пляшку коньяку. Вони мені за це ще й умивальник, раковину полагодили. На тому й розійшлися. Жаль тільки, в холодильнику встигли-таки спинку вирізати.

А щодо розділу — тепер допишу. Хлопці розповіли про своє колишнє життя. На три романи вистачить. Як бачиш, знання життя себе виправдовує…

— А як ніс? — запитав я.

— Ніс? А що ніс? Заживе… Мистецтво вимагає жертв!

1

Тхір (лат.)

2

Тапір (лат.)